

[3998] – 15

B.Ed. (Part – I) (General) Examination, 2011
Paper – V : CONTENT - CUM - METHODOLOGY OF SCHOOL
SUBJECTS
(Marathi, English, Hindi, Sanskrit, Urdu, Mathematics, Science, History,
Geography, Economics, Commerce, Information and Communication
Technology)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.

2) All questions carry equal marks.

3) Answers of the two subjects should be written in separate answer - books.

4) Figures to the right hand of the questions indicate marks.

5) Write the answers of question no.1 and question no.2 in about 250 to 300 words each.

6) Write the answer of question no.3 in about 100 to 150 words.

7) Write the answers of question no.4 and question no.5 in about 30 to 40 words each.

सूचना : 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

3) दोन विषयांची उत्तरे वेगळ्या स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

4) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

5) प्रश्न क्र. 1 व 2 ची उत्तरे प्रत्येकी 250 ते 300 शब्दात लिहा.

6) प्रश्न क्र. 3 चे उत्तर 100 ते 150 शब्दात लिहा.

7) प्रश्न क्रमांक 4 व 5 चे उत्तर प्रत्येकी 30 ते 40 शब्दात लिहा.

P.T.O.

आशययुक्त अध्यापन पद्धती – मराठी

Max. Marks : 40

१. मराठी भाषेचे महत्त्व सांगून इ.५ वी च्या विद्यार्थ्यांचे वाचन व लेखन कौशल्य विकसित करण्यासाठी कोणते उपक्रम राबवाल ते सोदाहरण लिहा.

८

किंवा

१. आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना सांगून शिक्षकांना या पद्धतीचा उपयोग कसा होतो ? उदाहरणासह स्पष्ट करा.

८

२. गद्य अध्यापनाची उद्दिष्टे सांगून गद्य पाठात कठिण शब्दांचे अर्थ स्पष्ट करण्यासाठी तुम्ही कोणकोणत्या पद्धतींचा वापर कराल ?

८

किंवा

२. आदर्श मराठी पाठ्यपुस्तकांचे अंतरंग कसे असावे ते सांगून कोणत्याही एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाचे परीक्षण करा.

३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

- अ) विद्यार्थ्यांचे अध्ययन सुधारण्यासाठी शिक्षक उपचारात्मक अध्ययनाचा उपयोग चांगल्या प्रकारे करू शकतात ? कसा ते सांगा ?
- ब) मराठीच्या इयत्ता ५ वी, ६ वी च्या पाठ्यपुस्तकाच्या आधारे पाठ्यातील एका घटकाचे आशयविश्लेषण करा.
- क) 'पर्यावरण संरक्षण' या गाभाघटकाचे महत्त्व सांगून माध्यमिक स्तरावर हा गाभाघटक रुजविण्यासाठी कोणतेही चार उपक्रम सूचवा.

४. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

- अ) मराठी भाषेच्या संरचनेचा मराठी विषयाचे शिक्षक म्हणून अध्यापनात कसा उपयोग कराल.
- ब) मराठी भाषेचा सहसंबंध इतर विषयांशी कसा साधता येईल हे मराठी पाठ्यपुस्तकाच्या आधारे तीन मुद्द्यांसह स्पष्ट करा.
- क) भाषेच्या पाठात दृक-श्राव्य साधनांची उपयुक्तता स्पष्ट करा (कोणत्याही दोन).
- ड) विद्यार्थ्यांच्या सृजनशीलतेचा विकास करण्यासाठी तुम्ही कोणकोणते अभ्यासपूरक कार्यक्रम आयोजित कराल (कोणतेही चार).
- इ) इ. ९ वी च्या 'टुंडा' या शंकराव खरात यांच्या पाठातून सामान्यीकरण तपासणारे दोन प्रश्न तयार करा.

५. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

अ) विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्व विकासाचे एक महत्त्वपूर्ण साधन म्हणून नाट्यीकरणाची चार वैशिष्ट्ये लिहा.

ब) मातृभाषेचा शिक्षक प्रतिकलावंत असावा लागतो हे उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.

क) मराठीचे शिक्षक अध्यापन करताना अध्यापन सूत्रांच्या वापर करतात कोणत्याही दोन अध्यापन सूत्रांचा वापर कसा कराल स्पष्ट करा.

ड) मराठीच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे कोणतेही चार निकष स्पष्ट करा.

इ) परिणामकारक अध्यापन तंत्र म्हणून चर्चापद्धतीचे गुण व मर्यादा सांगा (कोणतेही दोन गुण व मर्यादा).

Content-Cum-Methodology – English Education

Max. Marks : 40

1. What are the various methods of teaching English in Secondary schools ? Critically explain “The Grammar Translation Method” in teaching English. 8

OR

1. What are the different types of teaching aids ? Explain the importance of teaching aids with suitable examples. 8

2. “English is a successful passport for employment”. Do you agree with the statement ? Justify your answer with suitable examples. 8

OR

2. What do you mean by ‘meaningful integration’ of content and methodology ? What is the importance of the concept ‘content-cum-methodology’ for you, as a teacher ? 8

3. Answer the following questions (**any two**) : **8**
- 1) Mrs.Joshi wants to evaluate a text-book of VIIIth Standard. What criterias will she consider for it ?
 - 2) As a English teacher, which activities will you organise in the school to inculcate the following core-elements ?
 - a) Protection of Environment
 - b) Equality of sexes.
 - 3) Which qualities should you have to become a good English teacher ?
4. Answer the following questions (**any four**) : **8**
- 1) What is the concept “Three Language Formula” ?
 - 2) What is the difference between curriculum and syllabus ?
 - 3) Explain the relation between ‘Diagnostic Testing’ and ‘Remedial Teaching’.
 - 4) Prepare two questions to test the content knowledge of your students.
 - 5) Explain any two methods of drafting curriculum.
5. Answer the following questions (**any four**) : **8**
- 1) Which method will you select while teaching the unit ‘conjunction’ effectively for IXth Standard ?
 - 2) What are main features of the ‘Communicative Approach’ ?
 - 3) What are the objectives of English as a third language at lower level ?
 - 4) Prepare any two language games for the students of VIth Standard.
 - 5) Explain any two principles of teaching learning English.
-

आशययुक्त अध्यापन पद्धति – हिंदी

Max. Marks : 40

1. हिंदी शिक्षा में अभ्यासानुवर्ती तथा अभ्यासेतर कार्यक्रमों का महत्त्व स्पष्ट करके हिंदी भाषा विकास हेतु किन्हीं चार अभ्यासेतर कार्यक्रमों का अयोजन आप किस प्रकार करेंगे, यह सोदाहरण समझाईए। 8

अथवा

1. किसी एक समान संबोधवाले दो पाठों का दो भिन्न कक्षाओं में अध्यापन करते समय अध्यापन पद्धति में किस प्रकार भिन्नता होगी, यह किन्हीं दो पाठों के उदाहरण देकर निम्न लिखित मद्दों की सहायता से समझाईए।
- i) पूर्वज्ञान में भिन्नता
- ii) पाठ-अध्यापन के उद्देश्य में भिन्नता
- iii) अध्यापन पद्धति में भिन्नता
- iv) अध्ययन अनुभूति में भिन्नता
- v) मूल्यमापन में भिन्नता. 8
2. हिंदी विषय संरचना की आवश्यकता स्पष्ट करके साहित्यिक विधा के अनुसार हिंदी भाषा-विषय संरचना तैयार कीजिए। 8

अथवा

2. अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण की आवश्यकता एवं महत्त्व स्पष्ट करके अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण के सोपान सविस्तर स्पष्ट कीजिए। 8
3. किन्हीं दो उपप्रश्नों के उत्तर लिखिए : 8
- अ) 'आशययुक्त अध्यापन पद्धति' इस संकल्पना का अर्थ तथा स्वरूप स्पष्ट कीजिए।
- ब) भारत की भाषिक समस्या का स्वरूप स्पष्ट करके इस समस्या के कारणों की चर्चा कीजिए।
- क) आशय-विश्लेषण का महत्त्व स्पष्ट करके हिंदी के किसी एक पाठ का आशय-विश्लेषण कीजिए।

4. किन्हीं चार उपप्रश्नों के उत्तर लिखिए :

8

अ) 'निदानात्मक तथा उपचारात्मक अध्यापन' यह संकल्पना स्पष्ट कीजिए।

ब) हिंदी अध्यापक के लिए आवश्यक किन्हीं चार विशेष गुणों की चर्चा कीजिए।

क) छात्रों में 'सर्व धर्म समभाव' इस मूलभूत घटक का विकास करने की दृष्टि से किसी एक पाठ का उदाहरण देकर स्पष्ट कीजिए।

ड) प्रश्नपत्र तैयार करते समय संविधान सारिणी में किन तीन दृष्टियों से विचार किया जाता है ?

इ) आशययुक्त अध्यापन पद्धति का महत्त्व स्पष्ट कीजिए।

5. किन्हीं चार उपप्रश्नों के उत्तर लिखिए।

8

अ) भाषा के 'संस्कृति भाषा' (सांस्कृतिक भाषा) इस रूप का महत्त्व बताकर यह भाषा सीखने की आवश्यकता स्पष्ट कीजिए।

ब) हिंदी भाषा-विकास हेतु विभिन्न प्रतियोगिताओं के आयोजन का महत्त्व स्पष्ट कीजिए।

क) पाठों के माध्यम से छात्रों में 'श्रमप्रतिष्ठा' इस मूल्य का संवर्धन किस प्रकार करेंगे यह किसी एक पाठ का उदाहरण देकर स्पष्ट कीजिए।

ड) अध्यापन करते समय हिंदी और भूगोल इन दो विषयों में समवाय किस प्रकार स्थापित करेंगे यह सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।

इ) हिंदी अध्यापन में 'मूर्त से अर्मूर्त की ओर' इस अध्यापन सूत्र का उपयोग किस प्रकार किया जाएगा यह उदाहरण देकर समझाईए।

Content-Cum-Methodology – Sanskrit

Total Marks : 40

1. What are the objectives of Sanskrit teaching ? How does 8th standard text-book fullfil these objectives ? Explain with suitable examples. 8
OR
Discuss the qualities of a good Sanskrit Teacher. 8
2. Explain the importance of Sanskrit language and discuss in detail the place of Sanskrit subject in today's school curriculum. 8
OR
What is syllabus and write the relation between syllabus and Text book with the help of one standard ? 8
3. Write answers (**any two**) : 8
 - a) Explain how will you inculcate the 'Scientific temper' through the teaching of Sanskrit of IXth standard.
 - b) Write the importance of Sanskrit contents about communication skills.
 - c) How will you make the students aware about the co-element 'Cultural and Social heritage of India' through the activities of Sanskrit ?
4. Write short answers (**any four**) : 8
 - i) Create two questions for checking the inculcation of the value 'Removal of social barriers' of std. VIIIth.
 - ii) Set two multiple choice question based on the unit 'द्विगु समास'.
 - iii) Explain the importance of communicative approach in 'Sanskrit Teaching'.
 - iv) Write nature of teaching plan according to Sanskrit method.
 - v) What are the teaching aids for Sanskrit ?

5. Write answers **any four** of the following : 8
- i) Create two questions for testing core element through the content 'हिमालय वर्णनम्'.
 - ii) Explain the importance of using mother tongue in Sanskrit teaching.
 - iii) Create two questions for checking the inculcation of the value 'National Integration' to std. VIIIth.
 - iv) Create two multiple choice questions on the unit 'वर्तमानकाल'.
 - v) What are the steps of implementing content cum-method of Sanskrit subject ?

मराठी रूपांतर

१. संस्कृत अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती ? इयत्ता आठवीच्या पाठ्यपुस्तकातून ती कशी साध्य होतात ते सोदाहरण स्पष्ट करा. 8

किंवा

- उत्कृष्ट संस्कृत शिक्षकाच्या अंगी आवश्यक असणाऱ्या गुणांची चर्चा करा. 8

२. संस्कृत भाषेचे महत्त्व सांगून सध्याच्या शालेय अभ्यासक्रमातील संस्कृतच्या स्थानाविषयी चर्चा करा. 8

किंवा

- पाठ्यक्रम म्हणजे काय ? संस्कृत पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तकातील संबंध कसा असतो ते एका पाठ्य पुस्तकाच्या आधारे स्पष्ट करा. 8

३. पुढीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : 8

- अ) इयत्ता नववीच्या संस्कृतपाठ्य पुस्तकातून 'वैज्ञानिक मनोभावाची रूजवणूक' हा गाभा घटक कसा रुजवाल ?
- ब) 'संभाषण कौशल्या बाबत' संस्कृत संरचनेचे महत्त्व लिहा.
- क) संस्कृत उपक्रमातून 'भारताचा सांस्कृतिक व सामाजिक वारसा' हा गाभा घटक विद्यार्थ्यांपर्यंत कसा पोहोचवाल ?

४. पुढीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे थोडक्यात लिहा : 8
- १) 'सामाजिक अडसरांचे निर्मूलन' हे मूल्य इयत्ता आठविच्या संस्कृत अध्यापनातून रुजले आहे का ? हे तपासण्यासाठी दोन प्रश्न तयार करा.
 - २) 'द्विगु' समासावर दोन बहुपर्यायी प्रश्न तयार करा.
 - ३) संस्कृत अध्यापनात संभाषणात्मक दृष्टिकोनाचे महत्व सांगा.
 - ४) संस्कृत अध्यापन पद्धतीनुसार पाठ टाचणाचे स्वरूप लिहा.
 - ५) संस्कृत अध्यापनाची साधने कोणती ?
५. पुढीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा. 8
- १) 'हिमालयवर्णनम्' या पाठ्यांशातील गाभा घटक तपासणारे दोन प्रश्न तयार करा.
 - २) संस्कृत अध्यापनात मातृभाषेच्या वापराचे महत्व स्पष्ट करा.
 - ३) 'राष्ट्रीय एकात्मता' हे मूल्य आठवीच्या संस्कृत अध्यापनातून रुजले आहे का ? हे तपासण्यासाठी दोन प्रश्न तयार करा.
 - ४) 'वर्तमानकाल' या घटकावर दोन बहुपर्यायी प्रश्न तयार करा.
 - ५) संस्कृत आशययुक्त अध्यापन कार्यवाहीचे टप्पे कोणते ?
-

Content-Cum-Methodology – Urdu

Total Marks : 40

اُردو ایجوکیشن

۱. اُردو زبان کے اغراض و مقاصد لکھئے۔ اُردو کی تدریس کو قابل بنانے کے لئے کونسی اصلاحی و تدارکی تعلیم کا اہتمام کریں گے؟
- 8
- یا
۲. اُردو کے معلم کی خوبیاں تفصیل سے لکھئے۔
- 8
۲. ثانوی اسکول کے نصاب کی تشکیل کے وقت کن اصولوں کو مد نظر رکھا جاتا ہے؟
- 8
- یا
۳. نصاب میں اُردو کی درسی کتاب کی اہمیت اور ضرورت تفصیل سے لکھئے۔
- 8
۳. درج ذیل میں سے کسی دو کے جوابات لکھئے :
- الف) اُردو کی تدریس میں عمدہ درسی کتاب کی اندرونی خوبیاں لکھئے۔
- ب) نصاب کا تجزیہ معلم کے لئے مددگار ثابت ہوتا ہے؟ کیسے؟
- ج) اُردو کی تدریس میں لائبریری کی اہمیت لکھئے۔

8

۴. درج ذیل میں سے کسی چار کے جوابات لکھئے :

- (الف) اُردو کی ساخت کو بنانے کے لئے چارٹ بنا پیئے۔
(ب) اُردو تدریس میں املا نویسی کی اہمیت بیان کیجئے۔
(ج) اُردو تدریس میں بصری وسائل کی اہمیت لکھئے۔
(د) اُردو تدریس میں جانچ کی اہمیت اور ضرورت لکھئے۔
(ذ) اُردو تدریس میں بلند خوانی کی اہمیت لکھئے۔

8

۵. درج ذیل میں سے کسی چار کے جوابات لکھئے :

- (الف) اُردو تدریس میں سمعی وسائل کی اہمیت لکھئے۔
(ب) اُردو تدریس میں رسالے کی اہمیت لکھئے۔
(ج) اُردو کی مثالی کتاب کی خصوصیات کیا ہیں؟
(د) طلباء میں مطالعے سے دلچسپی پیدا کرنے کے کئے اُردو کے معلم کی حیثیت سے کون سی ہم نصابی سرگرمیاں کریں گے؟
(ذ) اُردو کی تدریس میں ٹیپ ریکارڈر کا استعمال لکھئے۔

Content-Cum-Methodology – Mathematics

Max. Marks : 40

1. Explain Inductive-Deductive method of teaching Mathematics with suitable example. Write its merits and limitations. **8**

OR

1. What is Enquiry Training Model ? Explain its utility with the help of appropriate example. **8**
2. Explain the importance of correlation. How Mathematics and Geography are correlated ? Explain with examples. **8**

OR

2. What is Content-Cum-Methodology ? What are the different steps of content-Cum-Methodology ? **8**

Explain the need and importance of Content-Cum-Methodology in teaching-learning of Mathematics.

3. Answer **any two** questions of the following : **8**
- a) How will you develop the formula for "Circumference of circle" with the help of appropriate teaching aids.
- b) To inculcate the following core-element as a Mathematics teacher, which activities will you organize in school ?
- i) Protection of Environment.
- ii) Scientific temper.
- c) Explain the characteristics of a good text-book of Mathematics.

4. Answer **any four** questions of the following : 8
- i) Explain the use of maxim 'From known to unknown' in the teaching of Mathematics with suitable example.
 - ii) How will you inculcate the value "Neatness" by using Mathematics content ?
 - iii) What is the place of Mathematics in School curriculum ?
 - iv) What are the qualities of a good teacher of Mathematics.
 - v) Explain the need of remedial teaching in Mathematics.
5. Answer **any four** questions of the following : 8
- a) Write any four differences between curriculum and syllabus.
 - b) Write the importance of diagnostic test in Mathematics.
 - c) How structure of Mathematics is useful for Mathematics teacher ?
 - d) Explain the concentric method of curriculum construction with suitable example.
 - e) Write any two classroom objectives with one specification of each related to unit "Compound Interest".

मराठी रूपांतर

१. गणित अध्यापनाची उद्गामी – अवगामी पद्धत सोदाहरण स्पष्ट करा. या पद्धतीच्या गुण व मर्यादा लिहा. ८
- किंवा**
१. पृच्छा प्रशिक्षण प्रतिमान म्हणजे काय ? योग्य उदाहरणच्या सहाय्याने त्याची उपयुक्तता स्पष्ट करा. ८
२. समवायाचे महत्व स्पष्ट करा. गणित विषयाचा भूगोल विषयाशी समवाय उदाहरणांसह स्पष्ट करा. ८
- किंवा**
२. आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? आशययुक्त अध्यापन पद्धतीतील पायऱ्या कोणत्या ? गणिताच्या अध्यापन-अध्ययनात आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज आणि महत्व स्पष्ट करा. ८

३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

- अ) वर्तुळाचा परिहा काढण्याचे सूत्र तयार करण्यासाठी तुम्ही कोणत्या योग्य शैक्षणिक साहित्याचा वापर कराल ते स्पष्ट करा.
- ब) खालील गाभाघटक रूजविण्यासाठी तुम्ही तुमच्या शाळेत गाळेत शिक्षक म्हणून कोणते उपक्रम राबवाल ?
- i) नर्यावरणचे संरक्षण
- ii) वैज्ञानिक मनोभावाची रूजवणूक.
- क) गणिताच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

४. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

- i) “ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे” या अध्यापनसूत्राचा गणित अध्यापनातील उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ii) नीटनेटकेपण हे मूल्य गणिताच्या आशयाचा उपयोग करून तुम्ही कसे रूजवाल ?
- iii) शालेय अभ्यासक्रम मात गणिताचे स्थान काय आहे ?
- iv) गणिताच्या चांगल्या शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती ?
- v) गणितात उपचारात्मक अध्यापनाची गरज स्पष्ट करा.

५. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

- अ) अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यांतील फरकाचे कोणतेही चार मुद्दे लिहा.
- ब) गणितामध्ये नैदानिक कसोटीचे महत्व लिहा.
- क) गणित विषयाची संरचना गणित शिक्षकासाठी कशी उपयोगी ठरते ?
- ड) अभ्यासक्रम रचनेची समकेंद्री पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) ‘चक्रवाढव्याज’ या घटकाशी संबंधित वर्गअध्यापनाची कोणतीही दोन उद्दिष्टे व त्यांची स्पष्टीकरणे लिहा.

Content-Cum-Methodology – Science

Max. Marks : 40

1. Which method is suitable for teaching 'Reuse of waste material' to science students ? Explain steps of that method in the context of the above unit. **8**

OR

Explain the concept of correlation. How will you correlate science with Maths, geography and drawing subjects while teaching the unit 'Water' to sixth standard ? **8**

2. Enlist the specifications of objective - 'Interest'. What will you do for developing interest in science among students ? **8**

OR

Give the importance of remedial teaching in science. What will you do while conducting remedial teaching for students who are weak in 'observation' skill ? **8**

3. Answer **any two** questions of following : **8**

- a) Write eight objectives of content-cum-methodology.
- b) Explain four major factors in 'Models of Teaching'.
- c) Explain with example any two of the following factors in analysis of science content.
 - i) Term
 - ii) Principle
 - iii) Formula
 - iv) Process

4. Answer **any four** questions of followings : **8**

- a) How will you inculcate the core element 'Protection of Environmental' from the unit 'Habitat of Living Organism' ?
- b) Suggest four units from science for inculcation of core element 'Gender Equality'.
- c) How will you use computer while teaching science ?
- d) Write two points of distinction between syllabus and textbook.
- e) Suggest one activity based arrangement for any two units you have studied from science text book.

5. Answer **any four** questions of following : 8
- a) Explain maxim of teaching 'From Concrete to Abstract' with example.
- b) Define 'Scientific Attitude' and 'Modesty'.
- c) Write two suitable learning experiences for unit 'Density'.
- d) How will you inculcate the value 'Sensitivity' from the unit 'Classification of animals' ?
- e) How analysis of science content is useful for science teacher ?

मराठी रूपांतर

1. विज्ञानाच्या विद्यार्थ्यांना 'टाकाऊ पदार्थाचा पुनर्वापर' या घटकाच्या अध्यापनासाठी कोणती अध्यापन पद्धत सर्वात योग्य ठरेल ते सांगून वरील घटकांसाठी त्या अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. 8

किंवा

समवायाची संकल्पना स्पष्ट करा. इयत्ता सहावीतील 'पाणी' या घटकाचे अध्यापन करताना विज्ञानाचा गणित, भूगोल व चित्रकला या विषयाशी समवाय कसा साधाल ते स्पष्ट करा. 8

2. 'अभिरुची' उद्दिष्टासाठीची स्पष्टीकरणे (वर्तनबदल) कोणती ? विद्यार्थ्यांमध्ये विज्ञानाबद्दल अभिरुची निर्माण करण्यासाठी तुम्ही काय कराल ? 8

किंवा

विज्ञानात उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्त्व सांगा. जे विद्यार्थी, 'निरीक्षण' या कौशल्यांमध्ये कमकुवत आहेत अशांसाठी उपचारात्मक अध्यापनाकरिता तुम्ही काय कराल ? 8

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : 8

अ) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची आठ उद्दिष्टे लिहा.

ब) अध्यापन प्रतिमानातील चार प्रमुख घटक स्पष्ट करा.

क) विज्ञान आशय विश्लेषणातील खालील घटकांपैकी कोणत्याही दोन घटकांचे उदाहरणासह स्पष्ट करा

i) संज्ञा

ii) तत्व

iii) सूत्र

iv) प्रक्रिया

4. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

8

- अ) 'सजीवांचा अधिवास' या घटकांतून 'पर्यावरण संरक्षण' हा गाभा घटक कसा रुजविता येईल ?
- ब) 'स्त्री पुरुष समानता' हा गाभा घटक विद्यार्थ्यांमध्ये रुजविण्यासाठी योग्य असे विज्ञानातील चार घटक सुचवा.
- क) विज्ञान अध्यापनात तुम्ही संगणकाचा उपयोग कसा कराल ?
- ड) विज्ञानातील पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तकातील फरकाचे दोन मुद्दे लिहा.
- इ) तुम्ही अभ्यासलेल्या विज्ञान पाठ्यापुस्तकातील दोन घटकांसाठी प्रत्येकी एक याप्रमाणे कृतीयुक्त स्वाध्याय सुचवा.

5. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

8

- अ) 'मूर्ताकडून अमूर्ताकडे' हे अध्यापन सूत्र उदाहरणासह स्पष्ट करा.
 - ब) 'वैज्ञानिक दृष्टिकोन' व 'सौजन्यशीलता' म्हणजे काय ?
 - क) 'घनता' या घटकासाठी योग्य अशा दोन अध्ययन अनुभूती लिहा.
 - ड) 'प्राण्यांचे वर्गीकरण' या घटकांतून 'संवेदनशीलता' या मूल्याची रुजवणूक कसे कराल ?
 - इ) विज्ञान आशय विश्लेषणाचा विज्ञान शिक्षकाला काय फायदा होतो ?
-

Content-Cum-Methodology – History

Total Marks : 40

1. State the meaning and nature of, History and Explain the place of History in School curriculum. 8

OR

1. What are the various methods of Teaching History ? What should be role of teacher in the discussion method at Secondary School level ? 8

2. What do you mean by unit analysis ? Explain the steps of analysis of any one unit with example. 8

OR

2. Which do you mean by structure of the subject ? Which are the features of structure ? Explain the types of history structure with example.

3. Write answers of **any two** of the following questions : 8

- 1) Explain the co-relation of value education with History.
- 2) What are the drawbacks of 'Source method' ? What will you do to remove them ?
- 3) What are the objectives of teaching of History at Secondary level ?

4. Write **any four** of the following : 8

- 1) Which special qualities should the teachers of History Have ?
- 2) What is Remedial Teaching ?
- 3) Why will you teach the same unit at two different levels with different methods ?
- 4) Explain any two maxims of teaching of History with proper examples.
- 5) Explain the drawbacks of project method.

5. Answer **any four** questions of the following :

8

- 1) What learning experiences will you give to inculcate the value. Scientific attitude.
- 2) What are the criteria of Good text books ?
- 3) Discuss any two topics of History which will help to inculcate the core elements of 'Democracy' and 'Secularism'.
- 4) Explain the characteristics of Diagnostic Test.
- 5) Explain the importance of History in daily life (write any four points).

मराठी रूपांतर

१. इतिहासाचा अर्थ व स्वरूप सांगून इतिहासाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.

८

किंवा

१. इतिहास अध्यापनांच्या विविध पद्धती सांगून माध्यमिक स्तरावर चर्चा पद्धतीत शिक्षकाची भूमिका काय असावी ते स्पष्ट करा.

८

२. घरकाचे आशय विश्लेषण म्हणजे काय ? कोणत्याही एका घटकाच्या आशय विश्लेषणाचे टप्पे उदाहरणसहित स्पष्ट करा.

८

किंवा

२. विषयाची संरचना म्हणजे काय ? संरचनेची वैशिष्ट्ये कोणती ? संरचनेतील इतिहासाचे प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

१) मूल्य शिक्षणाचा इतिहास विषयाशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

२) आधार पद्धतीच्या मर्यादा कोणत्या ? त्या दूर करण्यासाठी तुम्ही काय कराल ?

३) माध्यमिक स्तरावरील इतिहास अध्यापनाची उद्दिष्ट्ये कोणती ?

४. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

- १) इतिहासाच्या शिक्षकाच्या आणि कोणते विशेष गुण असणे आवश्यक आहे ?
- २) उपचारात्मक अध्यापन म्हणजे काय ?
- ३) तुम्ही एकच घटक दोन वेगळ्या स्तरावर वेगवेगळ्या पद्धतीनी का शिकवाल.
- ४) इतिहास अध्यापनाची कोणतीही दोन सूत्रे सुयोग्य उदाहरणांच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.
- ५) प्रकल्प पद्धतीच्या मर्यादा स्पष्ट करा.

५. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

८

- १) 'वैज्ञानिक दृष्टिकोन' हे मूल्य रूजविण्यासाठी तुम्ही कोणते अध्ययन अनुभव द्याल ?
- २) चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते ?
- ३) 'लोकशाही व धर्मनिरपेक्षता' गाभा घटक उजविण्यास मदतहोईल अशा इतिहासातील कोणत्याही दोन घटकांची चर्चा करा.
- ४) नैदानिक कसोटीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ५) इतिहासाचे मानवी जीवनातील महत्त्व स्पष्ट करा (कोणतेही चार मुद्दे लिहा).

C.C.M. of School Subjects – Geography Education

Total Marks : 40

1. What is correlation ? Explain how will you correlate Geography with History and Mathematics ? 8

OR

1. State various teaching aids of Geography. Which teaching aids will you use to teach unit Isreal effectively to Std. VI. 8
2. What is content-cum-methodology ? Why C.C.M. is needed for teaching of Geography ? Explain with examples how will you teach same unit to two different standards by two different methods. 8

OR

2. State various methods of construction of geography curriculum. Explain with examples Regional and unit method of construction of geography curriculum. 8
3. Write answers of **any two** of the following : 8
- 1) Any four objectives of Geography syllabus at Secondary level.
 - 2) Explain any four qualities of ideal geography teacher.
 - 3) What is Content Analysis ? Explain with examples how will you analyze any unit in Geography subject ?

4. Write **any four** answers of the following : 8

- 1) Explain modern concept of Geography.
- 2) 'As we go away from the equator towards poles, temperature decreases' - Which examples will you give to verify this statement of generalization ?
- 3) Which learning experiences will you give to inculcate the objective of International understanding ?
- 4) How will you make effective introduction while teaching the unit. 'Eclipse' ?
- 5) Write any two questions to evaluate the content based on unit 'Volcano'.

5. Write **any four** answers of the following : 8

- 1) Explain the relationship between curriculum and syllabus.
- 2) As a Geography teacher which activities will you arrange under 'Geography Club' ?
- 3) How will you use the maxim concrete to Abstract in Geography teaching ?
- 4) Explain any two aspects of Geography Text Book evaluation.
- 5) Explain the concept 'Grammar of Geography'.

मराठी रूपांतर

१. समवाय म्हणजे काय ते सांगून भूगोलाचा इतिहास व गणित या विषयाशी समवाय कसा साधाल ते स्पष्ट करा. ८

किंवा

१. भूगोल अध्यापनाची विविध शैक्षणिक साधने सांगा. इयत्ता ६ वी मध्ये इस्त्राईल हा घटक शिकविताना कोणती शैक्षणिक साधने प्रभावीपणे वापराल ? ८

२. आशय युक्त अध्यापनपद्धती म्हणजे काय ? भूगोल विषयाच्या अध्यापनासाठी त्याची आवश्यकता का आहे ? तुम्ही दोन इयात्ताना एकच घटक दोन वेगवेगळ्या पद्धतीने कसे शिकवाल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा. ८

किंवा

२. भूगोल अभ्यासक्रम रचनेच्या विविध पद्धती सांगून प्रादेशिक पद्धती व घटक पद्धतीचे सोदाहरण स्पष्टीकरण करा. ८

३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. ८
- १) माध्यमिक स्तरा वरील-भूगोल अभ्यासक्रमाची कोणतीही चार उद्दिष्टे लिहा.
 - २) आदर्श भूगोलशिक्षकाची कोणतीही चार गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
 - ३) आशय विश्लेषण म्हणजे काय ते सांगून भूगोलातील कोणत्याही एका घटकाचे आशय विश्लेषण कसे कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
४. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. ८
- १) भूगोलाची आधुनिक संकल्पना स्पष्ट करा.
 - २) 'विषुववृत्तापासून जसजसे दूर जावे तसतसे हवामान थंड होतजाते' हे सामान्यीकरणाचे विधान तपासण्यासाठी तुम्ही कोणकोणती उदाहरणे द्याल.
 - ३) आंतरराष्ट्रीय सामजस्य हे उद्दिष्ट रूजवण्यासाठी तुम्ही कोणत्या शैक्षणिक अनुभूती द्याल.
 - ४) 'ग्रहण' हा घटक शिकविताना तुम्ही प्रभावी प्रस्तावना कशी कराल ?
 - ५) 'ज्वालामुखी' या घटकावर आधारित आशय तपासणारे कोणतेही दोन प्रश्न लिहा.
५. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. ८
- १) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम संबंध स्पष्ट करा.
 - २) एक भूगोल शिक्षक म्हणून तुम्ही भूगोलमंडळाच्या अंतर्गत कोणकोणते उपक्रम राबवाल ?
 - ३) भूगोल अध्यापना त 'मूर्ताकडून अमूर्ताकडे' या सूगाचा वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
 - ४) भूगोल पाठ्यपुस्तकाच्या समीक्षणातील कोणतेही दोन पैलू स्पष्ट करा.
 - ५) भूगोलाचे व्याकरण ही संकल्पना स्पष्ट करा.
-

Content-Cum-Methodology – Economics

Total Marks : 40

1. State the importance and types of correlation. How will you correlate economics with other subjects while teaching the unit 'Disaster Management at 9th Std ? **8**

OR

1. State the importance of maxims of teaching. Explain any three of them with proper examples. **8**
2. Explain the concept of 'Content - Cum - Methodology'. Explain the various steps of implementation of C.C.M. in day to day teaching of Economics. **8**

OR

2. Explain the nature of 'Problem Method'. When will you use this method for teaching of Economics ? Give example. **8**
3. Answer **any two** of the following questions : **8**
- a) Which teaching aids will you use for effective teaching of Economics ?
 - b) Explain the importance of Economics in day to day life with any four points.
 - c) Explain any four special qualities of an ideal teacher of Economics.
4. Answer **any four** of the following questions : **8**
- a) Explain any two objectives of teaching of Economics.
 - b) State the relation between syllabus and text book.
 - c) How will you inculcate the value 'Dignity of Labour' while teaching of Economics at 9th Std ?
 - d) Explain any two principles of curriculum construction.
 - e) Explain the nature of 'Supervised Learning Method'.

5. Answer **any four** of the following questions : 8
- a) Explain the concept of Remedial teaching.
- b) Do you feel that Economics has not sufficient important place at secondary level ? Why ?
- c) State the importance of Economics Structure.
- d) Prepare an introduction for the unit “Types of Economy”.
- e) Prepare two questions to evaluate generalization for any unit at 9th Std.

मराठी रूपांतर

1. समवायाचे महत्त्व आणि प्रकार विषद करा. इयत्ता ९ वी ला आपत्ती व्यवस्थापन हा घटक शिकविताना अर्थशास्त्राचा इतर विषयांशी समवाय कसा साधाल ? 8

किंवा

1. अध्यापन सूत्रांचे महत्त्व विषद करा. त्यापैकी कोणत्याही तीन सूत्रांचे सुयोग्य उदाहरणांनी स्पष्टीकरण करा. 8
2. ‘आशययुक्त अध्यापन पद्धती’ ही संकल्पना स्पष्ट करा अर्थशास्त्राच्या दैनंदिन अध्यापनातील आशययुक्त अध्यापनपद्धतीच्या कार्यवाहीचे विविध टप्पे स्पष्ट करा. 8

किंवा

2. समस्या पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. अर्थशास्त्राच्या अध्यापनात ही पद्धती तुम्ही केंव्हा वापराल ? उदाहरण द्या. 8
3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : 8
- अ) अर्थशास्त्राच्या प्रभावी अध्यापनासाठी तुम्ही कोणकोणती शैक्षणिक साधने वापराल ?
- ब) अर्थशास्त्राचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व कोणत्याही चार मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.
- क) अर्थशास्त्राच्या आदर्श शिक्षकांचे कोणतेही चार विशेष गुण स्पष्ट करा.

4. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

8

- अ) अर्थशास्त्राच्या अध्यापनाची कोणतीही दोन उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- ब) पाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तक यातील संबंध स्पष्ट करा.
- क) इयत्ता ९ वी ला अर्थशास्त्र हा विषय शिकविताना 'क्षमप्रतिष्ठा' हे मूल्य कसे रूजवाल ?
- ड) अभ्यासक्रम रचनेची कोणतीही दोन तत्वे स्पष्ट करा.
- इ) पर्यवेक्षित अध्ययन पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा.

5. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

8

- अ) 'उपचारात्मक अध्यापन' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) अर्थशास्त्र या विषयाला माध्यमिक स्तरावर पुरेसे महत्त्वाचे स्थान नाही असे तुम्हाला वाटते का ? का ?
- क) अर्थशास्त्राच्या संरचनेचे महत्त्व विषद करा.
- ड) 'अर्थव्यवस्थेचे प्रकार' या घटकासाठी प्रस्तावना तयार करा.
- इ) इयत्ता ९ वीच्या कोणत्याही घटकासाठी सामान्यीकरण तपासणारे दोन प्रश्न तयार करा.

Content-Cum- Methodology – Commerce

Total Marks : 40

1. What is correlation ? How will you correlate commerce with other subjects ?
Explain with suitable examples. 8

OR

1. What is CCM ? Why is it important in teaching of commerce ? Explain with examples. 8

2. Explain the types and importance of Teaching aids. Which teaching aids will you use to teach the topic 'transport' ? 8

OR

2. What are the various methods of commerce teaching ? Which method will you select for teaching of the unit 'Insurance' ? Justify. 8

3. Write **any two** of the following questions : 8

- a) Explain the criterias of a good commerce text-book.
- b) Explain any four 'Maxims of teaching' with examples.
- c) Explain the meaning and need of content analysis with suitable example.

4. Write **any four** of the following questions : 8

- a) Explain the need of 'Remedial Teaching' in commerce subject.
- b) State the importance of commerce in daily life with two examples.
- c) Difference between linear and concentric method of construction of curriculum.
- d) Difference between syllabus and Text-book.
- e) Which programmes will you suggest to inculcate 'sensitivity' and 'dignity of labour' among commerce students ?

5. Answer **any four** of the following :

8

- Prepare two questions to evaluate the content of the unit 'Insurance'.
- Advantages of project method.
- Essential qualities of a good commerce teacher.
- Explain any two principles of curriculum construction with examples.
- Which learning experiences will you give while teaching a unit 'Auction sale' ?

मराठी रूपांतर

१. समवाय म्हणजे काय ? वाणिज्य चा इतर विषयांशी समवाय तुम्ही कसा साधाल ? योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

8

किंवा

१. 'आशययुक्त अध्यापन पद्धती' म्हणजे काय ? वाणिज्य अध्यापनात ती का महत्वाची आहे ? उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

8

२. शैक्षणिक साधनांचे प्रकार व महत्व स्पष्ट करा. 'वाहतूक' हा घटक शिकवण्यासाठी तुम्ही कोणती शैक्षणिक साधने वापराल ?

8

किंवा

वाणिज्य अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या ? 'विमा' हा घटक शिकवण्यासाठी तुम्ही कोणती पद्धत निवडाल ? समर्थन करा.

8

३. खालीलपैकी कोणतेही 'दोन' प्रश्न लिहा :

8

अ) चांगल्या वाणिज्य पाठ्यपुस्तकाचे निकष स्पष्ट करा.

ब) कोणतीही चार अध्यापन सूत्रे उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

क) आशय विश्लेषणाचा अर्थ व गरज योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

४. खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न लिहा :

8

- अ) वाणिज्य विषयातील उपचारात्मक अध्यापनाची गरज स्पष्ट करा.
- ब) दैनंदिन जीवनातील वाणिज्याचे महत्त्व दोन उदाहरणांसह विशद करा.
- क) अभ्यासक्रम रचनेच्या रेषीय व समकेंद्री पद्धतीतील फरक.
- ड) पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यातील फरक.
- इ) वाणिज्य विद्यार्थ्यांमध्ये 'संवेदनशीलता' व 'श्रमप्रतिष्ठा' रूजवण्यासाठी तुम्ही कोणते उपक्रम सुचवाल ?

५. खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न लिहा :

8

- अ) 'विमा' या घटकाच्या आशयाचे मूल्यमापन करणारे दोन प्रश्न तयार करा.
 - ब) प्रकल्प पद्धतीचे फायदे.
 - क) चांगल्या वाणिज्य शिक्षकाची आवश्यक गुणवैशिष्ट्ये.
 - ड) कोणतीही दोन अभ्यासक्रम रचनेची तत्वे उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
 - इ) 'लिलाव' ह्या घटकाच्या अध्यापनासाठी तुम्ही कोणते अध्ययन अनुभव द्याल ?
-

Content-Cum-Methodology – Information and Communication Technology

Max. Marks :40

1. Analyze the unit ‘Introduction to BASIC’ of class IX with respect to following points
a) Objectives	b) Learning experiences	
c) Method of teaching	d) Generalizations.	8

OR

1. Enlist the criteria of good ICT text book. How far the textbook of class VIII follow the criteria ? Give your suggestions to improve the present text book. **8**
2. “Practical method is the most appropriate method of teaching ICT”. Discuss the statement. What problems a teacher has to face while using this method ? How will you overcome these problems ? **8**

OR

2. a) How as a teacher of ICT will you use chatrooms and video conferencing for better learning-teaching interactions ? **4**
- b) How will you teach equality of genders and neatness through the subunit ‘graphs and charts’ of Microsoft Excel ? **4**
3. Answer the following questions (**any two**) : **8**
- a) Practical examination is an important part of evaluation in I.T. subject. Why ?
- b) Both, Freelance Graphics and Power point presentations are taught to class VIII students. Is it necessary to teach both at the same level ? Justify your answer.
- c) “Presentation or Animations can give good indirect learning experience for same topics which otherwise can not be taught by giving direct experiences”. Explain the statement with suitable examples.

4. Answer the following questions (**any four**) : 8
- a) Write the specifications of objectives at comprehension and application level for the unit 'Explorer' (two each).
 - b) How will you inculcate punctuality through the practical sessions of ICT in your class ?
 - c) Explain in brief new evaluation scheme proposed for IT subject at class X level.
 - d) What is linear method of ICT curriculum construction ?
 - e) Write objectives of ICT curriculum at class VIII level.
5. Answer the following questions (**any four**) : 8
- a) What are the advantages of web base learning ?
 - b) How will you guide your students to do selective internet research ?
 - c) How will you create awareness among your students about protection of environment ?
 - d) Explain in brief correlation between ICT and mathematics.
 - e) What are the teaching points of 'power point' at class IX level ?

मराठी रूपांतर

१. इयत्ता ९ वी च्या 'BASIC ची ओळखा' या घटकाचे खालील मुद्द्यांना अनुसरून विश्लेषण करा
- a) उद्दिष्टे
 - b) अध्ययन अनुभूती
 - c) अध्यापन पध्दती
 - d) सामान्यीकरणे. ८
- किंवा**
१. ICT च्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष लिहा. इयत्ता ८ वी च्या मार्गदर्शिकेचे या निकषांवर आधारीत समीक्षण करा. सध्याचे हे पुस्तक सुधरविण्यासाठी तुमच्या सूचना लिहा. ८
२. "प्रात्यक्षिक पध्दती ही ICT अध्यापनाची सर्वात योग्य पध्दत आहे". विधानाची चर्चा करा. ही पध्दती वापरत असताना शिक्षकाला कोणत्या समस्या येतात ? या समस्या तुम्ही कशा प्रकारे सोडवाल ? ८
- किंवा**

२. अ) चांगल्या अध्ययन – अध्यापन आंतरक्रियांसाठी, chatroom व video conferencing चा वापर, ICT शिक्षक म्हणून तुम्ही कशा प्रकारे कराल ? ४
- ब) Microsoft Excel च्या Graph व Charts या उपघटकातून, स्त्री पुरुष समानता व नीटनेटकेपणा कशा प्रकारे रुजवाल ? ४
३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : ८
- a) I.T. विषयाच्या मूल्यमापनात प्रात्यक्षिक परिक्षेचे महत्व अनन्यसाधारण का आहे ?
- b) इयत्ता ८ वी च्या स्तरावर Freelance Graphics व Power point presentations या दोन्हीचा अंतर्भाव करण्यात आला आहे. या दोन्ही घटकांचा अंतर्भाव एकाच इयत्तेत करणे आवश्यक आहे का ? तुमच्या उत्तराची कारणमिमांसा करा.
- c) “जे घटक प्रत्यक्ष अध्ययन अनुभूतीच्या सहाय्याने शिकविणे शक्य नसतात ते घटक presentations किंवा Animations या वापर करून अप्रत्यक्ष अध्ययन अनुभूतीच्या सहाय्याने शिकविणे शक्य होते”. विधानाची सोदाहरण चर्चा करा.
४. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : ८
- a) आकलन व उपयोजन या स्तरावरील ‘Explorer’ या घटकाची दोन स्पष्टीकरणे लिहा (प्रत्येकी दोन).
- b) ICT च्या प्रात्यक्षिक कार्यातून विद्यार्थ्यांमध्ये वक्तशीरपणा कशा प्रकारे रुजवाल ?
- c) इयत्ता १०वी स्तरावर IT विषयाची नवीन मूल्यमापन पध्दती थोडक्यात स्पष्ट करा.
- d) ICT अभ्यासक्रम रचनेची रेषीय पध्दती स्पष्ट करा.
- e) इयत्ता ८ वी स्तरावर I.T. अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये लिहा.
५. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : ८
- a) ‘Web base learning’ चे फायदे लिहा.
- b) Internet वर निवडक संशोधन कार्य करण्यासाठी विद्यार्थ्यांना कशा प्रकारे मार्गदर्शन कराल ?
- c) पर्यावरण संरक्षणाबद्दल जागरूकता तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये कशा प्रकारे निर्माणतराल ?
- d) ICT व गणित या विषयांमधील समवाय स्पष्ट करा.
- e) इयत्ता ९ वी स्तरावरील ‘Power point’ या घटकाचे पाठ्यमुद्दे लिहा.

M.Ed. (General) (Compulsory) Examination, 2011
EDUCATION (Paper – III) (New)
Educational Research and Statistics
(2008 Pattern)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions :** 1) *All questions are compulsory.*
2) *Two Sections are to be written in separate answer books.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*
4) *Students should follow the given word limit.*
5) *Word limit for questions 1, 2, 4 and 5 – 400 words each and for questions 3 and 6 – 150 words each.*
6) *In any situation, students should not be given supplement.*
7) *Use of simple calculator and statistical tables is allowed.*

SECTION – I

1. a) Explain the use of achievement tests and intelligence tests in educational research. **10**
b) Explain the standardization procedure of data collection tools. **5**
- OR
1. a) Explain probability sampling. **10**
b) Explain any two emerging trends in educational research. **5**
2. Explain correlational studies considering following points : **15**
a) Nature of the study
b) Steps involved
c) Interpretation.

OR

2. a) State importance of Educational Research. **5**
- b) Distinguish between fundamental research and action research. **10**
3. Write notes on **any four** of the following : **20**
- a) Need of sampling
- b) Sources of related literature and research
- c) Offline references
- d) Characteristics of applied research
- e) Selection of research problem
- f) Types of variables.

SECTION – II

4. A) A teacher gave a test of environmental awareness to the 36 students of his class. Then he implemented various programs and the environmental awareness test was re-administered. The data obtained were as follows :

	Pre-test	Post-test
Mean	69.36	85.36
Standard Deviation	15.27	11.34
Coefficient of correlation = 0.51 (Pre-test and Post-test)		

Test significance of difference between means of Pre-test and Post-test.
Interpret your result.

10

B) Compute Median from the following frequency distribution :

C.I.	90-99	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39
Frequency	4	9	7	15	11	8	6

5

OR

4. The aim of an experimental study was to determine the effect of three different techniques of training on the learning of a particular skill. Three groups, each consisting of seven students of class X, assigned randomly were given training through these three different techniques. The scores obtained on a performance test were recorded as follows :

Group I	Group II	Group III
8	3	9
7	6	8
5	9	7
9	8	9
4	6	4
2	1	3
5	2	5

Test the difference between groups by adopting the analysis of variance technique.

15

5. a) In a study of exercise preference, 900 students were asked to select exercise they liked best, out of the exercises Running, Swimming and Cycling. Data collected is as following :

Running	Swimming	Cycling
450	150	300

Does distribution of exercise preference differ significantly found that to be expected if exercise preference is equally distributed ? Interpret your result.

5

- b) Calculate coefficient of correlation from the following data using Spearman's Rank Difference Method and interpret your answer.

Student	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Test X Score	08	06	15	11	07	09	12	08	13	11
Test Y Score	18	16	25	20	17	20	16	10	16	07

10

OR

5. a) A distribution of scores is with a Mean of 20 and Standard Deviation of 5. If we may assume normality, what score limits will include the middle 80% of the cases ?

5

- b) Write note on Bibliography.

5

- c) Explain concept of biserial correlation.

5

6. Write notes on **any four** of the following :

20

- a) Organization of Data

- b) Selection and finalization of research problem

- c) Ogive

- d) Measures of central tendency

- e) Standard scores

- f) Use of computer in data analysis.

मराठी रूपांतर

सूचना : मराठी रूपांतराबाबत शंका वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्न विश्वसनीय मानावेत.

विभाग – I

1. अ) संपादन कसोट्या आणि बुद्धिमत्ता कसोट्या यांचा शैक्षणिक संशोधनातील उपयोग स्पष्ट करा. **10**
ब) माहिती संकलन साधनाच्या प्रमाणिकीकरणाची पद्धती स्पष्ट करा. **5**

किंवा

1. अ) संभाव्यता आधारित नमुनानिवड स्पष्ट करा. **10**
ब) शैक्षणिक संशोधनातील कोणतेही दोन उदयोन्मुख प्रवाह (emerging trends) स्पष्ट करा. **5**
2. खाली दिलेले मुद्दे विचारात घेऊन सहसंबंधात्मक अभ्यास स्पष्ट करा. **15**

अ) अभ्यासाचे स्वरूप

ब) अंतर्भूत पायऱ्या

क) अर्थनिर्वचन.

किंवा

2. अ) शैक्षणिक संशोधनाचे महत्व लिहा. **5**
ब) मूलभूत संशोधन आणि कृतिसंशोधन यांची तुलना करा. **10**

3. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर टीपा लिहा : **20**

अ) नमुना निवडीची गरज

ब) संबंधित साहित्य आणि संशोधनाचे स्रोत.

क) ऑफ-लाईन संदर्भ (off - line references)

ड) उपयोजित संशोधनाची वैशिष्ट्ये

ई) संशोधन समस्येची निवड

फ) चलांचे प्रकार.

विभाग - II

4. A) एका शिक्षकाने त्यांच्या वर्गातील 36 मुलांना पर्यावरण जाणीव - जागृतीची चाचणी दिली. नंतर त्यांनी वेगवेगळ्या कार्यक्रमाची अंमलबजावणी केली आणि पर्यावरण जाणीव - जागृतीची चाचणी पुन्हा दिली. खालीलप्रमाणे संकलित केलेली माहिती आहे.

	पूर्वचाचणी	उत्तरचाचणी
मध्यमान	69.36	85.36
प्रमाण विचलन	15.27	11.34
सहसंबंध गुणक(पूर्वचाचणी व उत्तरचाचणी) = 0.51		

पूर्वचाचणी व उत्तरचाचणीच्या मध्यमानातील फरकाची सार्थता तपासा. तुमच्या उत्तराचा अन्वयार्थ सांगा.

10

- B) खालील वारंवारिता वितरणावरून मध्यांक काढा.

5

वर्गांतर	90-99	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39
वारंवारिता	4	9	7	15	11	8	6

किंवा

4. एका विशिष्ट कौशल्याकरिता तीन वेगवेगळ्या प्रशिक्षण तंत्रांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास करण्याचे एका प्रायोगिक अभ्यासाचे उद्दीष्ट ठेवले होते. इयत्ता दहावीच्या प्रत्येक गटात सात याप्रमाणे तीन गट यादृच्छिकपणे घेऊन तीन वेगवेगळ्या तंत्राने प्रशिक्षण दिले. कृती चाचणीतील प्राप्त गुण खालीलप्रमाणे आहेत.

गट I	गट II	गट III
8	3	9
7	6	8
5	9	7
9	8	9
4	6	4
2	1	3
5	2	5

प्रसरण विश्लेषण तंत्राचा उपयोग करून गटांमधील फरक तपासा.

15

5. अ) व्यायामाचे प्राधान्य क्रम ठरविण्यासाठी हाती घेतलेल्या एका अभ्यासात, 900 विद्यार्थ्यांना पळणे, पोहणे आणि सायकल चालविणे. या तीनपैकी त्यांचा सर्वात आवडता व्यायाम निवडण्यास सांगण्यात आले. संकलित माहिती खालील प्रमाणे

पळणे	पोहणे	सायकल चालविणे
450	150	300

जर अपेक्षित व्यायाम प्राधान्य समानता वितरणानुसार असेल तर व्यायामाचे दिलेले वितरण समानता वितरणापेक्षा लक्षणीयरित्या वेगळे आहे का ? तुमच्या उत्तराचा अन्वयार्थ लिहा.

5

- 5.ब) खालील माहितीवरून स्पिरामनच्या श्रेणी अंतर पद्धतीने सहसंबंध सहगुणक काढा आणि तुमच्या उत्तराचा अन्वयार्थ सांगा.

विद्यार्थी	अ	ब	क	ड	इ	फ	ग	ह	ई	ज
चाचणी क्ष गुण	08	06	15	11	07	09	12	08	13	11
चाचणी य गुण	18	16	25	20	17	20	16	10	16	07

10

किंवा

5. अ) एका वितरणाचे मध्यमान 20 व प्रमाण विचलन 5 आहे. जर वितरण प्रसामान्य आहे असे गृहीत घरले तर मधले 80% विद्यार्थी कोणत्या गुण मर्यादित येतील ? 5
- ब) टीप लिहा - संदर्भ सूची. 5
- क) द्विश्रेणी सहसंबंधाची संकल्पना स्पष्ट करा. 5
6. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर टीपा लिहा : 20
- अ) माहितीचे संघटन
- ब) संशोधन समस्येची निवड आणि निश्चितीकरण
- क) ऊर्ध्वगामी वक्र
- ड) केंद्रिय प्रवृत्तीची परिमाणे
- इ) प्रमाणित गुण
- फ) माहिती विश्लेषणात संगणकाचा उपयोग.

[3998] – 21

M.Ed. (General) Examination, 2011
EDUCATION IN CONTEMPORARY SOCIETY (Paper – I)
(Compulsory) (Old Course)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

SECTION – I

1. Explain the meaning and scope of educational philosophy. State the functions of educational philosophy specially in Indian Context. **15**

OR

1. State concept of Human values. Explain types of human values and how will you inculcate these values through education? Discuss. **15**

2. What are the basic principles of Naturalism ? Explain their Educational Implications with special reference to

- 1) Goals of education
- 2) Methodology
- 3) Curriculum
- 4) Pupil-Teacher Relationship
- 5) Freedom and discipline.

15

OR

2. What are the educational thought according to Ch. Shahu Maharaj ? How those thoughts are useful to solve the problem of education in the age of Globalization ? **15**

3. Answer **any two** from the following : **20**

- a) Explain the Education of Vedic philosophy regarding aims and ideals, pupil teacher relationship.
- b) Explain the thoughts on Education of Dr. Ambedkar.
- c) Explain the concept of Negative Education of Rousseau.
- d) How the principles of pragmatism would be applied in education ?

P.T.O.

SECTION – II

4. Explain the interrelationships between education and educational sociology. **15**

OR

4. Explain the process of socialization. Explain the role of education in socialization process. **15**

5. Explain the world problems and terrorism its causes, its impact on society and give remedies through education. **15**

OR

5. Explain in detail Marshall Muhuhan views about modern technology in education. **15**

6. Write short notes on (**any two**) : **20**

a) Education of socially and economically under developed society

b) Concept of secularism in India

c) Totalitarian - meaning, aim of education, teaching methods, school administration

d) Scientific and Industrial developments and their bearing on education.

मराठी रूपांतर

विभाग पहिला

१. शैक्षणिक तत्वज्ञानाचा अर्थ आणि व्याप्ती स्पष्ट करा. भारतीय समाजांच्या संदर्भात शैक्षणिक तत्वज्ञानाची कार्ये स्पष्ट करा. १५

किंवा

१. 'मानवी मूल्ये' ही संकल्पना स्पष्ट करा. त्यांचे प्रकार सांगून शिक्षणातून तुम्ही ती कशी रुजवात याचे उदाहरणासह स्पष्टीकरण करा. १५

२. निसर्गवादाची मूलभूत तत्वे कोणती ? खालील मुधांच्या आधारे त्यांचे शैक्षणिक उपयोजन स्पष्ट करा. १५

१) शिक्षणाची ध्येये

२) पद्धती

३) अभ्यासक्रम

४) विद्यार्थी – शिक्षण संबंध

५) शिस्त व स्वातंत्र्य.

किंवा

२. छत्रपती शाहू महाराजांचे शैक्षणिक विचार कोणते आहेत ? जागतिकीकरणाच्या युगात शिक्षणाच्या समस्या सोडविण्यासाठी ते कसे उपयुक्त आहेत ? १५

३. खालीलपैकी दोहोंची उत्तरे लिहा : २०

अ) वैदिक तत्वज्ञानाच्या शिक्षणाची ध्येय व उद्दिष्टे, विद्यार्थी – शिक्षक संबंध स्पष्ट करा.

ब) डॉ. आंबेडकरांचे शिक्षणावरील विचार स्पष्ट करा.

क) रूसोची अभावात्मक शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा.

ड) कार्यवादाचे तत्वज्ञान शिक्षणामध्ये कसे उपयोजित करता येईल ते सांगा.

विभाग दुसरा

४. शिक्षण आणि शैक्षणिक समाजशास्त्र यांचा आंतरसहसंबंध स्पष्ट करा. १५
- किंवा**
४. सामाजिकीकरणाची प्रक्रिया स्पष्ट करा. सामाजिकीकरणाच्या प्रक्रियेत शिक्षणांची भूमिका स्पष्ट करा. १५
५. दहशतवाह आणि जागतिक समस्या स्पष्ट करा, व त्याची कारणे व समाजावर होणारे परिणाम स्पष्ट करा आणि शिक्षणातून दहशतवाद दूर करण्यासाठी उपाय सूचवा. १५
- किंवा**
५. शिक्षणातील आधुनिक तत्वज्ञानाविषयी मार्शल मॅल्लूहान यांचे दृष्टीकोन स्पष्ट करा. १५
६. टिपा लिहा (कोणतेही दोन) : २०
- अ) आर्थिक व सामाजिक वंचित घटकांसाठी शिक्षण
- ब) भारतातील धर्मनिरपेक्षतेची संकल्पना
- क) एकाधिकारशाही – अर्थ, शिक्षणाचे ध्येये, अध्यापन पद्धती, शालेय प्रशासन
- ड) शास्त्रीय आणि औद्योगिक विकास व शिक्षणावरील परिणाम.

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3998]-101

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - I

EDUCATION FOR NEW TIMES

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **twelve marks** and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- (5) *Short answers type questions carry **four marks** and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- (6) *Students should specifically follow the limitation of words.*
- (7) *In any condition, student will not get supplement.*

SECTION - I

Q.1) What is meant by Education ? Explain difference between Formal and Non-formal Education. How Non-formal Education is useful to todays society ? **[12]**

OR

Q.1) “Philosophy, Goals and Curriculum of Education as per Mahatma Gandhi is the reflection of his Philosophy of Life in Education.” Discuss. **[12]**

[3998]-101

1

P.T.O.

Q.2) Explain about Goals of Vedic Education ? How these goals are useful in new times ? Illustrate with special reference to teaching Methodology, Teacher-Pupil Relationship and Values of Education. [12]

OR

Q.2) What are the characteristics of Liberal and Vocational Education ? Explain importance of them in all round development of students in new times. [12]

Q.3) Write short notes on **any four** of the following : [16]

- (a) Essential Skills of Teacher in the 21st Century
- (b) Need of Education for Democratic Citizenship
- (c) National Goals of Education
- (d) Any four definitions of Education
- (e) Qualities of a Good Teacher
- (f) Problem Solving Method of John Dewey

SECTION - II

Q.4) What is the present nature of Emerging Indian Society ? Describe how the society destructive forces are becoming powerful and suggest as to how the teacher can contribute to create an ideal Indian Society. [12]

OR

Q.4) Explain meaning of Non-government Organisations. What are the characteristics of Non-government Organisations ? Explain their role in Educational Development. [12]

Q.5) What are the functions of the School ? Explain importance of School Interactions regarding all round development of the School. [12]

OR

Q.5) Explain in detail the Social Utility and Educational Functions of the Communication Mass Media with reference to the following Mass Media : [12]

(a) Television

(b) Internet

(c) Literature

Q.6) Write short notes on **any four** of the following : [16]

(a) Explain Education as an Instrument of Social Change.

(b) Education for Functions of Modern Family

(c) Role of the Teacher in the age of Globalisation and Privatisation

(d) State important of Women Education.

(e) Different ways of Access to Education

(f) Educational Concept for Sustainable Development

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3998]-101

मराठी रूपांतर

नवीन काळासाठी शिक्षण

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न बारा गुणांचा असून उत्तर ३०० ते ३५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी चार गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर १३० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) उत्तरासाठी दिलेली शब्दमर्यादा कटाक्षाने पाळाव्यात.
- (7) कोणत्याही परिस्थितीत पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) शिक्षणाचा अर्थ सांगा. औपचारिक व अनौपचारिक शिक्षणातील फरक स्पष्ट करा.
अनौपचारिक शिक्षण आजच्या काळातील समाजासाठी कसे उपयुक्त आहे ते लिहा. [12]

किंवा

प्र.1) “महात्मा गांधीचे जीवनविषयक तत्त्वज्ञान त्यांच्या शिक्षणविषयक तत्त्वज्ञान, ध्येये व अभ्यासक्रमात प्रतिबिंबित झाले आहे.” या विधानाची चर्चा करा. [12]

प्र.2) वैदिक काळातील शिक्षणाची ध्येये स्पष्ट करा. ही ध्येय नवीन काळात कशी उपयुक्त आहेत ते अध्यापन पद्धती, गुरु-शिष्य संबंध व शिक्षणातील मूल्ये या संदर्भात स्पष्ट करा. [12]

किंवा

[3998]-101

5

P.T.O.

प्र.2) उदार व व्यावसायिक शिक्षणाची वैशिष्ट्ये कोणती ? नवीन काळातील विद्यार्थ्यांच्या विकासासाठी ती कशी उपयुक्त आहेत ते स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) पुढीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) २१व्या शतकातील शिक्षकासाठी आवश्यक कौशल्ये
- (ब) लोकशाही नागरिकत्वाच्या शिक्षणाची गरज
- (क) शिक्षणाची राष्ट्रीय ध्येये
- (ड) शिक्षणाच्या कोणत्याही चार व्याख्या
- (इ) चांगल्या शिक्षकाचे गुण
- (फ) जॉन ड्युईची समस्या निराकरण पद्धती

विभाग - २

प्र.4) उदयोन्मुख भारतीय समाजाचे सद्यः स्वरूप स्पष्ट करा. त्यातील सामाजिक दृष्ट्या विघातक शक्तींचा प्रभाव कसा वाढत आहे ते सांगून आदर्श भारतीय समाज निर्माण करण्यामध्ये शिक्षकाला कोणते योगदान देणे शक्य आहे याची चर्चा करा. [12]

किंवा

प्र.4) 'अशासकीय संघटन'चा अर्थ स्पष्ट करा. अशासकीय संघटनांची वैशिष्ट्ये काय आहेत ? शैक्षणिक विकासामध्ये त्यांची भूमिका स्पष्ट करा. [12]

प्र.5) शाळेची कार्ये कोणती ? शाळेत चालणाऱ्या आंतरक्रियांचे शाळेच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.5) समूहसंपर्क माध्यमाची सामाजिक उपयुक्तता व शैक्षणिक कार्ये खालील माध्यमांच्या आधारे सविस्तर लिहा : [12]

- (अ) दूरदर्शन
- (ब) इंटरनेट
- (क) साहित्य

प्र.6) खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर थोडक्यात टिपा लिहा :

[16]

- (अ) 'शिक्षण सामाजिक परिवर्तनाचे साधन' - स्पष्ट करा.
 - (ब) आधुनिक कुटुंबाची कार्ये
 - (क) जागतिकीकरण आणि खाजगीकरण या काळातील शिक्षकाची भूमिका
 - (ड) स्त्री-शिक्षणाचे महत्त्व सांगा.
 - (इ) शैक्षणिक उपलब्धतेसाठी भिन्न मार्ग
 - (फ) शाश्वत विकासासाठी शिक्षणाची संकल्पना
-

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 2

[3998]-102

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - II

PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the two sections should be written in separate answer-books.*
- (3) *The word limit for 12 marks question is 300-350 words.*
- (4) *The word limit for 4 marks question is 130-150 words.*
- (5) *Student will not be provided any supplement answer-sheet.*

SECTION - I

Q.1) Explain Nature of Experimental Method. How can teacher make use of this method in Classroom Teaching ? **[12]**

OR

Q.1) Explain Concept of Individual Difference. How does Self Concept causes to Individual Difference ? How the Knowledge of Individual Difference is essential for the teacher ? **[12]**

Q.2) What are the physical and mental characteristics of students during the period of Adolescence ? How can a teacher help Adolescent during this stormy period ? **[12]**

OR

Q.2) Explain Concept of Special Education. Give characteristics of Physically Challenged Children. What precautions should be taken to teach Physically Challenged Students ? **[12]**

[3998]-102

1

P.T.O.

Q.3) Answer the following : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Give merits and limitations of Observation Method.
- (b) Explain importance of Heredity and Environment.
- (c) How do emotions cause Individual Differences ?
- (d) Explain Concept of Integrated Education.
- (e) Write characteristics of Hearing Impaired Children.
- (f) Explain Concept of Educational Psychology.

SECTION - II

Q.4) Explain Concepts of 'Sensation' and 'Perception'. Explain external and internal factors affecting Perception, with examples. **[12]**

OR

Q.4) Explain Concept of Learning. State Nature of Learning Process. Explain education importance of Thorndike's 'Trial and Error' Method with examples. **[12]**

Q.5) What do you mean by 'Intelligence' ? What are various types of Intelligence ? Explain nature and importance of any one type of Intelligence. **[12]**

OR

Q.5) What do you mean by 'Thinking' ? What are various Tools of Thinking ? As a teacher, what will you do to develop Student's Thinking Process ? **[12]**

Q.6) Answer the following : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Why is it necessary for a teacher to know about brain base learning ?
- (b) What are the essential factors for Favourable School Climate ?
- (c) Explain what is Behaviourism ?
- (d) What are the characteristics of Effective Teacher ?
- (e) Explain Concept of Co-operative Learning.
- (f) What are various types of Imaginations ?

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 2

[3998]-102

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) प्रत्येक विभागासाठी स्वतंत्र उत्तरपत्रिका वापरावी.
- (3) १२ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा ३०० ते ३५० शब्द आहे.
- (4) ४ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा १३० ते १५० शब्द आहे.
- (5) कोणत्याही परिस्थितीमध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) प्रायोगिक पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. वर्गाध्यापन करताना शिक्षक ही पद्धत कशी वापरू शकतील ते सांगा. [12]

किंवा

प्र.1) 'व्यक्तिभेद' ही संकल्पना स्पष्ट करा. स्वसंकल्पनेमुळे व्यक्तिभेद कसे निर्माण होतात ते सांगा. 'व्यक्तिभेद' ही संकल्पना शिक्षकांना कशी उपयुक्त आहे ते सांगा. [12]

प्र.2) कुमारावरस्थेतील विद्यार्थ्यांची शारीरिक व मानसिक वैशिष्ट्ये सांगा. या वादळी अशांततेच्या काळात कुमारांना शिक्षक कशाप्रकारे मदत करू शकतील ? [12]

किंवा

प्र.2) 'विशेष शिक्षण' ही संकल्पना स्पष्ट करा. शारीरिक अपंग विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये सांगा. शारीरिक अपंग विद्यार्थ्यांनी अध्यापन करताना कोणत्या दक्षता घ्यायला पाहिजेत ? [12]

[3998]-102

3

P.T.O.

- प्र.3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [16]
- (अ) निरीक्षण पद्धतीचे फायदे व मर्यादा सांगा.
- (ब) अनुवंश आणि परिस्थितीचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (क) व्यक्तिभेद निर्माण होण्यास 'भावना' हा घटक कसा कारणीभूत ठरतो ?
- (ड) 'एकात्म शिक्षण' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (इ) 'कर्णदोष' असणाऱ्या विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये सांगा.
- (फ) 'शैक्षणिक मानसशास्त्र' संकल्पना स्पष्ट करा.

विभाग - २

- प्र.4) 'संवेदना' व 'अवबोध' या संकल्पना स्पष्ट करा. अवबोधावर परिणाम करणारे अंतर्गत व बाह्य घटक सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.4) 'अध्ययन' संकल्पना स्पष्ट करा. अध्ययन प्रक्रियेचे स्वरूप सांगून अध्ययनाच्या प्रयत्नप्रमाद पद्धतीचे शैक्षणिक महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]
- प्र.5) 'बुद्धिमत्ता' म्हणजे काय ? बुद्धिमत्तेचे विविध प्रकार सांगून कोणत्याही एका प्रकाराचे स्वरूप व महत्त्व सांगा. [12]

किंवा

- प्र.5) विचारप्रक्रिया म्हणजे काय ? विचारप्रक्रियेची साधने कोणती ? विद्यार्थ्यांची विचारप्रक्रिया विकसित करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही काय कराल ? [12]
- प्र.6) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा : [16]
- (अ) मेंदू आधारित अध्ययन संकल्पना शिक्षकाला माहिती असणे आवश्यक कां आहे ? नियम सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ब) पोषक शालेय वातावरणासाठी आवश्यक घटक कोणते ?
- (क) 'वर्तनवाद' म्हणजे काय ते स्पष्ट करा.
- (ड) प्रभावी अध्यापकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- (इ) सहकार्यात्मक अध्ययन संकल्पना स्पष्ट करा.
- (फ) कल्पनांचे विविध प्रकार लिहा.

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3998]-103

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - III

SCHOOL MANAGEMENT - PRINCIPLES AND PRACTICES

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **12 marks** and the answers of the same are expected in 300 to 350 words each.*
- (5) *Short answer type questions which carry **4 marks** are to be written in 130 to 150 words each.*
- (6) *Supplement should not be provided.*

SECTION - I

Q.1) Explain Concept of Management. Explain Characteristics of Peter Drucker's and Fayol's Theories of Management. **[12]**

OR

Q.1) Explain functions and qualities of the following factors regarding Educational Process : **[12]**

- (a) Teacher
- (b) Headmaster

Q.2) What is meant by Institutional Planning ? Explain steps involved in it. Write merits of Institutional Planning. [12]

OR

Q.2) Explain Functions of National Council of Educational Research and Training and Maharashtra State Secondary and Higher Secondary Education Board. (SSC and HSC Board) [12]

Q.3) Answer the following in short : (**Any Four**) [16]

- (a) Explain Concept of 'Total Quality Management' in Education.
- (b) Explain Democratic Style of Leadership with its merits and demerits.
- (c) Explain importance of academic needs to maintain Standard of Education.
- (d) Write functions of Block Education Officer.
- (e) Explain Infrastructural Facilities in High Excellence School.
- (f) Explain functions of Maharashtra State Bureau of Text Book Production and Curriculum Research.

SECTION - II

Q.4) Explain Concept of Action Research. Prepare an outline of an Action Research by considering a problem related to Management. [12]

OR

Q.4) What is meant by Pe-service Training ? Explain need, advantages and limitations of Pre-service Training. [12]

Q.5) Explain with suitable example the aspects which are to be considered for Time and Classroom Management. [12]

OR

Q.5) What are the problems in enrolment of students in Urban and Rural Schools ? Suggest remedies to overcome these problems. [12]

Q.6) Answer the following in short : (**Any Four**)

[16]

- (a) Explain Importance of Financial Management.
 - (b) Explain Problems of Discipline in Schools.
 - (c) Write necessity of Subject Teacher Association.
 - (d) Explain Necessity of In-service Training.
 - (e) Explain Importance of Research.
 - (f) Write Importance of Vocationalisation of Education.
-

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3998]-103

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न १२ गुणांचा असून उत्तर ३०० ते ३५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी ४ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर १३० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) पुरवणी दिली जाणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) व्यवस्थापनाची संकल्पना स्पष्ट करा. व्यवस्थापनाविषयक पीटर ड्रुकर व फेयॉल यांच्या उपपत्तीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) शिक्षण प्रक्रियेच्या संदर्भातील खालील घटकांची कार्ये व गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा : [12]

(अ) शिक्षक

(ब) मुख्याध्यापक

प्र.2) संस्थानिहाय नियोजन म्हणजे काय ? संस्थानिहाय नियोजनात अंतर्भूत असलेल्या पायऱ्या स्पष्ट करून, त्याचे फायदे लिहा. [12]

किंवा

[3998]-103

5

P.T.O.

प्र.2) राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद आणि महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ यांची कार्ये स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [16]

- (अ) शिक्षणातील 'एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापन' संकल्पना स्पष्ट करा.
- (ब) लोकशाही नेतृत्व शैली गुणदोषासह स्पष्ट करा.
- (क) शिक्षणाचा योग्य तो दर्जा राखण्यासाठी शैक्षणिक गरजांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (ड) गट शिक्षणाधिकार्याची कार्ये लिहा.
- (इ) अति उत्कृष्ट शाळेतील भौतिक सोयी सुविधा स्पष्ट करा.
- (फ) महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळाची कार्ये स्पष्ट करा.

विभाग - २

प्र.4) कृती संशोधनाची संकल्पना स्पष्ट करून व्यवस्थापनाशी संबंधित एक समस्या घेऊन कृती संशोधनाचा आराखडा तयार करा. [12]

किंवा

प्र.4) सेवापूर्व प्रशिक्षण म्हणजे काय ? सेवापूर्व प्रशिक्षणाची आवश्यकता, फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा. [12]

प्र.5) वेळेचे व वर्गाचे व्यवस्थापन करतांना कोणकोणत्या बाबी विचारात घ्याव्या लागतात ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.5) शहरी आणि ग्रामीण शाळांमधील विद्यार्थ्यांच्या पटनोंदणीविषयक येणाऱ्या समस्या कोणत्या ? त्या समस्या दूर करण्यासाठी उपाय सूचवा. [12]

प्र.6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (फक्त चार)

[16]

- (अ) आर्थिक व्यवस्थापनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
 - (ब) शाळेत शिस्तविषयक समस्या स्पष्ट करा.
 - (क) विषयशिक्षक संघटनेची आवश्यकता लिहा.
 - (ड) सेवांतर्गत शिक्षक प्रशिक्षणाची आवश्यकता स्पष्ट करा.
 - (इ) संशोधनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
 - (फ) शिक्षणाच्या व्यावसायिकीकरणाचे महत्त्व लिहा.
-

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3998]-104

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - IV

**INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY
AND INSTRUCTIONAL SYSTEMS**

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **twelve marks** and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- (5) *Short answer type questions carry **four marks** and the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- (6) *In any condition supplement will not be provided.*

SECTION - I

Q.1) What is Technology based 'Project based Learning' ? Describe features of Technology based 'Project based Learning'. How will you make use of Information and Communication Technology for preparing a project for the unit in your method subject ? Explain with example. **[12]**

OR

Q.1) How the Paradigm Shift is taking place due to the use of ICT in Education ? Explain it with reference to the following fields, with examples :

(a) Teaching Method

(b) Evaluation Procedure

(c) Educational Management [12]

Q.2) Explain Concept of Computer Virus. What are the types of Computer Virus ? How will you manage Computer Virus ? Explain with examples. [12]

OR

Q.2) Describe difference between Intranet and Internet. Illustrate Educational Importance of Internet. [12]

Q.3) Answer in brief : (**Any Four**) [16]

(a) As a teacher how will you protect students from threats on Internet ?

(b) Explain Functions of Operating System.

(c) Describe implications of Web based Learning.

(d) Explain Concept of 'Virtual Classroom'.

(e) Illustrate Scope of ICT in the field of Publication.

(f) Write main clauses in the Copyright Act.

SECTION - II

Q.4) What is System Approach ? What are the characteristics of System Approach ? Explain use of System Approach in Construction of Curriculum ? [12]

OR

Q.4) What is Computer Assisted Instruction ? What are the characteristics of Computer Assisted Instruction Program ? Prepare Computer Assisted Instruction Program on any one unit of your subject. [12]

Q.5) Explain qualities and differences between Education, Instruction and Training with appropriate examples. [12]

OR

Q.5) Explain Steps of Instructional Design for Online Learning with suitable example. [12]

Q.6) Answer **any four** : [16]

- (a) Explain Need of Technology for Instruction.
 - (b) Write components of Instructional System with examples.
 - (c) How you will apply Individual Testing and Group Testing for Validation of Instruction Material ?
 - (d) Write use of Modified System Model.
 - (e) How will you use Intrinsic Mode for Evaluation of Instructional System ?
 - (f) Write Process of Master Validation for the Validation of Instructional Material.
-

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3998]-104

मराठी रूपांतर

पेपर - ४

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि अनुदेशन प्रणाली

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न १२ गुणांचा असून प्रत्येकी ३०० ते ३५० शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी प्रश्न ४ गुणांचा असून प्रत्येकी १३० ते १५० शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
- (6) कोणत्याही परिस्थितीमध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) तंत्रज्ञानाधिष्ठित 'प्रकल्प आधारित अध्ययन' म्हणजे काय ? तंत्रज्ञानाधिष्ठित प्रकल्प आधारित अध्ययनाची वैशिष्ट्ये कोणती ? आपल्या अध्यापन पद्धतीमधील एका घटकावर आधारित प्रकल्प तयार करण्यासाठी माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा उपयोग कसा कराल ते स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा उपयोग शिक्षणक्षेत्रामध्ये होऊ लागल्याने खालील क्षेत्रामध्ये कोणकोणते बदल घडून येत आहेत ते सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

- (अ) अध्यापन पद्धती
- (ब) मूल्यमापन प्रक्रिया
- (क) शैक्षणिक व्यवस्थापन

[3998]-104

5

P.T.O.

प्र.2) संगणक व्हायरसची संकल्पना स्पष्ट करा. संगणक व्हायरसचे प्रकार कोणते ? संगणक व्हायरसचे व्यवस्थापन कसे कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) इंटरनेट आणि इंटरनेट यामधील फरक स्पष्ट करा. इंटरनेटचे शैक्षणिक महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

(अ) विद्यार्थ्यांना इंटरनेटवरील धोक्यांपासून सुरक्षित ठेवण्यासाठी शिक्षक म्हणून कोणत्या उपाययोजना कराल ?

(ब) ऑपरेटिंग सिस्टिमची कार्ये स्पष्ट करा.

(क) वेब आधारित अध्ययनाची शैक्षणिक उपयुक्तता स्पष्ट करा.

(ड) आभासी वर्गाची संकल्पना स्पष्ट करा.

(इ) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाची प्रकाशन क्षेत्रातील व्याप्ती स्पष्ट करा.

(फ) स्वामीत्व हक्क कायद्यामधील मुख्य तरतूदी लिहा.

विभाग - २

प्र.4) प्रणाली दृष्टिकोण म्हणजे काय ? प्रणाली दृष्टिकोणाची वैशिष्ट्ये सांगा. प्रणाली दृष्टिकोणाचा उपयोग अभ्यासक्रम रचनेत कसा कराल ते स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.4) संगणक सहाय्यित अनुदेशन म्हणजे काय ? संगणक सहाय्यित अनुदेशन कार्यक्रमाची वैशिष्ट्ये लिहा. आपल्या विषयातील कोणत्याही एका घटकासाठी संगणक सहाय्यित अनुदेशन कार्यक्रम विकसित करा. [12]

प्र.5) शिक्षण, अनुदेशन व प्रशिक्षण या संकल्पनांमधील साम्यभेद सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.5) ऑनलाइन अध्ययनासाठी अनुदेशन अभिकल्प तयार करण्यासाठीच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.6) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) अनुदेशनासाठी तंत्रज्ञानाची गरज स्पष्ट करा.
 - (ब) अनुदेशन प्रणालीचे घटक उदाहरणांसह लिहा.
 - (क) अनुदेशन साहित्याची सप्रमाणता ठरविण्यासाठी वैयक्तिक चाचणी व सामूहिक चाचणीचा कसा उपयोग कराल ?
 - (ड) सुधारित प्रणाली प्रतिमानाचे उपयोग लिहा.
 - (इ) अनुदेशन प्रणालीचे मूल्यमापन करण्यासाठी मूलगामी प्रतिमानाचा कसा उपयोग कराल ?
 - (फ) अनुदेशन साहित्याची सप्रमाणता ठरविण्यासाठी प्रभुत्व सप्रमाणतेचे स्वरूप लिहा.
-

Total No. of Questions : 3+3]

[Total No. of Printed Pages : 15

[3998]-105

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - V

EDUCATIONAL EVALUATION AND ELECTIVES

**(Section - I i.e. Educational Evaluation is compulsory for
all and Section - II will be any one elective)**

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions : (1) *All questions are compulsory.*

(2) *Answers of the two sections (subjects) should be written in separate answer-books.*

(3) *For all students, section - I is compulsory i.e. Educational Evaluation. From electives, student can select any one elective and write answers in a separate answer-book.*

(4) *Figures to the right hand of the questions indicate marks.*

(5) *Students should follow the given words limit :*

Long answer 300 to 350 words, short answer 130 to 150 words.

(6) *In any situation, students will not get supplement.*

(7) *Use of single memory calculator is allowed.*

सूचना :

(1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*

(2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.*

(3) *विभाग - १ म्हणजे शैक्षणिक मूल्यमापन सर्वांना अनिवार्य आहे व उरलेल्या वैकल्पिक विषयांपैकी एका विषयाची प्रश्नपत्रिका स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत सोडवावीत.*

(4) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*

(5) *उत्तरासाठीच्या खालील शब्द-मर्यादा कटाक्षाने पाळाव्यात :*

दीर्घोत्तरी ३०० ते ३५० शब्द, लघुत्तरी १३० ते १५० शब्द.

(6) *कोणत्याही परिस्थितीत पुरवणी मिळणार नाही.*

(7) *एकच स्मृती असलेला कॅल्क्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.*

[3998]-105
PAPER - V
EDUCATIONAL EVALUATION AND ELECTIVES

[Max. Marks : 40]

SECTION - I

Q.1) What are the New Trends in Evaluation ? Explain any two of them with appropriate examples and give their merits and limitations. **[12]**

OR

Q.1) Explain Concept of 'Educational Evaluation'. Name three components of Process of Evaluation. Explain with examples the Inter-relationship between these components. **[12]**

Q.2) (A) Find out Coefficient of Correlation between Science and Mathematics from the given data by Spearman's Rank Difference Method and interpret it : **[08]**

Student	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Science Marks	81	70	70	53	70	57	56	70	61	75
Mathematics Marks	77	88	93	52	43	27	15	79	52	52

(B) Define 'Standard Scores'. Explain uses of Standard Scores with examples. **[04]**

OR

Q.2) (A) Find out Quartile Deviation for the following frequency distribution and interpret it : **[08]**

Class Intervals	10 19	20 29	30 39	40 49	50 59	60 69	70 79	80 89	90 99
Frequency	1	2	4	11	14	9	5	3	1

(B) What is Coefficient of Correlation ? Give four uses of Coefficient of Correlation. **[04]**

Q.3) Answer any four of the following in brief : [16]

- Compare Histogram and Frequency Polygon.
- Explain Classroom Objectives of Cognitive Domain.
- What are the merits and limitations of 'Mean' as a measure of Central Tendency ?
- Name characteristics of Good Evaluation Tool. Name factors affecting validity of the test. (**any four**)
- Write importance of blue print in the preparation of the Test.
- Prepare one Observational Tool of Evaluation for the (school subject) Skill.

मराठी रूपांतर

शैक्षणिक मूल्यमापन व वैकल्पिक

विभाग - १

प्र.1) मूल्यमापनातील नवीन प्रवाह कोणते ? त्यापैकी कोणतेही दोन प्रवाह योग्य उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करून त्यांचे फायदे व मर्यादा लिहा. [12]

किंवा

प्र.1) शैक्षणिक मूल्यमापनाची संकल्पना स्पष्ट करा. मूल्यमापनाचे तीन घटक कोणते ? त्या घटकांमधील परस्पर संबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) (अ) खाली दिलेल्या माहितीवरून विज्ञान व गणित या विषयांतील सहसंबंध गुणक स्पिरामनच्या श्रेणी अंतर पद्धतीने काढून अर्थनिर्वचन करा : [08]

विद्यार्थी	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
विज्ञान गुण	८१	७०	७०	५३	७०	५७	५६	७०	६१	७५
गणित गुण	७७	८८	९३	५२	४३	२७	१५	७९	५२	५२

(ब) प्रमाणित गुणाकांची व्याख्या द्या. प्रमाणित गुणांचे उपयोग उदाहरणासह स्पष्ट करा. [04]

किंवा

प्र.2) (अ) खाली दिलेल्या विभाजन सारणीवरून चतुर्थक विचलन काढा : [08]

वर्गांतरे	१०	२०	३०	४०	५०	६०	७०	८०	९०
	१९	२९	३९	४९	५९	६९	७९	८९	९९
वारंवारिता	१	२	४	११	१४	९	५	३	१

(ब) सहसंबंध गुणांक म्हणजे काय ते सांगून त्याचे कोणतेही चार उपयोग सांगा. [04]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूज यांची तुलना करा.
- (ब) वर्गअध्यापनाची बोधात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- (क) केन्द्रीय प्रवृत्तीचे परिमाण म्हणून 'मध्यमान' या परिमाणाचे फायदे व मर्यादा लिहा.
- (ड) चांगल्या मूल्यमापन साधनाचे निकष सांगा. कसोटीच्या सप्रमाणतेवर परिणाम करणारे कोणतेही चार घटक लिहा.
- (इ) चाचणी तयार करण्यासाठी संविधान तक्त्याचे महत्त्व लिहा.
- (फ) एका कौशल्याकरता मूल्यमापनाचे एक निरीक्षणात्मक साधन तयार करा.

[3998]-105

PAPER - V

**INTRODUCTION TO GUIDANCE AND COUNSELLING
IN SCHOOL OBJECTIVES**

(ELECTIVE - I)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) Explain importance of Seven Steps Plan in Career Guidance. Explain with an example. **[12]**

OR

Q.1) What is Guidance ? Explain need and principles of Guidance with an example. **[12]**

Q.2) Distinguish between Directive and Non-directive Counselling. Explain with example various situations in which they are used. **[12]**

OR

Q.2) What is Group Counselling ? Explain use of Counselling for the Children with special needs. **[12]**

Q.3) Write short notes : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Concept of Educational Guidance
- (b) Steps of Guidance Process
- (c) Place of Sociometric Techniques in Guidance Process
- (d) Follow-up Service
- (e) Role of School in Guidance Process
- (f) Feature of Eclectic Counselling

मराठी रूपांतर
शालेय व्यवस्थेतील मार्गदर्शन आणि समुपदेशनाची ओळख

विभाग - २

प्र.1) व्यवसाय मार्गदर्शनात व्यक्ती अभ्यासाची सप्तसूत्री योजना कशी उपयोगी पडते ? स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) मार्गदर्शन म्हणजे काय ? मार्गदर्शनाची गरज सांगून मार्गदर्शनाची तत्त्वे सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) निर्देशित व अनिर्देशित समुपदेशनातील फरक सांगून त्यांचा वापर कोणत्या प्रसंगी करतात ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) समूह समुपदेशन म्हणजे काय ? विशेष गरजा असलेल्या बालकांसाठी समुपदेशनाची उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) टिपा लिहा : (कोणत्याही चार) [16]

- (अ) शैक्षणिक मार्गदर्शनाची संकल्पना
- (ब) मार्गदर्शन प्रक्रियेच्या पायऱ्या
- (क) मार्गदर्शन प्रक्रियेत समाजमिती तंत्राचे स्थान
- (ड) अनुधावन कार्य
- (इ) मार्गदर्शन प्रक्रियेत शाळेची भूमिका
- (फ) सर्वसंग्रहात्मक समुपदेशन स्वरूप

[3998]-105

PAPER - V

POPULATION EDUCATION AND ADULT EDUCATION

(ELECTIVE - II)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) Explain Concept of Population Education and state its objectives. [12]

OR

Q.1) State Characteristics of Indian Population. Explain with illustrations the programme you would like to suggest for imparting population education to your pupils. [12]

Q.2) What is Androgogy ? What are Knowle's Assumptions of this theory ? Discuss how do you use these assumptions to impart education to adult ? [12]

OR

Q.2) Describe with illustrations the Social Constructivist Approach for Adult Learner with reference to domain, community and practice. [12]

Q.3) Give short notes : (Any Four) [16]

(a) Ageing and Education

(b) Life Skill Education

(c) Legal Literacy and Right to Child

(d) National Adult Education Policy (1978)

(e) Continuing Education Programme

(f) Adult Education in National Policy of Education, 1986

मराठी रूपांतर

लोकसंख्या शिक्षण आणि प्रौढ शिक्षण

विभाग - २

प्र.1) लोकसंख्या शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करून त्या शिक्षणाची उद्दिष्टे सांगा. [12]

किंवा

प्र.1) भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये सांगून शालेय कार्यातून तुमच्या विद्यार्थ्यांना लोकसंख्या शिक्षण कसे द्याल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) प्रौढांचे अध्ययनशास्त्र म्हणजे काय ? नोल (Knowle)ची प्रौढ शिक्षणाची गृहीत तत्त्वे कोणती ? ह्या तत्त्वांचा प्रौढांना शिक्षण देण्यासाठी कसा उपयोग कराल यावर चर्चा करा. [12]

किंवा

प्र.2) कार्यक्षेत्र, समाज आणि व्यवसायाच्या संदर्भात सामाजिक ज्ञानरचनावादाचे सोदाहरण वर्णन करा. [12]

प्र.3) टिपा द्या : (कोणत्याही चार) [16]

(अ) वयोवर्धन आणि शिक्षण

(ब) जीवन कौशल्य शिक्षण

(क) कायदा साक्षरता आणि बाल हक्क

(ड) १९७८चे प्रौढ शिक्षण धोरण

(इ) निरंतर शिक्षण कार्यक्रम

(फ) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात (१९८६) प्रौढ शिक्षण

[3998]-105

PAPER - V

INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH

(ELETIVE - III)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) What do you mean by Experimental Design ? What are the types of Experimental Designs ? Explain Single Group Experimental Design with an example. **(Word limit : 300-350 words)** **[12]**

OR

Q.1) Explain Data Collection Tool 'Interview' with respect to the following points : **[12]**

- (a) Steps in Interview
- (b) Precautions to be taken while conducting an Interview
- (c) Merits
- (d) Limitations

(Word limit : 300-350 words)

Q.2) Explain 'Educational Research' on the basis of the following points : **[12]**

- (a) Definition
- (b) Importance
- (c) Areas of Educational Research
- (d) Characteristics of Educational Research

(Word limit : 300-350 words)

OR

Q.2) Explain nature, characteristics and steps of Survey Method of Research. [12]

(Word limit : 300-350 words)

Q.3) Answer the following : **(Any Four)** [16]
(Word limit : 130-150 words)

- (a) Explain Concept of Population and Sample with the help of two examples.
- (b) Explain meaning of Research Hypothesis. What are the characteristics of a Good Research Hypothesis ?
- (c) How is the Internal and External Criticism done of the data collected in Historical Research ?
- (d) Write a note on Bibliography and References.
- (e) Explain Sources of Creation of Knowledge.
- (f) What is the difference between Fundamental and Applied Research ? (Any four points)

मराठी रूपांतर

शैक्षणिक संशोधनाची ओळख

विभाग - २

प्र.1) प्रायोगिक अभिकल्प म्हणजे काय ? त्याचे एकूण प्रकार कोणते ? एकल गट अभिकल्प उदाहरणाने स्पष्ट करा. (शब्दमर्यादा : ३००-३५० शब्द) [12]

किंवा

प्र.1) माहिती संकलनाच्या 'मुलाखत' या साधनाचे खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्टीकरण करा : [12]

- (अ) मुलाखतीच्या पायऱ्या
 - (ब) मुलाखत घेताना घ्यायची काळजी
 - (क) मुलाखतीचे गुण
 - (ड) मुलाखतीच्या मर्यादा
- (शब्दमर्यादा : ३००-३५० शब्द)

प्र.2) शैक्षणिक संशोधन खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : [12]

- (अ) व्याख्या
- (ब) महत्त्व
- (क) शैक्षणिक संशोधनाची क्षेत्रे
- (ड) शैक्षणिक संशोधनाची वैशिष्ट्ये
(शब्दमर्यादा : ३००-३५० शब्द)

किंवा

प्र.2) संशोधनाची सर्वेक्षण पद्धती स्वरूप, वैशिष्ट्ये व पायऱ्या या आधारे स्पष्ट करा. [12]
(शब्दमर्यादा : ३००-३५० शब्द)

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे द्या : [16]
(शब्दमर्यादा : १३०-१५० शब्द)

- (अ) जनसंख्या व नमूना म्हणजे काय ते दोन उदाहरणांनी स्पष्ट करा.
- (ब) संशोधन परिकल्पना म्हणजे काय ? चांगल्या संशोधन परिकल्पनेची वैशिष्ट्ये सांगा.
- (क) ऐतिहासिक संशोधनातील प्राप्त माहितीची आंतरिक व बाह्य मीमांसा कशी करतात ?
- (ड) टीप लिहा : संदर्भ व संदर्भसूची
- (इ) ज्ञाननिर्मितीचे स्रोत स्पष्ट करा.
- (फ) उपयोजित व मूलभूत संशोधनातील फरक सांगा. (चार मुद्दे द्या)

[3998]-105

PAPER - V

HEALTH, PHYSICAL EDUCATION AND YOGA

(ELECTIVE - IV)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) Write Concept and Components of Health related Physical Fitness and explain Measurement Procedure of Bent Knee Sit ups and Push ups Test. **[12]**

OR

Q.1) Define Health and explain factors determining Health. **[12]**

Q.2) Explain in brief 'Ashtang Yoga'. **[12]**

OR

Q.2) What is Motor Fitness ? Write in brief the Components of Motor Fitness. **[12]**

Q.3) Write short notes : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Concept of Waist Hip Ratio (WHR)
- (b) Pranayama
- (c) Components of Food
- (d) Factors affecting Physical Fitness
- (e) Define Exercise and Physical Activity.
- (f) Health is Wealth.

मराठी रूपांतर
आरोग्य, शारीरिक शिक्षण आणि योग
विभाग - २

प्र.1) आरोग्यधिष्ठित शारीरिक सुदृढतेची संकल्पना सांगून शारीरिक सुदृढतेचे घटक स्पष्ट करा. बॅट नी सीट अप्स आणि पुश अप्स टेस्ट कसोटी मापनाची प्रक्रिया स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) आरोग्याची व्याख्या सांगून आरोग्यावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) 'अष्टांग योगा'ची थोडक्यात माहिती स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) कारक दृढता म्हणजे काय ? कारक दृढतेबद्दल थोडक्यात माहिती लिहा. [12]

प्र.3) टिपा लिहा : (कोणत्याही चार) [16]

(अ) डब्लू.एच.आर.ची संकल्पना

(ब) प्राणायाम

(क) अन्नाचे घटक

(ड) शारीरिक सुदृढतेवर परिणाम करणारे घटक

(इ) व्यायाम आणि शारीरिक उपक्रमाची व्याख्या

(फ) आरोग्य हिच संपत्ती

[3998]-105

PAPER - V

**ENVIRONMENTAL EDUCATION AND DISASTER MANAGEMENT
(ELECTIVE - V)**

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) What is Environmental Education ? As a teacher how will you give Environmental Education through School Subjects ? Explain with examples. [12]

OR

Q.1) Explain impact of Environmental Pollution on Human Health. Suggest preventive measures to minimise the same. [12]

Q.2) Explain causes and effects of any four Natural Disasters. [12]

OR

Q.2) Explain steps in relief process of Disaster. [12]

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) What type of training should be necessary to activists for rescue from Disaster ?
- (b) What personal preparations should be done to face Disaster ?
- (c) Explain any two responsibilities of Disaster Control Centre in detail.
- (d) What are various ill effects of Water Pollution ?
- (e) Environmental Pollution
- (f) How will you manage Solid Waste at Home ?

मराठी रूपांतर

पर्यावरण शिक्षण आणि आपत्ती व्यवस्थापन

विभाग - २

प्र.1) पर्यावरण शिक्षण म्हणजे काय ? एक शिक्षक म्हणून तुम्ही शालेय विषयातून पर्यावरण शिक्षण कसे द्याल, ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) मानवी आरोग्यावर होणारे पर्यावरणीय प्रदूषणाचे परिणाम स्पष्ट करा. हे परिणाम कमी करण्यासाठी कोणकोणती खबरदारी घेता येईल ते सूचवा. [12]

प्र.2) कोणत्याही चार नैसर्गिक आपत्तींची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) आपत्तीच्या प्रसंगी केल्या जाणाऱ्या मदतकार्याच्या प्रक्रियेचे टप्पे स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

(अ) आपत्तीतून सूटकेसाठी कार्य करणाऱ्या कार्यकर्त्यांना कोणत्या प्रकारच्या प्रशिक्षणाची गरज असते ?

(ब) आपत्तीला तोंड देण्यासाठी कोणती व्यक्तिगत पूर्वतयारी असावी ?

(क) आपत्ती नियंत्रण केंद्राच्या कोणत्याही दोन जबाबदाऱ्या सविस्तर स्पष्ट करा.

(ड) जल प्रदूषणाचे विविध दुष्परिणाम कोणते ?

(इ) पर्यावरणीय प्रदूषण

(फ) घरामधील घन कचऱ्याचे व्यवस्थापन कसे करावे ?

Total No. of Questions : 3+3]

[Total No. of Printed Pages : 23

[3998]-106

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - VI

SUBJECT EDUCATION

(Marathi, English, Hindi, Sanskrit, Urdu, Mathematics, Science,
History, Geography, Economics, Commerce, Information Technology)

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions : (1) All questions are compulsory.

(2) Answers of the two subjects should be written in separate answer-books.

(3) Figures to the right of the questions indicate marks.

(4) Write answers of question nos. 1 and 2 in about 350 words each.

(5) Write answer of question no. 3 in about 150 words.

(6) Students should strictly follow word limit while writing answers.

(7) No supplements will be provided to the students.

सूचना :

(1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

(2) दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

(3) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(4) प्रश्न-क्रमांक १ व २ची उत्तरे प्रत्येकी ३५० शब्दांपर्यंत लिहावीत.

(5) प्रश्न-क्रमांक ३चे उत्तर १५० शब्दांपर्यंत लिहावे.

(6) विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्द-मर्यादा कटाक्षाने पाळावी.

(7) कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.

मराठी शिक्षण

[कूण गुण : 40]

- प्र.1) मातृभाषेचे महत्त्व स्पष्ट करून मातृभाषेच्या सद्यस्थितीचा विचार करता तिचे स्थान उंचावण्यासाठी भाषाशिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? [12]

किंवा

- प्र.1) आशययुक्त अध्यापन म्हणजे काय ? आशययुक्त अध्यापनाची गरज स्पष्ट करून आशययुक्त अध्यापन करताना कोणकोणत्या पायऱ्यांचा स्वीकार करावा लागतो ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

- प्र.2) मराठी भाषेच्या संरचनेचे महत्त्व सांगून मराठीच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. मराठी विषयशिक्षक म्हणून त्या संरचनेचा अध्यापनात कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

- प्र.2) उद्गामी व अवगामी पद्धती म्हणजे काय ? या पद्धतींची वैशिष्ट्ये लिहा. 'माध्यमिक स्तरावर' व्याकरणाचे अध्यापन करताना या पद्धतींचा तुम्ही कसा वापर कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) नैदानिक कसोट्या म्हणजे काय ? मातृभाषा मराठीच्या अध्यापनात नैदानिक कसोट्यांची गरज स्पष्ट करा.
- (ब) गाभाघटक म्हणजे काय ? कोणतेही दोन गाभाघटक मराठीच्या दैनंदिन अध्यापनातून कसे साध्य करता येतील ? स्पष्ट करा.
- (क) शैक्षणिक साधनांची गरज व महत्त्व सोदाहरण लिहा.
- (ड) शैक्षणिक तंत्रज्ञान अध्यापन पद्धतीचे मराठी अध्यापनातील महत्त्व स्पष्ट करा.
- (इ) इतर विषयशिक्षकांपेक्षा 'भाषाशिक्षका'चे वेगळेपण चार मुद्द्यांसह स्पष्ट करा.
- (फ) गद्य अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

ENGLISH EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) What do you mean by Meaningful Integration of Content and Methodology ? How is the study of C.C.M. useful for you in the teaching of English ? [12]

OR

Q.1) What are the various methods of teaching English in Secondary Schools ? Critically explain 'Structural Approach' in teaching English. [12]

Q.2) "English is a successful passport for employment." Explain this statement regarding functional, cultural and literary role of English with suitable examples. [12]

OR

Q.2) Explain importance of a Text Book. State characteristics of a good English Text Book, which you have evaluated in your C.C.M. Workshop. [12]

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) Explain any two Core Elements and two Values. How will you inculcate them while teaching English ?
- (b) What are the special methods of Teaching Reading ?
- (c) What are the different types of Compositions ?
- (d) How will you evaluate Auditory Comprehension and Speaking Skill of your student ? Explain with two examples of each.
- (e) What are the various responsibilities of a English Teacher ? Explain your opinion with suitable examples.
- (f) What are the different types of Audio-Visual Aids ?

हिन्दी शिक्षण

[कुल अंक : 40]

- प्र.1) भारत की भाषिक समस्या के कारणों की चर्चा कीजिये । स्कूलों में भाषा अध्ययन-अध्यापन की दृष्टि से त्रिभाषा सूत्र का स्वरूप स्पष्ट कीजिये । [12]

अथवा

- प्र.1) गद्य तथा पद्य पाठों के अध्यापन में क्या अंतर होता है यह किसी एक-एक पाठ के अध्यापन का पाठ्यांश नियोजन करके स्पष्ट कीजिये । [12]
- प्र.2) 'आशययुक्त अध्यापन' यह संकल्पना स्पष्ट करके आशययुक्त अध्यापन पद्धति के सोपान (सीढ़ियाँ) स्पष्ट कीजिये । [12]

अथवा

- प्र.2) आशय विश्लेषण में किन-किन बातों का समावेश होता है ? आशय विश्लेषण की आवश्यकता स्पष्ट करके हिंदी की किसी कक्षा के पाठ्यपुस्तक के किन्हीं दो पाठों का आशय विश्लेषण कीजिये । [12]

- प्र.3) किन्हीं चार उप-प्रश्नों के उत्तर लिखिये : [16]

- (अ) शिक्षा सहायक साधनों के तीन प्रकार बताकर हर एक प्रकार के एक-एक साधन का हिंदी अध्यापन में महत्त्व स्पष्ट कीजिये ।
- (ब) छात्रों में हिंदी भाषा-विकास हेतु किन्हीं दो पाठ्यक्रमानुवर्ती उपक्रमों का महत्त्व स्पष्ट कीजिये ।
- (क) प्रश्नपत्र तैयार करने से पूर्व संविधान सारिणी (Blue Print) तैयार करना क्यों आवश्यक है ? संविधान सारिणी में समाविष्ट तीन बातों की चर्चा कीजिये ।
- (ड) हिंदी अध्यापक के लिये आवश्यक किन्हीं आठ गुणों की चर्चा कीजिये ।
- (इ) हिंदी की आदर्श पाठ्यपुस्तक के अंतरंग के कोई भी आठ लक्षण बताकर इन लक्षणों के आधार पर किसी एक कक्षा की पाठ्यपुस्तक की चिकित्सा कीजिये ।
- (फ) पाठ्यचर्या तथा पाठ्यक्रम में क्या अंतर है, यह स्पष्ट करके पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक का संबंध स्पष्ट कीजिये ।

संस्कृत शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) संस्कृत आशययुक्त अध्यापनाचा अर्थ व व्याख्या सांगून स्वरूप स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) संस्कृतची खास वैशिष्ट्ये सांगून संस्कृतचे शालेय अध्यापनातील स्थान सांगा. [12]

प्र.2) संस्कृत पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तकातील संबंध सांगून इयत्ता आठवीचे पुस्तक यानुसार आहे का ते स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) संस्कृतच्या अध्यापन पद्धती कोणत्या त्यांचे थोडक्यात विवेचन करा. [12]

प्र.3) पुढीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) संस्कृतच्या आशय विश्लेषणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.
- (ब) संस्कृतच्या नववीच्या पाठ्यपुस्तकाच्या आधारे सर्वधर्मसहिष्णुता हे मूल्य कसे रुजवाल ?
- (क) 'अवकाश वीराङ्गना' या पाठाद्वारे वैज्ञानिक दृष्टीकोन हे मूल्य कसे रुजवाल ?
- (ड) संस्कृतच्या शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सांगा.
- (इ) संस्कृतमधील 'अव्ययीभाव समास' या घटक अध्यापनासाठी कोणती पद्धती निवडाल ते स्पष्ट करा.
- (फ) संस्कृत विषयाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.

URDU EDUCATION

[Max. Marks : 40]

[12]

۱. زباندانی کی تدریس کے مختلف طریقے لکھیے، قواعد کی تدریس کو موثر بنانے کے لیے آپ کونسے دو طریقوں کا استعمال کریں گے۔

یا OR

[12]

۱. اردو معلم کی بنیادی خصوصیات لکھیے۔ ایک قابل استاد کے لیے آپ کن اصولوں پر عمل کریں گے۔

[12]

۲. مواد طریقہ تدریس تعریف، تصور و اہمیت بیان کیجئے۔

یا OR

[12]

۲. سائنسی نقطہ نظر و مزدور کی عظمت ان دو اخلاقی اقدار کو واضح کیجئے، بحیثیت استاد ان اخلاقی اقدار کی طلباء میں نشوونما کے لیے آپ کونسے اقدامات کریں گے۔

[16]

۳. درج ذیل میں سے کسی چار کے جواب ۳۰ تا ۱۵۰ الفاظ میں لکھیے:

۱. مواد کے تجزیے کی اہمیت.

۲. اردو زبان کی ساخت بنانے.

۳. اردو کی تدریس میں ماڈل و تختہ سیاہ کا استعمال.

۴. تدارکی و اصلاحی تعلیم کی اہمیت.

۵. نصاب و کتاب میں ربط لکھیے.

۶. اردو زبان کا تہذیبی و ثقافتی رول.

MATHEMATICS EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) Explain Inductive - Deductive Method of Teaching Mathematics with reference to the following points : [12]

- (a) Principles
- (b) Steps with examples
- (c) Merits
- (d) Limitations

OR

Q.1) What is Advanced Organiser Model of Teaching ? Explain its phases with examples. What are the uses of Advanced Organiser Model ? [12]

Q.2) What is Co-relation ? What are different types of Co-relations ? Explain Co-relation of Mathematics with Science Subject. Give suitable example. [12]

OR

Q.2) What is Content-cum-Methodology ? Explain steps of Content-cum-Methodology. [12]

Q.3) Attempt **any four** of the following : [16]

- (a) Explain meaning and importance of Mathematics as a subject.
- (b) Write four classroom objectives with specifications related to the unit 'Types of Triangles'.
- (c) What are the qualities and competencies of Mathematics Teacher ?

- (d) What is Structure of Mathematics ? How is it useful for Mathematics Teacher ?
- (e) What is Unit Planning ? Explain its importance in Mathematics Teaching.
- (f) What is Remedial Teaching ? Explain its need in Mathematics Teaching.

मराठी रूपांतर

गणित शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) गणित अध्यापनाची उद्गामी-अवगामी पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : [12]

- (अ) तत्त्वे
- (ब) पायऱ्या (उदाहरणासह)
- (क) फायदे
- (ड) मर्यादा

किंवा

प्र.1) अध्यापनाचे अग्रत संघटक प्रतिमान म्हणजे काय ? या प्रतिमानाच्या पायऱ्या उदाहरणासह स्पष्ट करा. अग्रत संघटक प्रतिमानाचे फायदे कोणते ? [12]

प्र.2) समवाय म्हणजे काय ? समवायाचे विविध प्रकार कोणते ? गणिताचा विज्ञान विषयाशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा :

[16]

- (अ) गणित या विषयाचा अर्थ आणि महत्त्व स्पष्ट करा.
 - (ब) 'त्रिकोणाचे प्रकार' या घटकाशी संबंधित गणित अध्यापनाची चार उद्दिष्टे स्पष्टीकरणासह लिहा.
 - (क) गणित शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये व क्षमता कोणत्या ?
 - (ड) गणिताची संरचना म्हणजे काय ? ती गणित शिक्षकास कशी उपयोगी ठरते ?
 - (इ) घटक नियोजन म्हणजे काय ? त्याचे गणित अध्यापनात महत्त्व स्पष्ट करा.
 - (फ) उपचारात्मक अध्यापन म्हणजे काय ? त्याची गणित अध्यापनात गरज स्पष्ट करा.
-

SCIENCE EDUCATION

[Max. Marks : 40]

- Q.1)** Distinguish between Achievement Test and Diagnostic Test (4 points).
Design five points Rating Scale to evaluate Student's Experimental Skills in Science. [12]

OR

- Q.1)** State Concept of the following techniques in Science and explain their advantages in science teaching with suitable examples. [12]
- (a) Team Teaching
 - (b) Computer Assisted Teaching

- Q.2)** What is meant by Correlation ? Give four advantages of correlating Science with other school subjects while teaching. Explain with suitable examples Correlation of Science Subject with Maths, Geography and Work Experience. [12]

OR

- Q.2)** Explain nature, role of teacher, advantages, limitations of Heuristic Method in Science with suitable examples. [12]

- Q.3)** Answer **any four** of the following : [16]

- (a) What are the characteristics of a good Science Text Book ?
- (b) Explain Unit Method and Concentric Method of Construction of Syllabus with examples.
- (c) How Science Club is useful for increasing student's interest in Science ?
- (d) Explain use of Value Approach in Teaching of Science with suitable example.
- (e) Explain any four Maxims of Teaching of Science.
- (f) How will you use Content-cum-Methodology Approach for teaching the unit 'Magnet'.

मराठी रूपांतर

विज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) प्राविण्य चाचणी व नैदानिक चाचणी यांतील फरकाचे चार मुद्दे लिहा. विद्यार्थ्यांचे विज्ञानातील प्रायोगिक कौशल्याचे मूल्यमापन करण्यासाठी पंचबिंदू पदनिश्चयन श्रेणी तयार करा. जे विद्यार्थी प्रयोग कौशल्यांमध्ये कमकुवत आहेत अशांसाठी तुम्ही अध्यापनाची काय योजना कराल ? [12]

किंवा

प्र.1) विज्ञानातील खालील तंत्रांची संकल्पना सांगा व त्यांचे विज्ञान अध्यापनातील फायदे सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

(अ) सांघिक अध्यापन

(ब) संगणकाच्या साहाय्याने अध्यापन

प्र.2) समवाय म्हणजे काय ? अध्यापन करताना विज्ञानाचा इतर शालेय विषयांशी समवाय साधण्याने होणारे चार फायदे लिहा. विज्ञान विषयाचा गणित, भूगोल, कार्यानुभव विषयांशी समवाय कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) विज्ञान अध्यापनाची स्वयंशोधन पद्धती खालील मुद्यांच्या आधारे सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

(अ) स्वरूप

(ब) शिक्षकाची भूमिका

(क) फायदे

(ड) मर्यादा

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे द्या : [16]

(अ) चांगल्या विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते ?

(ब) पाठ्यक्रम रचनेची घटक पद्धत व समकेंद्र पद्धत उदाहरणासह स्पष्ट करा.

(क) विद्यार्थ्यांची विज्ञानातील अभिरुची वाढविण्याकरिता विज्ञान मंडळाचा उपयोग कसा होईल ?

- (ड) मूल्य उपागमाचा विज्ञान अध्यापनात कसा वापर करता येईल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (इ) विज्ञान अध्यापनाची कोणतीही चार सूत्रे स्पष्ट करा.
- (फ) 'चुंबक' या घटकाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापन पद्धती उपागमाचा उपयोग कसा कराल ?
-

HISTORY EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) What is meant by Correlation in teaching History ? How will you correlate History with Science and Language ? [12]

OR

Q.1) Explain Nature of Project Method. How will you use Project Method at the Secondary Level for teaching of History ? [12]

Q.2) Explain Need of Content Analysis in History. What different things are to be kept in mind during the Process of Content Analysis of History ? [12]

OR

Q.2) State importance of teaching aids in History Teaching. Discuss use of picture and time line in teaching History. [12]

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) Explain Characteristics of Diagnostic Test.
- (b) What are the criteria of a good Text Book of History ?
- (c) What are the objectives of teaching of History at Secondary Level ?
- (d) What are the drawbacks of Source Method ?
- (e) Explain drawbacks of Dramatization Method.
- (f) Explain Need of Unit Planning.

मराठी रूपांतर

इतिहास शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) इतिहास अध्यापनात समवाय म्हणजे काय ? इतिहास विषयाचा शास्त्र व भाषा या विषयांशी कसा समवाय साधाल ? [12]

किंवा

प्र.1) प्रकल्प पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावर इतिहास विषय शिकविण्यासाठी प्रकल्प पद्धतीचा वापर कसा कराल ? [12]

प्र.2) इतिहास आशय विश्लेषणाची आवश्यकता सांगा. इतिहास आशय विश्लेषण करताना कोणकोणत्या गोष्टींचा विचार करावा लागतो ? [12]

किंवा

प्र.2) इतिहास अध्यापनात शैक्षणिक साधनांचे महत्त्व सांगा. इतिहासाच्या अध्यापनात चित्र व काल रेषेच्या उपयोगाची चर्चा करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

(अ) नैदानिक कसोटीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

(ब) इतिहासाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते ?

(क) माध्यमिक स्तरावरील इतिहास अध्यापनाची उद्दिष्ट्ये कोणती ?

(ड) आधार पद्धतीच्या मर्यादा कोणत्या ?

(इ) नाट्यीकरण पद्धतीच्या मर्यादा स्पष्ट करा.

(फ) घटक नियोजनाची आवश्यकता स्पष्ट करा.

GEOGRAPHY EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) What are the Teacher Centred Methods of teaching Geography ?
Explain 'Regional Method' with suitable examples. **[12]**

OR

Q.1) Explain 'Excursion Method' with suitable examples. As a teacher how will you plan an excursion to Ratnagiri for students ? **[12]**

Q.2) Explain meaning of Content-cum-Methodology. State objectives of CCM. Describe need and importance of CCM. **[12]**

OR

Q.2) "Geography is a subject which is closely correlated with Natural and Social Sciences." Discuss. **[12]**

Q.3) Write short answers : **(Any Four)** **[16]**

- (a) 'Unit Method' of Geography Curriculum Construction
- (b) Importance of Internet as a teaching aid of Geography
- (c) "Geography is a study of interaction between Man and Environment." Explain this concept.
- (d) "Local Geography serves as a basis of Geography Learning." Explain.
- (e) Select any one Unit of Std. V Geography Subject and prepare four objective type questions.
- (f) Explain factors to consider while preparing a Year Plan for Std. VIII Geography Subject.

मराठी रूपांतर

भूगोल शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) भूगोल अध्यापनाच्या शिक्षककेन्द्री अध्यापन पद्धती कोणत्या ? 'प्रादेशिक पद्धत' योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) सहल पद्धतीचे योग्य उदाहरणासह स्पष्टीकरण करा. शिक्षक या नात्याने आपण विद्यार्थ्यांसाठी रत्नागिरी ह्या ठिकाणी सहलीचे नियोजन कसे कराल ? [12]

प्र.2) 'आशययुक्त अध्यापन पद्धती' याचा अर्थ स्पष्ट करा. आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची उद्दिष्टे सांगा. तसेच आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज व महत्त्व याचे वर्णन करा. [12]

किंवा

प्र.2) "भूगोल विषयाचा नैसर्गिक व सामाजिक शास्त्रांशी दृढ समवाय आहे." - चर्चा करा. [12]

प्र.3) थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतीही चार) [16]

(अ) भूगोल अभ्यासक्रम रचनेची 'घटक पद्धत'

(ब) इंटरनेटचे भूगोल विषयातील शैक्षणिक साधन म्हणून महत्त्व

(क) "भूगोल म्हणजे मानव व पर्यावरण यातील आंतरक्रियेचा अभ्यास." - संकल्पना स्पष्ट करा.

(ड) "स्थानिक भूगोल हा सर्व भूगोल अध्यापनाचा पाया आहे." - स्पष्ट करा.

(इ) इ. ५वी भूगोल विषयातील कोणताही एक घटक निवडा आणि त्यावर आधारित चार वस्तूनिष्ठ प्रश्न तयार करा.

(फ) इ. ८वी भूगोल विषयाचे वार्षिक नियोजन करताना विचारात घ्यावयाचे घटक स्पष्ट करा.

ECONOMICS EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) What is Correlation ? What are the types of Correlations ? How will you correlate Economics with Commerce and Geography ? [12]

OR

Q.1) Explain nature of 'Discussion Method'. How will you use Discussion Method for teaching of Economics ? Explain with example. [12]

Q.2) What are the types of Teaching Aids ? Which Teaching Aids will you use for teaching of Economics at 9th std. ? How ? [12]

OR

Q.2) Explain Concept of C.C.M. with the help of the following points : [12]

- (a) Meaning
- (b) Nature
- (c) Need
- (d) Importance

Q.3) Write **any four** of the following : [16]

- (a) Explain difference between Achievement Test and Diagnostic Test.
- (b) Which factors will you consider while analysing the content of Economics ?
- (c) Explain value of 'National Integrity'. How will you inculcate this value while teaching Economics ?
- (d) Explain relation between Syllabus and Text Book.
- (e) Write down advantages of 'Supervised Learning Method'.
- (f) What is Structure ? Explain importance of the Structure of Economics.

मराठी रूपांतर
अर्थशास्त्र शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) समवाय म्हणजे काय ? समवायाचे प्रकार कोणते ? अर्थशास्त्राचा वाणिज्य व भूगोल या विषयांशी समवाय कसा साधाल ? [12]

किंवा

प्र.1) चर्चा पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. अर्थशास्त्र अध्यापनात चर्चा पद्धतीचा वापर तुम्ही कसा कराल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) शैक्षणिक साधनांचे प्रकार कोणते ? इयत्ता ९वी ला अर्थशास्त्राच्या अध्यापनासाठी तुम्ही कोणती शैक्षणिक साधने वापराल ? का ? [12]

किंवा

प्र.2) खालील मुद्यांच्या आधारे आशययुक्त अध्यापन पद्धती ही संकल्पना स्पष्ट करा : [12]

(अ) अर्थ

(ब) स्वरूप

(क) गरज

(ड) महत्त्व

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

(अ) संपादन चाचणी आणि नैदानिक चाचणीतील फरक स्पष्ट करा.

(ब) अर्थशास्त्र आशयाचे विश्लेषण करताना कोणकोणते घटक विचारात घ्याल ?

(क) राष्ट्रीय एकात्मता या मूल्याचे स्पष्टीकरण करा. अर्थशास्त्राच्या अध्यापनातून हे मूल्य तुम्ही कसे रुजवाल ?

(ड) पाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तकातील संबंध स्पष्ट करा.

(इ) पर्यवेक्षित अध्ययन पद्धतीचे फायदे लिहा.

(फ) संरचना म्हणजे काय ? अर्थशास्त्राच्या संरचनेचे महत्त्व स्पष्ट करा.

COMMERCE EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) What is Commerce ? Explain importance and scope of Commerce in daily life, with example. [12]

OR

Q.1) Explain meaning and nature of Role-play Method. What are the Units of Commerce you will teach with the help of this method ? What are the limitations while following this method ? [12]

Q.2) Explain with suitable example the steps of execution of Content-cum-Methodology of Commerce. [12]

OR

Q.2) What do you mean by Teaching Aids ? Explain various Teaching Aids used in Commerce Teaching with proper examples. [12]

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) Explain Concentric Method and Linear Method of Curriculum Construction with examples.
- (b) Write a short note on Content Analysis of the Unit.
- (c) How will you inculcate the following values among your students through Commerce Teaching :
 - (1) Neatness
 - (2) Modesty
- (d) Give two units suitable to transmit a core element 'Protection of Environment' from Higher Secondary Commerce Curriculum. Which learning experiences will you provide to inculcate this core element ?
- (e) Prepare two Generalization Based Questions and two Content Based Questions for the unit, 'Bank'.
- (f) Explain four internal characteristics of a good Commerce Text Book.

मराठी रूपांतर
वाणिज्य शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) वाणिज्य म्हणजे काय ? वाणिज्याची दैनंदिन जीवनातील व्याप्ती व महत्त्व उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) भूमिकापालन पद्धतीचा अर्थ आणि स्वरूप स्पष्ट करा. वाणिज्याचे कोणते घटक तुम्ही या पद्धतीच्या सहाय्याने शिकवाल ? ही पद्धत वापरताना येणाऱ्या मर्यादा कोणत्या ? [12]

प्र.2) वाणिज्याच्या आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या कार्यवाहीचे टप्पे योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) शैक्षणिक साधने म्हणजे काय ? वाणिज्य अध्यापनात वापरली जाणारी विविध शैक्षणिक साधने योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा : [16]

(अ) अभ्यासक्रम रचनेची समकेंद्री पद्धत व रेषीय पद्धत उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

(ब) थोडक्यात टीप लिहा - 'घटकाचे आशय विश्लेषण'

(क) वाणिज्य अध्यापनातून खालील मूल्ये तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये कशी रुजवाल ?

(1) नीटनेटकेपणा

(2) सौजन्यशीलता

(ड) 'पर्यावरण संरक्षण' हा गाभाघटक रुजवण्यासाठी योग्य असे उच्च माध्यमिक स्तरावरील वाणिज्य अभ्यासक्रमातील दोन घटक सांगा. ह्या घटकांद्वारे हा गाभाघटक रुजवण्यासाठी तुम्ही कोणते अध्ययन अनुभव घाल ?

(इ) 'बँक' या घटकासाठी सामान्यीकरणावर आधारित दोन प्रश्न आणि आशयावर आधारित दोन प्रश्न तयार करा.

(फ) चांगल्या वाणिज्य पाठ्यपुस्तकाची चार अंतर्गत गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

INFORMATION TECHNOLOGY EDUCATION

[Max. Marks : 40]

- Q.1)** (A) Enlist characteristics of a good Text Book of IT. [08]
(B) Explain any four 21st Century Skills. [04]

OR

- Q.1)** (A) Differentiate between BLOG and WIKI. [08]
(B) Give uses of BLOG and WIKI in the Field of Education. [04]
- Q.2)** What is Web-based Teaching ? What are the advantages of Web-based Teaching ? Enlist limitations of Web-based Teaching. [12]

OR

- Q.2)** Analyse Content of the Unit 'Input - Output Devices' with respect to the following points : [12]
- (a) Objectives
 - (b) Teaching Points
 - (c) Methods of Teaching
 - (d) Learning Experiences
 - (e) Values and Core Elements
 - (f) Evaluation

- Q.3)** Answer **any four** of the following : [16]
- (a) Explain Correlation of IT Subject with Science with suitable examples.
 - (b) What is the importance of ICT in day to day life ?
 - (c) How will you inculcate scientific attitude through teaching of IT ?
 - (d) How is IT used for Distance Mode of Education ?
 - (e) Explain importance of Practical Test in Evaluation of IT Skills.
 - (f) How is IT used for enhancing effectiveness of Adult Education Programmes ?

मराठी रूपांतर
माहिती तंत्रज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

- प्र.1) (अ) माहिती तंत्रज्ञान विषयाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा. [08]
(ब) एकविसाव्या शतकात आवश्यक असणारी कोणतीही चार कौशल्ये स्पष्ट करा. [04]

किंवा

- प्र.1) (अ) BLOG आणि WIKI मधील फरक स्पष्ट करा. [08]
(ब) शैक्षणिक क्षेत्रातील BLOG व WIKIचे उपयोग लिहा. [04]
- प्र.2) 'Web-based Teaching' म्हणजे काय ? त्याचे फायदे स्पष्ट करा.
Web-based Teaching च्या मर्यादा लिहा. [12]

किंवा

- प्र.2) 'आदान-प्रदान साधने' या घटकांचे आशय विश्लेषण खालील मुद्यांना अनुसरून करा : [12]
- (अ) उद्दिष्ट्ये
(ब) अध्यापन मुद्दे
(क) अध्यापन पद्धती
(ड) अध्ययन अनुभूती
(इ) मूल्य व गाभाघटक
(फ) मूल्यमापन

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[16]

- (अ) माहिती तंत्रज्ञान विषयाचा विज्ञानाशी असलेला सहसंबंध सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ब) माहिती तंत्रज्ञानाचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व स्पष्ट करा.
- (क) माहिती तंत्रज्ञान या विषयाच्या अध्यापनातून 'वैज्ञानिक दृष्टीकोन' कशा प्रकारे रुजवाल ?
- (ड) दूरस्थ शिक्षणासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा उपयोग कशा प्रकारे केला जातो ?
- (इ) माहिती तंत्रज्ञानातील कौशल्यांच्या मूल्यमापनातील प्रात्यक्षिक परीक्षांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (फ) प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमांची परिणामकारकता सुधारण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा उपयोग कशा प्रकारे केला जातो ?
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3998]-11

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - I

EDUCATION IN EMERGING INDIAN SOCIETY

(Old 2002 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **eight marks** and the answers to the same are expected to be written in 250 to 300 words.*
- (5) *Short answer type questions carry **four marks** and answers to the same are expected to be written in 100 to 150 words.*
- (6) *Short answer type questions for **two marks** are expected to be answered in 30 to 40 words.*

SECTION - I

Q.1) What are the Educational Objectives given in Kothari Commission ?
How will you achieve these objectives in your school through
Co-curricular Activities ? **[08]**

OR

Q.1) What are the types of Education ? Explain limitations of Formal
Education and what efforts you will make to remove these limitations ? **[08]**

Q.2) Explain Educational Philosophy of Ravindranath Tagore with the help of the following points : [08]

- (a) Meaning of Education
- (b) Goals of Education
- (c) Teacher
- (d) Concept of Discipline

Explain how will you implement this Philosophy of Tagore through day-to-day teaching. Give four examples.

OR

Q.2) What were the Objectives of Education in Vedic Period ? How will you use 'Four Purusharth' Concepts for the Spiritual Development of Emerging Indian Society ? Explain with any four points. [08]

Q.3) Answer **any two** : [08]

- (a) Four Goals of Education given by Swami Vivekanand.
- (b) How will you correlate any two Educational Thoughts given by John Dewey through your teaching ?
- (c) Write any four characteristics of a Good Teacher.

Q.4) Write answers of **any four** : [08]

- (a) Two points explaining relationship between Education and Philosophy.
- (b) Write any two characteristics of Education.
- (c) Give two activities for Successful Non-formal Education.
- (d) 'Nature is real Teacher.' How will you achieve this Roussau thought through daily teaching ? Give two examples.
- (e) Write two points showing the role of Education in inculcating Democratic Citizenship.

Q.5) Answer any four : [08]

- (a) Two characteristics of Basic Education of Mahatma Gandhi.
- (b) Suggest any two ways to remove limitations of Formal Education.
- (c) Write two points of Informal Education in the Personality Development.
- (d) Give two activities for Creating National Integration.
- (e) Write narrow meaning of Education.

SECTION - II

Q.6) What are the functions of the Family ? Explain importance of Interactions within Family. [08]

OR

Q.6) State National Goals of Population Education ? Suggest any four activities for imparting Population Education in Secondary Schools. [08]

Q.7) What is the Nature of Present Indian Society ? How will you give your contribution in building the future Indian Society ? [08]

OR

Q.7) How is the impact of the Press and Television increasing on Society ? How will you use them for the Educational Development of Pupils ? [08]

Q.8) Answer the following in short : (Any Two) [08]

- (a) "Education is the important instrument of Social Change." Explain.
- (b) Explain difficulties in Health Education.
- (c) Compare Rural and Urban Communities.

Q.9) Answer the following in short : **(Any Four)**

[08]

- (a) State role of Educational Literature in Education.
- (b) Write two provisions for equality in Indian Constitution.
- (c) Elucidate Importance of Woman Education by giving any two points.
- (d) State any two School Activities for Values of Secularism.
- (e) Enlist Educational Importance of Peer Group by giving any two points.

Q.10) Answer **any four** of the following :

[08]

- (a) Two obstacles in building emerging Indian Society
 - (b) Two characteristics of Education in Democracy
 - (c) Importance of Futurology in Education
 - (d) Two Educational Functions of Cultural Organisations
 - (e) Two objectives of Education for Social Discipline
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3998]-11

मराठी रूपांतर

उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न आठ गुणांचा असून उत्तर २५० ते ३०० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी चार गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर १०० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) लघुत्तरी दोन गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर ३० ते ४० शब्दांत अपेक्षित आहे.

विभाग - १

प्र.1) कोठारी आयोगातील शिक्षणाची उद्दिष्टे कोणती ? तुमच्या शाळेत सहशालेय अभ्यासक्रमातून ती उद्दिष्टे तुम्ही कशी साध्य कराल ? [08]

किंवा

प्र.1) शिक्षणाचे प्रकार कोणते ? औपचारिक शिक्षणाच्या मर्यादा सांगून त्या दूर करण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? [08]

[3998]-11

5

P.T.O.

प्र.2) रवीन्द्रनाथ टागोरांचे शिक्षणविषयक तत्त्वज्ञान खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

[08]

- (अ) शिक्षणाचा अर्थ
- (ब) शिक्षणाची ध्येये
- (क) शिक्षक
- (ड) शिस्तविषयक संकल्पना

रवीन्द्रनाथ टागोरांचे हे तत्त्वज्ञान तुमच्या दैनंदिन अध्यापनातून कसे अंमलात आणाल ? चार मुद्यांसह लिहा.

किंवा

प्र.2) वैदिक काळातील शिक्षणाची उद्दिष्टे कोणती ? उदयोन्मुख भारतीय समाजाच्या अध्यात्मिक विकासासाठी तुम्ही 'चार पुरुषार्था'च्या संकल्पनेचा कसा उपयोग करू न घ्याल ? चार मुद्यांसह लिहा.

[08]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) स्वामी विवेकानंदांनी सांगितलेली शिक्षणाची कोणतीही चार ध्येये लिहा.
- (ब) जॉन ड्यूईच्या शिक्षणविषयक कोणत्याही दोन विचारांची सांगड तुम्ही तुमच्या अध्यापनातून कशी घालाल ?
- (क) चांगल्या शिक्षकाची कोणतीही चार गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) शिक्षणशास्त्र व तत्त्वज्ञान यातील संबंध स्पष्ट करणारे दोन मुद्दे लिहा.
- (ब) शिक्षणाची कोणतीही दोन वैशिष्ट्ये लिहा.
- (क) अनौपचारिक शिक्षण यशस्वी करण्यासाठी दोन उपक्रम सूचवा.
- (ड) 'निसर्ग हाच खरा शिक्षक' हा रूसोचा विचार आजच्या दैनंदिन अध्यापनातून कसा साध्य कराल ? कोणतेही दोन उदाहरणे द्या.
- (इ) लोकशाही नागरिकत्व रुजविण्यात शिक्षणाची भूमिका दोन मुद्यांसह लिहा.

प्र.5) कोणत्याही चारही उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) महात्मा गांधीच्या मुलोग्योगी शिक्षणाची दोन वैशिष्ट्ये लिहा.
- (ब) औपचारिक शिक्षणाच्या मर्यादा दूर करण्यासाठी कोणतेही दोन उपाय सूचवा.
- (क) व्यक्तिमत्त्व विकासात सहज शिक्षणाचे महत्त्व दोन मुद्द्यांच्या आधारे लिहा.
- (ड) राष्ट्रीय एकात्मता निर्माण करण्यासाठी दोन उपक्रम सूचवा.
- (इ) शिक्षणाचा संकुचित अर्थ लिहा.

विभाग - २

प्र.6) कुटुंबसंस्थेची कार्ये सांगून कुटुंबातील आंतरक्रियांचे शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.6) लोकसंख्या शिक्षणाची राष्ट्रीय उद्दिष्टे स्पष्ट करा. माध्यमिक शाळेत लोकसंख्या शिक्षण देण्याच्या दृष्टीने चार उपक्रम सूचवा. [08]

प्र.7) वर्तमान भारतीय समाजाचे स्वरूप कसे आहे ? भावी भारतीय समाज घडविण्यात तुम्ही कसे योगदान देऊ शकाल ? [08]

किंवा

प्र.7) वृत्तपत्रे आणि दूरदर्शन यांचा समाजावर कसा प्रभाव वाढत आहे ? विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी तुम्ही त्याचा कसा उपयोग करून घ्याल ? [08]

प्र.8) खालील प्रश्नांपैकी कोणत्याही दोनांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) “शिक्षण हे समाजपरिवर्तनाचे साधन आहे.” - स्पष्ट करा.
- (ब) तुमच्या गावात आरोग्य शिक्षण राबवितांना येणाऱ्या अडचणी स्पष्ट करा.
- (क) ग्रामीण व शहरी लोकसमुदाय यांची तुलना करा.

प्र.9) खालील प्रश्नांपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) शिक्षणात शैक्षणिक वाङ्मयाची भूमिका स्पष्ट करा.
- (ब) राज्यघटनेत नमूद करण्यात आलेल्या समानतेच्या संदर्भातील दोन तरतूदी लिहा.
- (क) स्त्री शिक्षणाचे महत्त्व दोन मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.
- (ड) शाळेत धर्मनिरपेक्षता मूल्य रूजविण्यासाठी कोणतेही दोन उपक्रम सूचवा.
- (इ) समवयस्क समूहाचे शैक्षणिक महत्त्व दोन मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

प्र.10) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) उदयोन्मुख भारतीय समाजनिर्मितीतील दोन अडथळे स्पष्ट करा.
 - (ब) लोकशाही राज्यव्यवस्थेतील शिक्षणाची दोन वैशिष्ट्ये लिहा.
 - (क) शिक्षणात भविष्याभ्यासाचे महत्त्व दोन मुद्दे देऊन स्पष्ट करा.
 - (ड) सांस्कृतिक संघटनांची दोन शैक्षणिक कार्ये स्पष्ट करा.
 - (इ) सामाजिक शिस्तीच्या शिक्षणाची दोन उद्दिष्टे लिहा.
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3998]-12

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - II

PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING

(Old 2002 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the two sections should be written in separate answer-books.*
- (3) *The word limit for 8 marks questions is 250-300 words.*
- (4) *The word limit for 4 marks questions is 100-150 words.*
- (5) *The word limit for 2 marks questions is 30-40 words.*

SECTION - I

Q.1) Describe Method of Introspection. What are its merits and limitations ?
Describe relationship in Introspection Method and Observation Method. [08]

OR

Q.1) What is the meaning of Individual Differences ? State Causes of Individual Differences. What measures will you adopt for solving Educational Problems of Economically Backward Students ? [08]

Q.2) What is Leadership ? What are the characteristics of a good Leader ? How will you combine Autocratic and Democratic Leadership Qualities to become an effective Teacher ? [08]

OR

Q.2) Differentiate between Growth and Development. What are the principles of Development ? Suggest measures that schools can adopt in order to promote good Social and Physical Development in Adolescents. [08]

Q.3) Answer the following : **(Any Two)** **[08]**

- (a) State and explain the Laws of Heredity.
- (b) What precautions would you take as a teacher while dealing with gifted children ?
- (c) What is meant by Emotional Intelligence ? What is its Educational Importance ?

Q.4) Answer the following : **(Any Four)** **[08]**

- (a) Explain Concept of Social Heredity.
- (b) What would be the Mental Age of the student having I.Q. 75 and C.A. 16 years ?
- (c) Write four limitations of Educational Psychology.
- (d) Write four important characteristics of Social Development of Children during later childhood.
- (e) Write four characteristics of the Learning Disabled.

Q.5) Answer the following : **(Any Four)** **[08]**

- (a) Write four characteristics of School as a Social Group.
- (b) Write two programmes for the Development of Group Dynamics.
- (c) Write four advantages of Psychology to the Teacher.
- (d) What differences do you observe between Slow Learner and Ordinary Student ?
- (e) Write four limitations of Experimental Method.

SECTION - II

Q.6) What is Forgetting ? What are various causes of Forgetting ? As a teacher what efforts will you make to avoid forgetting in your students ? **[08]**

OR

Q.6) Explain Bandura's Social Learning Theory with examples. How will you guide your students for accurate imitation ? **[08]**

Q.7) What do you mean by Personality ? What are the various factors affecting Personality of an Individual ? As a teacher what will you do for allround development of your Student's Personality ? [08]

OR

Q.7) Explain Concept of Teaching. What should a teacher do for effective Teaching-Learning Process ? [08]

Q.8) Answer the following : (Any Two) [08]

- (a) "Main problem in schools is boredom and fatigue in students." Discuss ways of avoiding fatigue in respect to this statement.
- (b) Explain any two Approaches of Teaching.
- (c) How will you make use of Gestalt Principle of Wholeness for effective Teaching-Learning ?

Q.9) Answer the following : (Any Four) [08]

- (a) How is the Study of Sanskrit advantageous to Study of Marathi ?
- (b) What is Eustress ?
- (c) Give any two ways of developing Creative Thinking.
- (d) "Practice makes man perfect." How ? Explain related Law.
- (e) Give three types of Transfer of Learning.

Q.10) Answer the following : (Any Four) [08]

- (a) Explain importance of Mnemonic Devices with two examples.
- (b) Academically not very well Sohan shines on the occasion of sports day. Explain concerned mechanism.
- (c) Give any two causes of Maladjustment.
- (d) Give any two characteristics of Effective Teacher.
- (e) Give any two ways of Reducing Stress.

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3998]-12

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न आवश्यक आहे.
- (2) प्रत्येक विभागासाठी स्वतंत्र उत्तरपत्रिका वापरावी.
- (3) ८ गुणांसाठीच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा २५० ते ३०० शब्द आहे.
- (4) ४ गुणांसाठीच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा १०० ते १५० शब्द आहे.
- (5) २ गुणांसाठीच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा ३० ते ४० शब्द आहे.

विभाग - १

प्र.1) अंतर्निरीक्षण पद्धती स्पष्ट करा. तिचे फायदे व मर्यादा सांगा. अंतर्निरीक्षण पद्धती आणि वस्तूनिष्ठ पद्धतीमधील संबंध स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) व्यक्तिभेदाची संकल्पना स्पष्ट करून व्यक्तिभेदाची कारणे सांगा. आर्थिक दृष्ट्या मागास विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक समस्या सोडविण्याबाबत कोणते उपाय योजाल ? [08]

प्र.2) नेतृत्व म्हणजे काय ? चांगल्या नेतृत्वाची वैशिष्ट्ये सांगा. यशस्वी शिक्षक होण्यासाठी तुम्ही हुकूमशाही नेतृत्व आणि लोकशाही नेतृत्व यांची सांगड कशी घालाल ? [08]

किंवा

प्र.2) वाढ आणि विकास यातील फरक स्पष्ट करा. विकासाची विविध तत्त्वे कोणती ? कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांचा चांगला शारीरिक आणि सामाजिक विकास साधण्यासाठी शाळा काय करू शकेल ? [08]

प्र.3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही दोन) [08]

- (अ) अनुवंशाचे नियम स्पष्ट करा.
(ब) शिक्षक म्हणून काम करताना कुशाग्र मुलांसाठी कोणत्या काळज्या घ्याल ?
(क) भावनिक बुद्धिमत्ता म्हणजे काय ? भावनिक बुद्धिमत्तेचे शैक्षणिक महत्त्व सांगा.

प्र.4) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

- (अ) 'सामाजिक अनुवंश' - संकल्पना स्पष्ट करा.
(ब) बुद्धिगुणांक ७५ आणि शारीरिक वय १६ वर्षे असलेल्या विद्यार्थ्यांचे मानसिक वय काढा.
(क) शैक्षणिक मानसशास्त्राच्या चार मर्यादा लिहा.
(ड) उत्तर किशोरावस्थेतील मुलांच्या सामाजिक विकासाची चार वैशिष्ट्ये लिहा.
(इ) अध्ययन अक्षम विद्यार्थ्यांची चार वैशिष्ट्ये लिहा.

प्र.5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

- (अ) एक सामाजिक समूह म्हणून शाळेची चार वैशिष्ट्ये लिहा.
(ब) समूह गतिशीलता निर्माण करण्यासाठी दोन उपक्रम सूचवा.
(क) शिक्षकांना मानसशास्त्राचे होणारे चार फायदे सांगा.
(ड) गतिमंद विद्यार्थी आणि सर्वसामान्य विद्यार्थी यात तुम्हाला काय फरक आढळेल ?
(इ) प्रायोगिक पद्धतीच्या चार मर्यादा लिहा.

विभाग - २

प्र.6) विस्मरण म्हणजे काय ? विस्मरणाची विविध कारणे कोणती ? एक शिक्षक म्हणून तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये विस्मरण कमी करण्यासाठी तुम्ही काय प्रयत्न कराल ? [08]

किंवा

प्र.6) बांडूराची सामाजिक अध्ययन थियरी उदाहरणांसह स्पष्ट करा. तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांना अचूक अनुकरण करण्यासंबंधी काय व कसे मार्गदर्शन कराल ? [08]

प्र.7) 'व्यक्तिमत्त्व' म्हणजे काय ? व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करणारे विविध घटक कोणकोणते ? एक शिक्षक या नात्याने तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी काय प्रयत्न कराल ? [08]

किंवा

प्र.7) अध्यापनाची संकल्पना स्पष्ट करा. परिणामकारक अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेसाठी एक शिक्षक काय प्रयत्न करू शकेल ? [08]

प्र.8) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही दोन) [08]

(अ) "शाळेतील महत्त्वाची समस्या म्हणजे विद्यार्थ्यांना येणारा कंटाळा आणि थकवा." या विधानाच्या आधाराने थकवा दूर करण्याचे उपाय यावर चर्चा करा.

(ब) अध्यापनाचे कोणतेही दोन दृष्टीकोन स्पष्ट करा.

(क) गेस्टॉल्टच्या समष्टीवादी तत्त्वाचा परिणामकारक अध्ययन-अध्यापनासाठी कसा वापर कराल ?

प्र.9) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

(अ) संस्कृतचे अध्ययन हे मराठीच्या अध्ययनासाठी कसे फायदेशीर ठरते ?

(ब) युस्ट्रेस (चांगला ताण) म्हणजे काय ?

(क) सृजनशील विचार विकसित करण्यासाठीचे दोन मार्ग लिहा.

(ड) "सरावाने व्यक्ति परिपूर्ण बनते." कसे ? संबंधित नियम सांगा.

(इ) अध्ययन संक्रमणाचे तीन प्रकार लिहा.

प्र.10) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

(अ) स्मृती सहायकांचे महत्त्व दोन उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

(ब) "अभ्यासात फारसा हुशार नसलेला सोहन क्रीडादिनाच्या दिवशी खूप चमकतो." संबंधित संरक्षण यंत्रणा लिहा.

(क) विषम समायोजनाची दोन कारणे लिहा.

(ड) परिणामकारक शिक्षकाचे कोणतेही दोन गुण लिहा.

(इ) ताण कमी करण्याचे कोणतेही दोन उपाय लिहा.

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3998]-13

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - III

**SECONDARY AND HIGHER SECONDARY EDUCATION -
HISTORY, PROBLEMS AND MANAGEMENT**

(Old 2002 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **8 marks** and the answers of the same are expected in 250 to 300 words each.*
- (5) *Short answer type questions which carry **4 marks** are to be written in 100 to 150 words each.*
- (6) *Short answer type questions for **2 marks** are expected to be answered in 30 to 40 words.*

SECTION - I

Q.1) What are the objectives of National Education suggested by Kothari Commission ? How these objectives are useful for Individual Development, Social Development, National Development ? Explain with illustration. **[08]**

OR

Q.1) How far is the objective of Equality for Education and Educational Equality, which is stated in Action Programme, 1986 fulfilled ? Explain it with illustration. **[08]**

Q.2) What is the need of Educational Administration ? Give Educational Administrative Framework of Maharashtra State. Explain in brief the interrelation of different factors of the structure. **[08]**

OR

[3998]-13

1

P.T.O.

Q.2) “Mudaliar Commission has made fundamental changes in Secondary Education.”

Explain this statement with special reference to its recommendations. **[08]**

Q.3) Answer the following in short : **(Any Two)** **[08]**

- (a) Write Functions of State Institute of English Teaching (SIET).
- (b) Write recommendations made by Programme of Action-1992.
- (c) How will you use two Core Elements out of ten Core Elements of National Curriculum in your Teaching ?

Q.4) Answer the following : **(Any Four)** **[08]**

- (a) State Objectives of Grant-in-Aid. Write with explanation the Formula of Grants of 1973-74.
- (b) State any four objectives of Higher Secondary Education.
- (c) Explain Concept of Open School.
- (d) Explain “Operation Black Board Scheme”.
- (e) Write any four functions of Director of Education.

Q.5) Answer the following : **(Any Four)** **[08]**

- (a) Explain role of State Government in Developing Policy of Education.
- (b) Write any four recommendations made by University Commission.
- (c) Explain Usefulness of Maharashtra State Bureau of Text Book Production and Curriculum Research.
- (d) State any four functions of NCERT.
- (e) Suggest any four activities for ‘Earn and Learn Scheme’.

SECTION - II

Q.6) What are the problems related to Enrolment in Rural and Urban Areas ? Discuss causes and remedies for the same. **[08]**

OR

Q.6) Which are the Basic Principles of Management ? Explain with illustration how will you make use of these Basic Principles as a Head Master ? **[08]**

Q.7) What are the characteristics of Gifted Children ? What Educational Activities will you suggest to such children of Secondary School ? **[08]**

OR

Q.7) What is meant by Institutional Planning ? Being a Manager, how will you do Institutional Planning for the improvement of the status of your school ? **[08]**

Q.8) Answer the following in short : **(Any Two)** **[08]**

- (a) Explain necessity of Panel Supervision.
- (b) Explain steps of System Approach.
- (c) Explain nature of Diversification.

Q.9) Answer the following : **(Any Four)** **[08]**

- (a) What is the need of Professional Organisation of the Teachers ?
- (b) Explain importance of In-service Training.
- (c) Explain statement given below with illustration : “Good Furniture and supporting Teaching Aid make school atmosphere joyful.”
- (d) What is the Objective of Teacher’s Meeting ?
- (e) What is the Criteria of Ideal Time Table ?

Q.10) Answer the following : (Any Four)

[08]

- (a) What is the need of Disaster Management in present situation ?
 - (b) Suggest any two remedies about problem of Crowded Classes.
 - (c) What is the need of Special Rooms at Secondary Level ?
 - (d) Write any two characteristics of Ideal School Building.
 - (e) The Museum of our school is going to become prosperous. As a teacher which project will you conduct to help students ?
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3998]-13

मराठी रूपांतर

माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक शिक्षण - इतिहास, समस्या आणि व्यवस्थापन
वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेवर लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न ८ गुणांचा असून उत्तर २५० ते ३०० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी ४ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर १०० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) लघुत्तरी २ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर ३० ते ४० शब्दांत अपेक्षित आहे.

विभाग - १

प्र.1) कोठारी आयोगाने सूचविलेले राष्ट्रीय शिक्षणाची उद्दिष्टे कोणती ? ही उद्दिष्टे व्यक्तिविकास, समाजविकास व राष्ट्रविकासास उपयुक्त आहेत ? सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) १९८६च्या कृतीकार्यक्रमानुसार माध्यमिक शिक्षणामध्ये ठरविलेली 'समानतेसाठी शिक्षण व शिक्षणासाठी समानता' हे उद्दिष्टे कितपत साध्य झाले ही सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

प्र.2) शैक्षणिक प्रशासनाची आवश्यकता (गरज) स्पष्ट करून महाराष्ट्र राज्यातील शैक्षणिक प्रशासनाचा आराखडा द्या. या आराखड्यातील घटकांचे परस्पर संबंध थोडक्यात स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.2) "मुदलियार आयोग हा माध्यमिक शिक्षणातील आमूलाग्र बदल करणारा आयोग आहे." हे विधान मुदलियार आयोगाच्या शिफारशीच्या आधारे स्पष्ट करा. [08]

[3998]-13

5

P.T.O.

प्र.3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही दोन) [08]

- (अ) महाराष्ट्र राज्य आंग्ल भाषा (SIET)ची कार्ये लिहा.
- (ब) कृतीकार्यक्रम-१९९२च्या शिफारशी लिहा.
- (क) राष्ट्रीय अभ्यासक्रमाच्या दहा गाभाभूत घटकांपैकी कोणत्याही दोन गाभाघटकांचा प्रत्यक्ष उपयोग तुमच्या अध्यापनात कसा कराल ?

प्र.4) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

- (अ) अनुदान संहितेची उद्दिष्टे सांगा. १९७३-७४चे अनुदान सूत्र स्पष्टीकरणासह लिहा.
- (ब) उच्च माध्यमिक शिक्षणाची चार उद्दिष्टे सांगा.
- (क) 'मुक्त शाळा' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (ड) 'खडू फळा मोहिम' योजना स्पष्ट करा.
- (इ) शिक्षण संचालकाची कोणतीही चार कामे लिहा.

प्र.5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

- (अ) शैक्षणिक धोरण ठरविण्यात राज्य सरकारची भूमिका स्पष्ट करा.
- (ब) विद्यापीठ आयोगाने सूचविलेली विद्यापीठीय शिक्षणाची चार उद्दिष्टे लिहा.
- (क) महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळाची उपयुक्तता स्पष्ट करा.
- (ड) एन.सी.इ.आर.टी. (N.C.E.R.T.)ची कोणतीही चार कार्ये सांगा.
- (इ) 'कमवा व शिका' योजनेसाठी चार उपक्रम सूचवा.

विभाग - २

प्र.6) ग्रामीण व शहरी भागात विद्यार्थी प्रवेश नोंदणीबाबत कोणत्या समस्या आहेत ? त्याची कारणे व उपाययोजना याबाबत चर्चा करा. [08]

किंवा

प्र.6) व्यवस्थापनाची मूलतत्त्वे कोणती ? मुख्याध्यापक म्हणून या मूलतत्त्वाचा वापर तुम्ही कसा कराल ? ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

प्र.7) प्रज्ञावान मुलांची वैशिष्ट्ये कोणती ? अशा मुलांसाठी कोणते शैक्षणिक उपक्रम सूचवाल ? [08]

किंवा

प्र.7) संस्थानिहाय नियोजन म्हणजे काय ? तुम्ही कार्यरत असलेल्या शाळेचा, संस्थेचा दर्जा सुधारण्यासाठी व्यवस्थापक म्हणून तुम्ही संस्थानिहाय नियोजन कसे कराल ? [08]

प्र.8) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही दोन) [08]

(अ) पथक पर्यवेक्षणाची आवश्यकता स्पष्ट करा.

(ब) प्रणाली उपागमाच्या पायऱ्या स्पष्ट करा.

(क) बहुविधीकरणाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

प्र.9) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

(अ) शिक्षकांच्या व्यावसायिक संघटनाची आवश्यकता कोणती ?

(ब) सेवांतर्गत प्रशिक्षणाचे महत्त्व

(क) “चांगले फर्निचर व सहाय्यक साधने यामुळे शालेय वातावरण आनंददायी होते.” सोदाहरण स्पष्ट करा.

(ड) शिक्षक सभेचे उद्दिष्ट कोणते ?

(इ) आदर्श वेळापत्रकाचे निकष कोणते ?

प्र.10) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) सद्यःस्थितीत आपत्कालीन व्यवस्थापनाची गरज कोणती ?
 - (ब) अति विद्यार्थी संख्येच्या वर्गाच्या समस्येबाबत दोन उपाय सूचवा.
 - (क) माध्यमिक स्तरावर विशेष खोल्यांची गरज कोणती ?
 - (ड) आदर्श शालेय इमारतीची कोणतीही दोन वैशिष्ट्ये सांगा.
 - (इ) आपल्या शाळेचे संग्रहालय समृद्ध करावयाचे आहे. विद्यार्थ्यांच्या सहकार्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते उपक्रम राबवाल ?
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3998]-14

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2011

PAPER - IV

**INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY AND
EDUCATIONAL EVALUATION**

(Old 2002 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) All questions are compulsory.*
- (2) Answers to the two sections should be written in separate answer-books.*
- (3) Figures to the right indicate full marks.*
- (4) Essay type questions carry 8 marks and the answers to the same are expected to be written in 250 to 300 words each.*
- (5) Short answer type questions carry 4 marks each and answers to the same are expected to be written in 100 to 150 words.*
- (6) Short answer type questions carry 2 marks each and are expected to be written in 30 to 40 words.*
- (7) Use of single memory calculator is allowed for calculation.*

SECTION - I

Q.1) Explain Concept of Information and Communication Technology ?
How will you use this technology for Project-based Learning ? Illustrate
with examples. **[08]**

OR

Q.1) What is Simulated Learning ? What are the characteristics of Simulated
Learning ? Using ICT, how will you conduct Simulated Learning ? **[08]**

[3998]-14

1

P.T.O.

Q.2) What is Computer Software ? What are the types of Computer Softwares ? Explain Concept of Operating System. **[08]**

OR

Q.2) What do you mean by Database Software ? Explain need of Database Software. How will you use Database Software for Library Management System ? **[08]**

Q.3) Answer **any two** of the following : **[08]**

- (a) What is 'INTERNET' ? Your school wants to make relations with 'INTERNET World'. What are the requirements for the above purpose ?
- (b) Explain types of Computers ?
- (c) How will you use Video-conferencing Technology in Teaching-Learning Process ?

Q.4) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) Write importance of Word-processing.
- (b) Write characteristics of Key-board.
- (c) What is world-wide-web ?
- (d) What is the Educational Importance of E-mail ?
- (e) Explain Computer Memory.

Q.5) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) What is Multi-media ?
- (b) How will you use Chatting as a Communication Tool for Educational Purpose ?
- (c) What precautions will you take to protect your computer from Virus ?
- (d) What are the main objectives of EDUSAT ?
- (e) What are the characteristics of E-learning ?

SECTION - II

Q.6) Explain how Evaluation is different than Measurement ? Which positive changes will occur in your teaching after accepting new concept of Evaluation ? [08]

OR

Q.6) What are the characteristics of a good Evaluation Tool ? “Reliability is necessary for validity but it is not the alternative for validity.” - Explain with the help of proper examples. [08]

Q.7) Find out Median from the following data and interpret it : [08]

Class Intervals	70 74	65 69	60 64	55 59	50 54	45 49	40 44	35 39	30 34	25 29
Frequency	1	3	4	7	8	12	5	7	2	1

OR

Q.7) Find out P_{20} and P_{70} from the following data and interpret it : [08]

Class Intervals	95 99	90 94	85 89	80 84	75 79	70 74	65 69	60 64	55 59	50 54
Frequency	4	5	6	6	9	8	6	5	4	7

Q.8) Answer **any two** of the following : [08]

- In a group, most of the students got marks less than mean score. Which type of skewness is observed in the distribution ? What are the probable reasons for that ?
- Explain meaning of Unit Planning. What is the importance of Unit Planning for a teacher ?
- What are the different types of Examinations ? Explain merits of any one type of Examination.

Q.9) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) Explain with the help of proper illustrations, how will you do an effective 'Introduction' ?
- (b) What is meant by Standard Score ? What are the different types of Standard Scores ?
- (c) Prepare two Multiple Choice Questions for your School Subject.
- (d) What are the different types of Correlations ?
- (e) Explain need of Online Examination in the present age.

Q.10) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) Write specifications of any one objective from affective domain with proper examples.
 - (b) Explain Necessity of Projective Tools in the Evaluation Process.
 - (c) Explain the following concepts :
 - (i) Direct Experience
 - (ii) Indirect Experience
 - (d) When will you use Diagnostic Test ?
 - (e) Compare Histogram and Fequency Polygon.
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3998]-14

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेवर लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न ८ गुणांचा असून प्रत्येकी २५० ते ३०० शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी ४ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर प्रत्येकी १०० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) लघुत्तरी २ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर प्रत्येकी ३० ते ४० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (7) अंकगणितीय आकडेमोड करण्यासाठी एकच स्मृती असलेला कॅल्क्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.

विभाग - १

प्र.1) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची संकल्पना स्पष्ट करा. या तंत्रज्ञानाचा उपयोग प्रकल्प आधारित अध्ययनासाठी कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) अभिरूप अध्ययन म्हणजे काय ? अभिरूप अध्ययनाची विविध वैशिष्ट्ये कोणती ? माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या उपयोग अभिरूप अध्ययनासाठी कसा कराल ? [08]

प्र.2) संगणक सॉफ्टवेअर म्हणजे काय ? सॉफ्टवेअरचे विविध प्रकार कोणते ? 'ऑपरेटिंग सिस्टिम' संकल्पना स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.2) डेटाबेस सॉफ्टवेअर म्हणजे काय ? डेटाबेस सॉफ्टवेअरची गरज स्पष्ट करा. डेटाबेस सॉफ्टवेअरचा ग्रंथालय व्यवस्थापनासाठी कसा वापर कराल ? [08]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोनांची उत्तरे लिहा : [08]

(अ) इंटरनेट म्हणजे काय ? आपल्या शाळेला इंटरनेट जगताशी संबंध जोडावयाचा आहे. त्यासाठी आपणास कोणत्या साधनांच्या विचार करावा लागेल ?

(ब) संगणकाचे प्रकार स्पष्ट करा.

(क) अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेत व्हीडिओ-कॉन्फरन्सिंग तंत्रज्ञानाचा उपयोग कसा कराल ?

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [08]

(अ) वर्ड प्रोसेसिंगचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.

(ब) कीबोर्डची वैशिष्ट्ये लिहा.

(क) वर्ल्ड वाइड वेब म्हणजे काय ?

(ड) इ-मेलचे शैक्षणिक महत्त्व काय ?

(इ) संगणकाची स्मृती स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [08]

(अ) बहुविध माध्यम म्हणजे काय ?

(ब) संप्रेषण साधन म्हणून वार्तालापा (Chatting) वापर शैक्षणिक कार्यासाठी कसा कराल ?

(क) आपल्या संगणकाची व्हायरसपासून संरक्षण करण्यासाठी कोणती दक्षता घ्याल ?

(ड) एज्युसॅटची (EDUSAT) मुख्य उद्दिष्ट्ये कोणती ?

(इ) इ-लर्निंगची वैशिष्ट्ये कोणती ?

विभाग - २

प्र.6) मापन हे मूल्यमापनापेक्षा वेगळे कसे हे स्पष्ट करा. मूल्यमापनाची नवी संकल्पना स्वीकारल्यामुळे तुमच्या अध्यापनात कोणते सुधारणात्मक बदल घडून येतील ? [08]

किंवा

प्र.6) मूल्यमापनाच्या चांगल्या साधनाचे निकष कोणते ? “विश्वसनीयता ही सप्रमाणतेस आवश्यक आहे पण ती सप्रमाणतेचा पर्याय नाही” हे योग्य उदाहरणांद्वारे स्पष्ट करा. [08]

प्र.7) खालील वर्गांतर सारणीवरून वितरणाचा मध्यांक शोधा व अर्थनिर्वचन करा : [08]

वर्गांतरे	७०	६५	६०	५५	५०	४५	४०	३५	३०	२५
	७४	६९	६४	५९	५४	४९	४४	३९	३४	२९
वारंवारिता	१	३	४	७	८	१२	५	७	२	१

किंवा

प्र.7) खालील वर्गांतर सारणीवरून २०वे शततमक व ७०वे शततमक काढा व अर्थनिर्वचन करा : [08]

वर्गांतरे	९५	९०	८५	८०	७५	७०	६५	६०	५५	५०
	९९	९४	८९	८४	७९	७४	६९	६४	५९	५४
वारंवारिता	४	५	६	६	९	८	६	५	४	७

प्र.8) खालीलपैकी कोणत्याही दोनची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) एका गटातील बहुसंख्य विद्यार्थ्यांना मध्यमानापेक्षा कमी गुण आहेत. तर वितरणात कोणता दोष निर्माण झाला आहे ? त्याची संभाव्य कारणे कोणती ?
- (ब) घटक नियोजनाचा अर्थ स्पष्ट करा. शिक्षकाच्या दृष्टीने त्याचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (क) परीक्षांचे विविध प्रकार कोणते ? कोणत्याही एका परीक्षेचे गुण स्पष्ट करा.

प्र.9) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) प्रभावी प्रस्तावना कशी कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ब) प्रमाणित प्राप्तांक म्हणजे काय ? प्रमाणित प्राप्तांकाचे प्रकार कोणते ?
- (क) तुमच्या शालेय विषयाच्या संदर्भात दोन बहुपर्यायी प्रश्न तयार करा.
- (ड) सहसंबंधाचे विविध प्रकार कोणते ?
- (इ) ऑनलाइन परीक्षेची सद्यस्थितीतील गरज स्पष्ट करा.

प्र.10) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) भावात्मक क्षेत्रातील कोणत्याही एका उद्दिष्टांची उदाहरणासह स्पष्टीकरणे लिहा.
- (ब) प्रक्षेपणात्मक साधनांची मूल्यमापन प्रक्रियेतील आवश्यकता स्पष्ट करा.
- (क) पुढील संज्ञा स्पष्ट करा :
 - (i) प्रत्यक्ष अनुभव
 - (ii) अप्रत्यक्ष अनुभव
- (ड) नैदानिक कसोटीचा वापर केव्हा कराल ?
- (इ) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूज यांची तुलना करा.

[3998] – 201

**M.Ed. (General) Examination, 2011
(New) (Paper – I)
EDUCATION IN GLOBAL SOCIETY
(Compulsory) (2008 Pattern)**

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions :** 1) *All questions are compulsory.*
2) *Two Sections are to be written in separate answer books.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*
4) *Answer to question 1, 2 and 4, 5 should be between 350-400 words.*
5) *Answers to question 3 and 6 should be between 140-150 words each.*
6) *Students should follow the given word limitation.*
7) *In any situation students will not get supplement.*

SECTION – I

1. Explain educational thoughts of Rosseau with the help of following points : **15**
- a) Basic principles
 - b) Curriculum
 - c) Discipline
 - d) Negative education

How far Rousseau's thoughts are useful in today's education system ?

OR

What are educational thoughts of Swami Vivekanand ? Discuss how these thoughts are important for solving today's social problems. **15**

2. What is the educational philosophy of Buddhism ? Explain how it is useful in today's Indian society. **15**

OR

What are the National values ? How you will inculcate these national values in Teacher Education Institution ? **15**

P.T.O.

3. Write short notes of **any four** : 20
- a) What is the relationship between education and philosophy ?
 - b) Explain the principles of Jainism.
 - c) What are educational thoughts of Dr. J.P. Naik ?
 - d) Explain any three educational principles of Dr. Babasaheb Ambedkar useful in today's society.
 - e) Explain the concept of Basic Education introduced by Mahatma Gandhi.
 - f) State the Educational objectives of Idealism.

SECTION – II

4. State the meaning of educational sociology. Explain the difference of educational sociology and sociology of education. State the functions of educational sociology. 15

OR

4. Explain the concept of secularism and what are the functions of education in building secularism ? 15
5. Explain the need of Emotional and Social integration. Illustrate the statement 'Education is a way of emotional and social integration'. 15

OR

5. Explain the nature of Globalization and discuss merits and demerits of Indian education system in Globalization age. 15
6. Write notes on **any four** of the following : 20
- a) State the role of education in social stratification and social mobility.
 - b) Impact of terrorism and remedies on it.
 - c) What is the need of equality of educational opportunities in India ?
 - d) Explain the concept of 'Deschool Society' with special reference to Ivan Illich.
 - e) Explain the aims of education and meaning of totalitarian.
 - f) Explain the importance of education for maintaining the peace in diverse religious beliefs.

मराठी रूपांतर

- सूचना :** १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) दोन्ही विभागाची उत्तरे वेगवेगळ्या उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
३) उजव्याबाजूचे अंक गुण दर्शवितात.
४) प्रश्न १, २ और ४, ५ ची उत्तरे ३५०-४०० शब्दात लिहावीत.
५) प्रश्न ३ व ६ ची उत्तरे १४०-१५० शब्दात लिहावीत.
६) विद्यार्थ्यांनी दिलेली शब्दमर्यादा पाळावी.
७) कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पूरवणी मिळणए नाही.

विभाग - १

१. रूसोचे शैक्षणिक विचार खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : १५
- अ) मूलभूत तत्त्वे
ब) अभ्यासक्रम
क) शिस्त
ड) अभावात्मक शिक्षण
- आजच्या शिक्षणव्यवस्थेत रूसोचे शैक्षणिक विचार कितपत उपयुक्त आहेत ?
- किंवा**
- स्वामी विवेकानंदाचे शैक्षणिक विचार स्पष्ट करा. आजच्या सामाजिक समस्या सोडविण्या साठी ते कितपत उपयुक्त आहेत स्पष्ट करा. १५
२. बौद्धधर्माचे शैक्षणिक तत्त्वज्ञान कोणते ? भारतीय समाजात आज ते कितपत उपयुक्त आहेत ? १५
- किंवा**
- राष्ट्रीय मूल्ये कोणती ? शिक्षण प्रशिक्षण संस्थेत आपण ती कशी साध्य कराल ? १५
३. कोणत्याही चारांवर टीपा लिहा : २०
- अ) शिक्षण आणि तत्त्वज्ञान यांचा संबंध.
ब) जैनवादाची मूलभूत तत्त्वे स्पष्ट करा.
क) डॉ. जे.पी. नाईक यांचे शिक्षणविचार सांगा.
ड) आजच्या समाजात उपयुक्त असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे कोणतेही तीन शैक्षणिक तत्त्वे स्पष्ट करा.
इ) म. गांधीनी सांगितलेली मुल्योद्योगी शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा.
ई) आदर्शवादाची शिक्षणाची उद्दिष्टे सांगा.

विभाग – २

४. शैक्षणिक समाजशास्त्राचा अर्थ सांगा. शैक्षणिक समाजशास्त्र व शिक्षणाचे समाजशास्त्र यातील फरक स्पष्ट करा. शैक्षणिक समाजशास्त्राची कार्ये सांगा. १५

किंवा

४. धर्मनिरपेक्षतावाद म्हणजे काय ? धर्मनिरपेक्षतावाद निर्माण करण्यासाठी शिक्षणाची कार्ये कोणती मदत करतील. १५
५. भावनिक आणि सामाजिक एकात्मतेची गरज स्पष्ट करा. 'शिक्षण' हा भावनिक आणि सामाजिक एकात्मतेचा मार्ग आहे' हे विधान सोदाहरण स्पष्ट करा. १५

किंवा

५. जागतिकीकरणाचे स्वरूप स्पष्ट करा. जागतिकीकरणाच्या युगात भारतीय शिक्षणाचे स्वरूप व पद्धतीची गुणदोषांसह चर्चा करा. १५
६. खालीलपैकी कोणत्याही चार वर टीपा लिहा : २०
- अ) सामाजिक स्तरीकरण व सामाजिक चलनक्षमते मधील शिक्षणाची भूमिका
- ब) दहशतवादाचा परिणाम व त्यवरील उपाय
- क) भारतात शैक्षणिक संधीच्या समानतेची गरज
- ड) 'शाळाविरहित समाज' ही इव्हान-इलिचच्या संकल्पना स्पष्ट करा.
- इ) हुकुमशाही पद्धतीतील शिक्षणाची ध्येये
- फ) परस्पर धार्मिक विचार प्रवाहांमध्ये शांतता टिकवून ठेवण्यासाठी शिक्षणाचे महत्त्व.

M.Ed. (General) (Optional) Examination, 2011
EDUCATION (Paper – XII)
Advanced Educational Statistics
(2008 Pattern) (New Course)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions :**
- i) *All questions are compulsory.*
 - ii) *Two Sections are to be written in separate answer books.*
 - iii) *Figures to the right indicate full marks.*
 - iv) *Use of simple calculators and statistical tables is allowed.*
 - v) *Student should follow the given word limits.*
 - vi) *Word limits for questions 1, 2, 4 and 5 – 400 words and for questions 3 and 6 – 150 words each.*
 - vii) *In any situation, student should not be given supplement.*

SECTION – I

1. Explain method of analysing variance with an hypothetical example. **15**

OR

Explain the process of T-scale construction using hypothetical frequency distribution. **15**

2. a) Explain defects in normal probability curve. **7**

b) A researcher administered an intelligence test to 400 school students. Her plan is to classify these students into five sub-groups A, B, C, D and E according to intelligence quotient, the range of intelligence quotient to be equal in each sub-group. On the assumption that the trait measured in this experiment is normally distributed, how many students should be placed in group A, B, C, D and E ? (Range : $\pm 3\sigma$) **8**

OR

a) Explain use of Advanced Educational Statistics in the field of educational research. **10**

b) Explain significance of standard deviation. **5**

P.T.O.

3. Write notes on **any four** of the following : **20**
- a) Concept of co-variance
 - b) Standard scores
 - c) Properties of NPC
 - d) Significance of mean
 - e) Concept of percentile scaling
 - f) Coefficient of correlation.

SECTION – II

4. What do you mean by regression equations ? Explain their use in prediction with the help of hypothetical example. **15**

OR

What do you mean by non-parametric tests ? Explain chi-square test with an hypothetical example. **15**

5. What are basic assumptions in factor analysis ? Explain in brief ‘diagonal’ method of factor analysis. **15**

OR

What do you mean by reliability of test scores ? Explain in brief any two methods of determining it. **15**

6. Write notes on **any four** of the following : **20**
- a) Use of Mann-Whitney U-test
 - b) Applications of multiple correlation
 - c) Validity of test scores
 - d) Scatter gram
 - e) Bi-serial correlation
 - f) Contingency coefficient.

मराठी रूपांतर

सूचना : मराठी रूपांतराबाबत शंका वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्न विश्वसनीय मानावेत.

विभाग – I

1. काल्पनिक उदाहरणाच्या सहाय्याने प्रसरण विश्लेषणाची (analysis of variance) पद्धती स्पष्ट करा. 15

किंवा

काल्पनिक वारंवारिता वितरणाच्या सहाय्याने टी-स्केलच्या रचनेची प्रक्रिया स्पष्ट करा. 15

2. a) प्रसामान्य वितरण वक्रातील दोष (defects) स्पष्ट करा. 7

b) एका संशोधकाने 400 शालेय विद्यार्थ्यांवर बुद्धीमत्ता कसोटीचे प्रशासन केले. बुद्ध्यांकांनुसार A, B, C, D आणि E अशा पाच उपगटात या विद्यार्थ्यांचे वर्गीकरण करण्याचे तिने ठरविले होते. शिवाय या पाचही उपगटांच्या बुद्ध्यांकांचा विस्तार समान ठेवण्याचे ठरविले होते. या प्रयोगात मोजलेल्या गुणविशेषाचे वितरण प्रसामान्य आहे असे मानल्यास A, B, C, D व E या गटांमध्ये प्रत्येकी किती विद्यार्थी येतील ?

(विस्तार : $\pm 3\sigma$) 8

किंवा

a) प्रगत शैक्षणिक संख्याशास्त्राचा, शैक्षणिक, संशोधनाच्या क्षेत्रातील उपयोग स्पष्ट करा. 10

b) प्रमाणविचलनाचे महत्त्व स्पष्ट करा. 5

3. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर टीपा लिहा : 20

a) को-व्हरायन्स (co-variance) ची संकल्पना

b) प्रमाणित प्राप्तांक

c) प्रसामान्य संभव वक्राची वैशिष्ट्ये

d) मध्यमानाचे महत्त्व

e) शततमक स्केलींगची संकल्पना

f) सहसंबंध सहगुणक.

विभाग – II

4. तुमच्या मते, प्रतिगमन समीकरणे म्हणजे काय ? काल्पनिक उदाहरणाच्या सहाय्याने त्यांचा माकिते करण्या मधील उपयोग स्पष्ट करा. 15

किंवा

- तुमच्या मते, 'नॉन-पॅरामेट्रीक' कसोट्या म्हणजे काय ? काल्पनिक उदाहरणाच्या सहाय्याने 'काय स्क्वेअर' कसोटी स्पष्ट करा. 15

5. घटक विश्लेषणातील (factor analysis) मूलभूत गृहितके कोणती ? घटक विश्लेषणाची कर्ण (diagonal) पद्धती थोडक्यात स्पष्ट करा. 15

किंवा

- तुमच्या मते, कसोटी प्राप्तांकांची विश्वसनियता म्हणजे काय ? कसोटी विश्वसनीयता काढणाच्या कोणत्याही दोन पद्धती थोडक्यात स्पष्ट करा. 15

6. खालीलपैकी कोणत्याही चारावरं टीपा लिहा : 20

- मन-व्हीटनी यू कसोटीचे (Mann Whitney U test) उपयोग
- बहुविध सहसंबंधाचे उपयोजन
- कसोटी प्राप्तांकांची वैधता
- विस्तरणचित्र
- द्वि-श्रेणिक सहसंबंध
- काँटीनजन्सी सहगुणक.

[3998] – 22

M.Ed. (General) Examination, 2011
(Paper – II)
ADVANCED EDUCATIONAL PSYCHOLOGY
(Old) (Compulsory)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

Instructions : 1) Answers to the two Sections should be written in separate answer books.

2) Each Section carries 50 marks.

3) The word limit for question numbers 1 and 5 is 400 to 450 words each.

4) The word limit for question numbers 2, 3, 6 and 7 is 200-250 words each.

5) The word limit for numbers 4 and 8 is 100 to 125 words each.

SECTION – 1

1. Compare associationism and behaviourism with reference to following points.

a) Learning

b) Teaching

c) Motivation

d) Contribution to Education.

20

OR

1. Explain Piaget's cognitive development theory with examples. Give its educational implications.

20

2. What do you mean by trait theory ? How, Allport classified various traits ?

10

OR

2. Explain the importance of attitude, interest and values in the affective development of an individual ?

10

P.T.O.

3. Explain Indian concept of personality development. Discuss factors affecting development of personality. **10**

OR

3. Explain Kohlberg's theory of moral development. **10**
4. Write short answers/notes (**any 2**): **10**
- a) Steps in problem solving, explain
 - b) Principles of Gestalt
 - c) Factors determining personality of learners
 - d) State the importance of practice and feedback in development of psychomotor skills.

SECTION – 2

5. Explain Guilford's theory of intelligence with a proper diagram. Explain why this theory is superior to other theories of intelligence. **20**

OR

5. Explain the concept of models of teaching. Describe the concept attainment model of teaching. Give the differences between models of teaching and methods of teaching. **20**
6. Explain with illustrations the steps of Skinner's operant conditioning. **10**

OR

6. How has William Gordon disproved the statement that "creative activity is an innate gift for an individual" ? **10**
7. Explain with illustrations Bloom's theory of mastery learning. **10**

OR

7. Explain Sternberg's theory of intelligence and give its educational implications. **10**
8. Write short notes (**any two**): **10**
- 1) Teacher's thought process
 - 2) Classroom organization and management
 - 3) Educational importance of Gagne's theory of learning
 - 4) Brainstorming.

मराठी रूपांतर

- सूचना : १) दोन्ही विभागांची उत्तरे वेगवेगळ्या उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
२) प्रत्येकी ५० गुणांचे दोन विभाग आहेत.
३) उजवीकडचे अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
४) पहिल्या व पाचव्या प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा ४०० ते ४५० शब्द.
५) प्रश्न क्रमांक दोन, तीन, सहा व सात साठी शब्दमर्यादा २०० ते २५० शब्द.
६) प्रश्न क्रमांक चार व आठ साठी शब्दमर्यादा १०० ते १२५ शब्द.

विभाग - १

१. खालील मुद्द्यांच्या आधारे वर्तनवाद आणि साहचर्यवाद यांची तुलना करा.
अ) अध्ययन
ब) अध्यापन
क) प्रेरणा
ड) शैक्षणिक योगदान २०
- किंवा
१. पियाजेची बोधनिक विकासाची उपपत्ती सोदाहरण स्पष्ट करा व तिचे शैक्षणिक महत्व सांगा. २०
२. गुणतत्व उपपत्ती म्हणजे काय ? ऑलपोर्ट गुणविशेषांचे वर्गीकरण कसे करतो ते सांगा. १०
- किंवा
२. व्यक्तिच्या भावात्मक विकासातील अभिवृत्ती, अभिरुची आणि मूल्ये यांचे महत्व स्पष्ट करा. १०
३. व्यक्तिमत्व विकासाची भारतीय संकल्पना स्पष्ट करून व्यक्तिमत्वावर परिणाम करणाऱ्या घटकांची चर्चा करा. १०
- किंवा
३. कोहलबर्ग यांची नैतिक विकासाची उपपत्ती स्पष्ट करा. १०
४. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा. १०
अ) समस्या विमोचनाच्या पायऱ्या
ब) समष्टिवादाची तत्वे
क) अध्ययन कर्त्याचे व्यक्तिमत्व निश्चितकरणारे घटक
ड) कारक कौशल्याच्या विकासातील सराव व प्रत्याभरणाचे महत्व सांगा.

विभाग – २

५. गिल्फोर्डची बुद्धिमत्तेची उपपत्ती योग्य आकृती सह स्पष्ट करा. बुद्धिमत्तेच्या इतर उपपत्तींपेक्षा ती श्रेष्ठ कशी ते सांगा. २०

किंवा

५. अध्यापनाची प्रतिमाने ही संकल्पना स्पष्ट करा. संकल्पाना प्राप्ती प्रतिमानाचे वर्णन करा. अध्यापनाची प्रतिमाने आणि अध्यापनाच्या पद्धती यामधील फरक स्पष्ट करा. २०
६. स्किनरच्या साधक अभिसंधानाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. १०

किंवा

६. 'सर्जनशील कृतीसाठी जन्मजात प्रतिभेची देणगी असावी लागते' या विधानाची असत्यता विल्यम गॉर्डनने कशी पटवून दिली आहे ? १०
७. ब्लूमच्या प्रभुत्व अध्ययन उपपत्तीचे सोदाहरण स्पष्टीकरण करा. १०

किंवा

७. स्टनबर्गची बुद्धिमत्तेची उपपत्ती स्पष्ट करा. या उपपत्तीचे शैक्षणिक उपयोजन लिहा. १०
८. टीपा द्या (कोणत्याही दोन) : १०
- १) शिक्षक विचार प्रक्रिया
 - २) वर्ग संघटन आणि व्यवस्थापन
 - ३) गॉनेच्या श्रेणीबद्ध अध्ययन उपपत्तीचे शैक्षणिक महत्त्व
 - ४) बुद्धिमंथन.

[3998] – 26

**M.Ed. (General) (Optional) Examination, 2011
TEACHER EDUCATION (Paper – III)**

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions :** 1) *All questions are compulsory.*
2) *Use separate answer books for two Sections*
3) *Figures to the right indicate full marks.*

SECTION – I

1. Explain Teacher Education in British India. **15**

OR

1. Explain the need and importance of Teacher Education. **15**

2. Explain the objectives of Teacher Education at pre-primary and primary level. **15**

OR

2. What are your views about the relationship and weightage given to theory and practical work in Teacher Education ? Explain. **15**

3. Write notes on **any two** of the following : **20**

- 1) Kothari Commission (1964-66)
- 2) Lecture and discussion methods
- 3) Seminar and symposium
- 4) Scope of Teacher Education.

SECTION – II

4 Explain Teacher Education in USA and U.K. **15**

OR

4. Explain the role of UGC, NCERT and SCERT in inservice training of teachers. **15**

P.T.O.

5. Explain the role of teachers' organisations in the teachers' professional development. **15**

OR

5. Explain the difference between traditional research and action research. Explain steps in action research. Give illustrations. **15**

6. Write notes on **any two** of the following : **20**

- 1) External evaluation in Teacher Education
- 2) Need of research in Education
- 3) National Teacher Education Policy
- 4) Internal evaluation.

मराठी रूपांतर

सूचना : १) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

२) विभाग १ व विभाग २ ची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकात लिहावी.

३) उजवीकडील अंक त्या प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.

४) मराठी रूपांतरबाबत शंका असल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका विश्वसनीय मानावी.

विभाग – १

१. ब्रिटीशकालीन भारतात शिक्षक शिक्षण कसे होते ते लिहा. **१५**

किंवा

१. शिक्षक शिक्षणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. **१५**

२. पूर्वप्राथमिक व प्राथमिक पातळीवर शिक्षक शिक्षणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. **१५**

किंवा

२. शिक्षक शिक्षणातील सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक कामाचा परस्पर संबंध व भार कसा असाला या बाबत तुमची मते स्पष्ट करा. **१५**

३. पुढीलपैकी दोनवर टीपा लिहा : २०
- १) कोठारी आयोग (१९६४-६६)
 - २) व्याख्यान व चर्चा पद्धती
 - ३) चर्चासत्र व परिसंवाद
 - ४) शिक्षक शिक्षणाची व्याप्ती.

विभाग - २

४. अमेरिका व ब्रिटनमधील शिक्षक शिक्षण कसे असते ते लिहा. १५
- किंवा**

४. यु.जी.सी., एन्.सी.ई.आर.टी वा एस्.सी.ई.आर.टी. या संस्थांची अंतर्गत शिक्षक प्रशिक्षणातील भूमिका स्पष्ट करा. १५

५. शिक्षकांच्या व्यावसायिक विकासात शिक्षक संघटनांची भूमिका स्पष्ट करा. १५
- किंवा**

५. पारंपारीक संशोधन व कृतिसंशोधन यातील फरक स्पष्ट करा आणि कृतिसंशोधन यातील पायऱ्या उदाहरणे देऊन सांगा. १५

६. पुढीलपैकी दोनवर टीपा लिहा : २०
- १) शिक्षक शिक्षणातील बाह्य मूल्यमापन
 - २) शिक्षणातील संशोधनाची गरज
 - ३) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण धोरण
 - ४) अंतर्गत मूल्यमापन.

[3998] – 29

**M.Ed. (General) (Optional) Examination, 2011
(Paper – VI)**

**TESTING, MEASUREMENT AND EVALUATION IN EDUCATION
2002 Pattern (Old Course)**

Time : 3 Hours

Marks : 100

- Instructions :*
- 1) *All questions are compulsory.*
 - 2) *Two Sections are to be written in separate answer books.*
 - 3) *Figures to the right indicate full marks.*
 - 4) *Use of simple calculator and statistical tables is allowed.*
 - 5) *Students should follow the given word limitations.*
 - 6) *Word limit for Que. 1, 2, 4 and 5-400 words and for Que. 3 and 6-250 words.*
 - 7) *In any situation students should not be given supplement.*

SECTION – I

1. Explain origin and development of testing. **15**

OR

1. What is importance of test scores ? How nature of test influence test scores ? **15**

2. Explain the steps involved in standardization of test norms. **15**

OR

2. Explain in detail testing of teaching process and teacher behaviour. **15**

3. Write notes on **any two** of the following : **20**

- a) Criteria of good test
- b) Teacher made tests
- c) Need and uses of testing
- d) Norm reference tests.

P.T.O.

SECTION – II

4. What do you mean by 'Item Analysis' ? Explain its use in improvement of test. 15

OR

4. Explain measurement of Interest in detail. 15

5. Why does it become essential to transform raw scores into standard scores ? Explain transformation of raw scores into z scores with the help of an hypothetical example. 15

OR

5. Explain relation between measurement and evaluation with reference to process of education. 15

6. Write notes on **any two** of the following : 20

- Measurement of creativity
- Grading system
- Scales of measurement in the field of Education
- Percentiles.

मराठी रूपांतर

सूचना : मराठी रूपांतराबाबत शंका असल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्न विश्वसनीय मानावेत.

विभाग – I

1. परीक्षणाचा उगम आणि विकास स्पष्ट करा. 15

किंवा

1. कसोटी प्राप्तांकांचे महत्त्व काय ? कसोटीचे स्वरूप कसोटी प्राप्तांकांना कसे प्रभावित करते ? 15

2. कसोटी मानकांच्या प्रमाणिकीकरणामध्ये अंतर्भूत पायऱ्या स्पष्ट करा. 15

किंवा

2. 'अध्यापन प्रक्रिया आणि शिक्षकाचे वर्तन' यांचे परीक्षण सविस्तर स्पष्ट करा. 15

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा : 20
- a) उत्तम कसोटीचे निकष
 - b) शिक्षक निर्मित कसोट्या
 - c) परीक्षणाची गरज आणि उपयोग
 - d) मानक संदर्भीय कसोट्या.

विभाग - II

4. घटक विश्लेषण (Item Analysis) म्हणजे काय ? कसोटीत सुधारणा होण्यामधील त्याचा उपयोग स्पष्ट करा. 15

किंवा

4. अभिरुचीचे मापन सविस्तर स्पष्ट करा. 15
5. कच्चा प्राप्तांकांचे प्रमाणित प्राप्तांकांत रूपांतरण (transformation) करणे का आवश्यक ठरते ? काल्पनिक उदाहरणाच्या सहाय्याने, कच्चा प्राप्तांकांचे झेड् प्राप्तांकांत रूपांतरण स्पष्ट करा. 15

किंवा

5. शिक्षणप्रक्रियेच्या संदर्भात मापन आणि मूल्यमापन यांमधील संबंध स्पष्ट करा. 15
6. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा : 20
- a) सर्जनशीलतेचे मापन
 - b) श्रेणीपद्धती (grading system)
 - c) शिक्षणक्षेत्रातील मापनाच्या शलाका (scales)
 - d) शततमक.

[3998] – 202

M.Ed. (General) (New) Examination, 2011
Paper – II : ADVANCED EDUCATIONAL PSYCHOLOGY
(2008 Pattern) (Compulsory)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions :** 1) *All questions are compulsory.*
2) *Answers to the two Sections should be written in separate answer books.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*
4) *Word limit for questions of 15 marks is about 350 to 400.*
5) *Word limit for questions of 5 marks is about 130 to 150.*
6) *No supplement will be provided to students.*
7) *Students should strictly follow the word limit given.*

SECTION – I

1. What do you mean by 'Gestalt' ? According to 'Gestalt's view', how does the process of perception take place ? Explain with examples. **15**

OR

Explain Kohlberg's stages of moral development with its characteristics. **15**

2. What do you mean by self concept ? Discuss factors affecting self-concept of students. What efforts will you take to develop self concept of students ? **15**

OR

2. What is the concept of behaviour according to behaviourism ? How has behaviourist psychology explained about images, emotions and habits ? **15**

3. Write short notes on **any four** of the following : **20**

- Piaget's stages of cognitive development.
- Contribution of psychoanalytic School to Education.
- Man as a bio-psychological organism.
- Laws of association of ideas.
- Stages in problem solving.
- Allport's theory of personality.

P.T.O.

SECTION – II

4. Explain the nature of Guilford's theory of intelligence with the help of a diagram. Give the educational importance of Guilford's theory with suitable examples. **15**
- OR
4. Explain Skinner's theory of operant conditioning with suitable examples, give the importance of Skinner's theory of operant conditioning. **15**
5. Explain Bruner's concept attainment model. Give the importance of Bruner's model in the teaching learning process. **15**
- OR
5. Explain the concept of creativity. Which techniques will you use to develop creativity in your students ? **15**
6. Write short notes (**any four**) : **20**
- Concept of Constructivism.
 - Importance of motivation in learning.
 - Teacher behaviour and student achievement.
 - Importance of Role Playing.
 - Factors influencing learning.
 - Stress reduction and its merits.

मराठी रूपांतर

- सूचना : १) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
- २) दोन्ही विभागाची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
- ३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- ४) १५ गुणांच्या प्रश्नांसाठी शब्द मर्यादा ३५० ते ४०० शब्द.
- ५) ५ गुणांच्या प्रश्नांसाठी शब्द मर्यादा १३० ते १५० शब्द.
- ६) पुरवणी दिली जाणार नाही.
- ७) शब्द मर्यादा कटाक्षाने पाळावी.

विभाग पहिला

१. समष्टि म्हणजे काय ? समष्टि वादाच्या दृष्टीकोनातून अवबोधन प्रक्रिया कंशी घडते ते सोदाहरण स्पष्ट करा. **१५**

किंवा

- कोहलबर्ग यांनी सांगितलेल्या नैतिक विकासाच्या अवस्था वैशिष्ट्यांसह स्पष्ट करा. **१५**

२. स्व-संकल्पना म्हणजे काय ? विद्यार्थ्यांच्या स्वसंकल्पनेवर परिणाम करणाऱ्या घटकांची चर्चा करा. विद्यार्थ्यांची स्वसंकल्पना विकसित करण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? १५

किंवा

- वर्तनवादी दृष्टीकोनातून वर्तनांची संकल्पना कोणती ? वर्तनवादी मानसशास्त्राने प्रतिभा, भावना व सवयी यांचे स्पष्टीकरण कसे दिले आहे ? १५

३. खालीलपैकी कोणत्याही चार टिपा लिहा : २०

- अ) पियाजेच्या शोधात्मक विकासाच्या अवस्था
ब) मनो विश्लेषणवादाचे शिक्षणक्षेत्रातील योगदान
क) मानव; जैव मानसशास्त्रीय घटक
ड) कल्पना साह्य्यांचे नियम
ई) समस्या विमोचनाच्या पायऱ्या
फ) आल्पोर्टच्या व्यक्तिमत्त्वाची उपपत्ती

विभाग दुसरा

४. गिल्फोर्ड यांच्या बुद्धिमत्ता उपपत्तीचे स्वरूप आकृतीसह स्पष्ट करा. गिल्फोर्डच्या उपपत्तीचे शैक्षणिक महत्त्व सोदाहरण सांगा. १५

किंवा

४. स्किनरची अभिसंधान उपपत्ती स्पष्ट करा. स्किनरच्या अभिसंधान उपपत्तीचे महत्त्व सोदाहरण सांगा. १५

५. ब्रुनरच्या संकल्पनाप्राप्ती प्रतिमानाचे स्पष्टीकरण करा. ब्रुनरच्या संकल्पनाप्राप्ती प्रतिमानाची अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेतील उपयुक्तता सांगा.

१५

किंवा

५. सर्जनशीलता संकल्पना स्पष्ट करा. तुमच्या विद्यार्थ्यांची सर्जनशीलता विकसित करण्यासाठी तुम्ही कोणत्या विविध तंत्रांचा वापर कराल ?

१५

६. कोणत्याही चार टिपा लिहा :

२०

- अ) ज्ञानरचनावाद संकल्पना
ब) प्रेरणेचे अध्ययनात महत्त्व
क) शिक्षक वर्तन आणि विद्यार्थी संपादन
ड) भूमिका पालनाचे महत्त्व
ई) अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक
फ) तणाव कपातीकरणाचे फायदे.

[3998] – 204

M.Ed. (General) (Optional) Examination, 2011
Paper – IV : EDUCATIONAL MANAGEMENT
(2008 Pattern) (New)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions :** 1) *All questions are compulsory.*
2) *Answers to the two Sections should be written in separate answer books.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*
4) *Write the answers of Q. Nos. 1, 2, 4 and 5 in about 350-400 words each.*
5) *Write the answers of Q. Nos. 3 and 6 in about 130 – 150 words each.*
6) *Supplement will not be provided.*

SECTION – I

1. Differentiate between management and educational management. Discuss the need and importance of management in the field of education. (350 to 400 words). 15

OR

1. What is Time Management ? Why is Time Management necessary for M.Ed. students ? What are the problems faced by M.Ed. students in Time Management ? (350 to 400 words). 15

2. Define leadership. Explain the nature of leadership. Explain the characteristics of leadership with suitable examples. 15

OR

- What is evaluation ? Why should a teacher do self evaluation ? Which aspects will you consider while doing self evaluation ? Explain. 15

P.T.O.

3. Write short notes (**any four**) (**130-150** words **each**) : **20**
- a) Need of In service training for professional development.
 - b) Characteristics of good management (any ten).
 - c) Co-relation between group dynamics and motivation.
 - d) Need and advantages of Human Resources in Planning.
 - e) Characteristics of Democratic Management (any ten).
 - f) Advantages and limitations of Perspective Planning.

SECTION – II

4. What is communication ? What are the barriers to classroom communication ? Explain how you will improve your communication skills, as a teacher. **15**

OR

Differentiate between Supervision and Inspection. What are the limitations of Inspection ? Give your suggestions to overcome these limitations. **15**

5. What are the central agencies for educational administration ? What are the functions of U.G.C. ? Explain with examples. **15**

OR

What are Organizations ? What are the types of Educational Organizations ? Explain the functions of educational organizations. **15**

6. Write short notes (**any four**) (word limit **130-150** words **each**) : **20**
- a) Compare the centralised and decentralised process of decision making.
 - b) Nature and importance of Autonomy.
 - c) Explain any two tools of Information system.
 - d) Grant-in-aid (Central and State) to educational institutions.
 - e) Advantages of Central Government Budget.
 - f) Concept of Accreditation.

मराठी रूपांतर

विभाग – १

१. व्यवस्थापन व शैक्षणिक व्यवस्थापनातील फरक स्पष्ट करा. शैक्षणिक क्षेत्रातील व्यवस्थापनाची गरज व महत्त्व सांगा. (३५० ते ४०० शब्द). १५

किंवा

१. वेळेचे व्यवस्थापन म्हणजे काय ? एम्.एड्. विद्यार्थींसाठी वेळेचे व्यवस्थापन का आवश्यक आहे ? वेळेच्या व्यवस्थापनात एम्.एड्. च्या विद्यार्थींना येणारे अडथळे कोणते ? (३५० ते ४०० शब्द). १५

२. नेतृत्व म्हणजे काय ? नेतृत्वाचे स्वरूप स्पष्ट करा. नेतृत्वाची गुणवैशिष्ट्ये योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. (३५० ते ४०० शब्द). १५

किंवा

२. मूल्यमापन म्हणजे काय ? स्वयं:मूल्यमापन शिक्षकांनी का करावे ? तुम्ही स्वयं:मूल्यमापन करताना कोणत्या गोष्टी विचारात घ्याल ते स्पष्ट करा. (३५० ते ४०० शब्द). १५

३. टिपा लिहा (कोणत्याही चार) : २०

- १) व्यावसायिक विकासासाठी सेवांतर्गत प्रशिक्षणाची गरज.
- २) चांगल्या व्यवस्थापकाची गुणवैशिष्ट्ये (कोणतीही १०).
- ३) गटकार्य आणि प्रेरणा यामधील सहसंबंध.
- ४) नियोजनामध्ये मानवी संसाधनाची गरज व फायदे.
- ५) लोकशाही व्यवस्थापनाची वैशिष्ट्ये (कोणत्याही १०).
- ६) दृष्य नियोजनाचे फायदे व तोटे.

विभाग – २

१. संज्ञापन म्हणजे काय ? वर्गातील संज्ञापन प्रक्रियेतील अडथळे कोणते ? तुम्ही शिक्षक म्हणून तुमच संज्ञापन कौशल्य कसे सुधाराल ते स्पष्ट करा.

१५

किंवा

१. पर्यवेक्षण व तपासणीमधील फरक स्पष्ट करा. तपासणी पद्धतीतील मर्यादा कोणते ? कमी करण्यासाठी उपाययोजना मर्यादा सूचवा.

१५

२. शिक्षण प्रशिक्षणाच्या केंद्रिय सस्था कोणकोणत्या आहेत ? विद्यापीठ अनुदान मंडळाची कार्ये कोणती ? ती सोदाहरण स्पष्ट करा.

१५

किंवा

२. संघटन म्हणजे काय ? शैक्षणिक संघटनेचे प्रकार कोणते आहेत ? शैक्षणिक संघटनेची कार्ये स्पष्ट करा.

१५

३. टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :

२०

- १) केंद्रीकरण व विकेंद्रीकरण निर्णय प्रक्रियेची तुलना करा.
- २) स्वायतत्ता स्वरूप व महत्त्व स्पष्ट करा.
- ३) माहिती प्रणालीची दोन साधने स्पष्ट करा.
- ४) केंद्र व राज्यशासनाचे अनुदान.
- ५) केंद्रीय बजटचे फायदे.
- ६) अधि स्वीकृतीची संकल्पना.

[3998] – 205

M.Ed. (General) (Optional) Examination, 2011
EDUCATION (Paper – V)
Comparative Education (New)
(2008 Pattern)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions :* 1) Answers to the **two** Sections should be written in **separate** books.
2) Black figures to the **right** indicate **full** marks.
3) **All** questions are **compulsory**.

SECTION – I

1. Explain History and Development of Comparative Education. **15**
OR
Distinguish between comparative education and international education. **15**
2. Explain with illustration sociological approach of Comparative Education. **15**
OR
2. Explain with illustration scientific approach of Comparative Education. **15**
3. Answer **any two** of the following. **20**
a) Education of exceptional children in under developed countries.
b) Problems of teacher education in developed countries.
c) Teacher's status in underdeveloped countries.
d) Universal Compulsory Education in world's perspective.

SECTION – II

4. Explain historical and religious factors influencing Comparative Education. **15**
OR
4. Elaborate problems of Geography of the country influencing comparative education. **15**

P.T.O.

5. Elaborate present system of Secondary and Higher Education in Pakistan. **15**
- OR
5. Explain the effects of linguistic and sociological atmosphere on education. **15**
6. Answer **any two** of the following : **20**
- a) Aims and objectives of Education in U.K.
- b) Administration of Education in Australia.
- c) Place of distance education in India.
- d) Scientific factors influencing theory and practice of education in India.

मराठी रूपांतर

विभाग - १

१. तुलनात्मक शिक्षणाचा इतिहास व विकास स्पष्ट करा. **१५**
- किंवा
१. तुलनात्मक शिक्षण व आंतरराष्ट्रीय शिक्षण यातील फरक स्पष्ट करा. **१५**
२. तुलनात्मक शिक्षणाचा समाजशास्त्रीय दृष्टीकोन उदाहरणासहित स्पष्ट करा. **१५**
- किंवा
२. तुलनात्मक शिक्षणाचा शास्त्रीय मार्ग उदाहरणासहित स्पष्ट करा. **१५**
३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन ची उत्तरे लिहा. **२०**
- अ) विकसनशील देशातील अपवादात्मक मळांचे शिक्षण
- ब) विकसित देशातील शिक्षकांच्या शिक्षणाच्या समस्या
- क) विकसनशील देशातील शिक्षकांचा स्तर.
- ड) जागतिक संदर्भात सार्वत्रिक सक्तीचे शिक्षण

विभाग – २

४. तुलनात्मक शिक्षणांवर परिणाम करणारे ऐतिहासिक व धार्मिक घटक स्पष्ट करा. १५
- किंवा
४. तुलनात्मक शिक्षणावर परिणाम करणारे देशातील भौगोलिक समस्या सखोल विशद करा. १५
५. पाकिस्तानातील माध्यमिक व उच्च शिक्षणाची सध्याची व्यवस्था विशद करा. १५
- किंवा
५. शैक्षणिक वातावरणावर परिणाम करणारे भाषिक व सामाजिक घटक स्पष्ट करा. १५
६. खालील पैकी दोन ची उत्तरे लिहा. १५
- अ) इंग्लंडमधील शिक्षणाची ध्येये व उद्दिष्टे.
- ब) ऑस्ट्रेलियातील शैक्षणिक प्रशासन.
- क) भारतातील दूरस्थ शिक्षणाचे स्थान.
- ड) भारतात सैद्धान्तिक व प्रात्यक्षिक शिक्षणावर परिणाम करणारे शास्त्रीय घटक.

[3998] – 206

M. Ed. (General) (Optional) Examination, 2011
EDUCATION Paper – VI
Teacher Education (New)
(2008 Pattern)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

Instructions : 1) *All questions are compulsory.*

2) *Use **separate** answer books for **two** Sections.*

3) *Figures to the **right** indicate **full** marks.*

4) *Write the answers of Q. Nos. **1, 2, 4 and 5** in about **350 to 400** words **each**.*

5) *Write the answers of Q. Nos. **3 and 6** in about **130 to 150** words **each**.*

6) *Supplement will **not** be provided.*

SECTION – I

1. How do you distinguish between teacher education and teacher training ? Explain. **15**
OR

1. Explain the objectives of teacher education at pre-primary and primary level. **15**

2. Give Information on ‘Seminar’ and ‘Symposium’ as methods in Teacher Education. **15**

OR

2. Which programmes are taken during Internship at B. Ed. level ? Suggest your views regarding the programmes. **15**

3. Write notes on **any four** of the following : **20**

a) Importance of In-service Education Programme.

b) Virtual and e-mode.

c) Importance of Teacher Education.

d) Need of content-cum-methodology in Teacher Education.

e) Relationship and weightage given to theory and practical work.

f) Need of distance learning.

P.T.O.

SECTION – II

4. What new techniques can be used in Internal Evaluation in Teacher Education ?
Explain. 15

OR

4. Explain the Code of Conduct and Ethics in Teaching profession. 15

5. What is Action Research ? How it is useful in Teacher Education ? Explain. 15

OR

5. How a teacher can be prepared for Inclusive classroom ? Explain. 15

6. Write notes on **four** of the following : 20

- 1) NCERT
- 2) Final Lessons at D. Ed. level
- 3) Subject wise Teacher unions
- 4) DIET
- 5) Kothari Commission (1964-66)
- 6) NCTE.

मराठी रूपांतर

- सूचना:** १) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
 २) विभाग १ व विभाग २ ची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
 ३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 ४) १५ गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा ३५० ते ४०० शब्द व ५ गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी १३० ते १५० शब्दमर्यादा असावी.
 ५) मराठी रूपांतर बाबत शंका असल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका विश्वसनीय मानावी.
 ६) कोणत्याही विद्यार्थ्यांस 'पुरवणी' मिलणार नाही.

विभाग – १

१. शिक्षक शिक्षण आणि शिक्षक प्रशिक्षण यात तुम्ही कसा फरक कराल ते स्पष्ट करा. १५

किंवा

१. पूर्व प्राथमिक व प्राथमिक स्तरावरील शिक्षक शिक्षणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. १५

२. शिक्षक शिक्षणातील चर्चासत्र (seminars) व परिसंवाद (symposium) या पद्धतीची माहिती लिहा. १५
किंवा
२. बी. एड. पातळीवर छात्रसेवाकाळात कोणते कार्यक्रम घेतले जातात ? याबाबत तुम्ही आणखी कार्यक्रम सुचवा. १५
३. पुढीलपैकी चारवर टिपा लिहा : २०
- अ) सेवांतर्गत शिक्षणाचे महत्त्व.
ब) वास्तविक आणि इ-मोड.
क) शिक्षक शिक्षणाचे महत्त्व.
ड) शिक्षक शिक्षणात आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज.
इ) सैद्धान्तिक व प्रात्यक्षिक कार्यांचा परस्पर संबंध आणि सारांश.
फ) दूर शिक्षणाची आवश्यकता.

विभाग - २

४. शिक्षक शिक्षणामध्ये अंतर्गत मूल्यमापनासाठी कोणती नवीन तंत्रे वापरता येतील ? स्पष्ट करा. १५
किंवा
४. शिक्षकी व्यवसायासाठी असलेली आचार संहिता व नीतिनियम याची माहिती लिहा. १५
५. कृतिसंशोधन म्हणजे काय ? त्याचा शिक्षक शिक्षणामध्ये कसा उपयोग होतो ते लिहा. १५
किंवा
५. सर्वसमावेशक वर्गात शिकविण्यासाठी शिक्षकाची तयारी कशी करून घेता येईल ते लिहा. १५
६. पुढीलपैकी चारवर टीपा लिहा : २०
- १) राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन प्रशिक्षण परिषद (NCERT)
२) डी. एड. पातळीवरील अंतीम पाठ
३) विषयानुसार शिक्षक संघटना
४) जिल्हा शिक्षण प्रशिक्षण संस्था (DIET)
५) कोठारी आयोग (१९६४-६६)
६) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद (NCTE).

[3998] – 207

M.Ed. (General) (Optional) Examination, 2011
Paper – VII
EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS
(2008 Pattern)

Time: 3 Hours

Max. Marks: 100

- Instructions :* 1) *All questions are compulsory.*
2) *Answer to the two Sections should be written in separate answer books.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*

SECTION – I

1. Describe the development of special education in India with respect to the attitudinal changes towards persons with special needs. 15

OR

Describe in detail National Trust Act, 1999. How it helps to the children with special needs ?

2. What is meant by learning disabilities ? Describe its types, characteristics and available educational facilities for them. 15

OR

What is meant by Hearing Impairment ? How it affect hearing, speech and language ? Write the causes of hearing impairment.

3. Write short notes on **any two** : 20

- 1) Multiple disabilities
- 2) Early indentification of children with special need
- 3) PWD Act, 1995
- 4) Philosophical approaches to special education.

P.T.O.

SECTION – II

1. Describe the role and importance of school in education of children with special need. 15

OR

What is meant by adaptation in methodology of teaching-learning and teaching aids for education of children with special needs ? Describe in detail.

2. What is an Inclusion ? Describe in detail about mainstreaming of children with special needs and inclusion. 15

OR

Describe an importance of parent and community involvement in education of children with special needs. How will you try to get maximum involvement of parent in education of children with special needs ?

3. Write short notes on **any two** : 20
- 1) Residential Rehabilitation Center
 - 2) Community based Rehabilitation
 - 3) Curriculum Adaptation for children with special needs
 - 4) Research in Assessment in Indian context.

मराठी रूपांतर

- सूचना:** 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 2) दोन्ही विभागांची उत्तरे वेगवेगळ्या उत्तर पत्रिकेत लिहा.
 3) उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

विभाग – 1

1. भारतातील विशेष शिक्षणाच्या विकासाचे विशेष गरजा असणाऱ्या व्यक्तीं विषयक दृष्टीकोनांमध्ये, वृत्तींमध्ये झालेल्या बदलांच्या संदर्भात वर्णन करा. 15

किंवा

नॅशनल ट्रस्ट ॲक्ट, 1999 चे वर्णन करा. हा कायदा विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांना कशी मदत करतो ते सांगा.

2. अध्ययन अक्षमता म्हणजे काय ? त्याचे प्रकार, गुणधर्म व त्यांच्यासाठी उपलब्ध शैक्षणिक सुविधा यांचे वर्णन करा. 15

किंवा

श्रवण विकलांगता म्हणजे काय ? श्रवण विकलांगतेचा श्रवण, वाचा (बोलणे) व भाषा यावर काय परिणाम होतो ? श्रवणविकलांगतेची कारणे लिहा.

3. टीपा लिहा कोणत्याही -2 : 20
- 1) बहुअपंगत्व
 - 2) विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांचे लवकर निदान
 - 3) पीडब्लूडी कायदा, 1995.
 - 4) विशेष शिक्षणाविषयक तात्विक मार्ग.

विभाग – 2

1. विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांच्या शिक्षणात शाळेची भूमिका व महत्त्व वर्णन करा. 15

किंवा

अध्ययन-अध्यापन पद्धती व अध्यापन साधनांचा विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांसाठी अनुकूलन म्हणजे काय ? सविस्तर लिहा.

2. समावेशन म्हणजे काय ? विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांचे मुख्य विकास प्रवाहात एकात्मिकरण व समावेशन यासंबंधी सविस्तर माहिती लिहा. 15

किंवा

विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांच्या शिक्षणात पालक व समुदाय यांचे महत्त्व सांगा या मुलांच्या शिक्षणात पालकांचा जास्तीत जास्त सहभाग मिळवण्यासाठी तुम्ही काय कराल ?

3. टीपा लिहा कोणत्याही -2 : 20
- 1) निवासी पुनर्वसन केंद्र
 - 2) समुदायाधारित पुनर्वसन
 - 3) विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांच्या अभ्यासक्रमाचे अनुकूलन
 - 4) भारतीय वातावरणात मूल्यमापनातील संशोधन.

[3998] – 208

**M.Ed. (General) Examination, 2011
GUIDANCE AND COUNSELLING (New)
(2008 Pattern) (Optional) (Paper – VIII)**

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions:** 1) *All questions are compulsory.*
2) *Use separate answer-books for two Sections.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*
4) *Answer limit 350-400 words for 15 marks question.
130-150 words for 05 marks question.*
5) *At any condition supplement should not be provided to the student.*

SECTION – I

1. What is Guidance ? Explain the psychological and sociological bases fo guidance. Explain with an example the influence of family and community on guidance. **15**

OR

1. Explain the importance and limitation of non-testing devices in guidance – case study, projective technique and rating scale. **15**
2. Explain the need of collecting occupation information and method of dissemination of occupation information with an example. **15**

OR

2. What is job analysis ? Explain the co-relation between job analysis and job-satisfaction with an example. **15**
3. Write short notes on **any four** of the following : **20**
- Need of educational guidance.
 - Importance of personality inventory in guidance.
 - Use of home visit technique in guidance.
 - Vocational guidance meaning and need.
 - Use of technology in dissemination of occupational information.
 - Objectives of job analysis.

P.T.O.

SECTION – II

4. How will you utilize the Freud's Psycho Analysis theory in counselling, explain with an example. 15

OR

4. Explain the difference between individual and group counselling on the basis of following points :

Meaning, need, importance and responsibilities of counsellor. 15

5. What is placement ? What are the types of placement ? Explain the importance and objectives of follow-up service with an example. 15

OR

5. Explain need of Research in Guidance and Counselling with an example. State any four problems regarding educational and social issues. 15

6. Write short notes on **any four** of the following : 20

- a) Directive counselling steps.
- b) Qualities of an effective counsellor (any five points).
- c) Responsibility of family and society in placement.
- d) Use of Karl Roger's client centered theory in counselling.
- e) Place of interview technique in counselling.
- f) Objectives of placement (any five points).

मराठी रूपांतर

- सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
- २) दोन्ही विभागांची उत्तरे वेगवेगळ्या उत्तर पत्रिकेत लिहा.
- ३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- ४) शब्दमर्यादा: १५ गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी ३५० ते ४०० शब्द व ५ गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी १३० – १५० शब्दमर्यादा.
- ५) कोणत्याही विद्यार्थ्यास 'पुरवणी' मिळणार नाही.

विभाग - १

१. मार्गदर्शन म्हणजे काय ? मार्गदर्शनाचे मानसशास्त्रीय आणि समाजशास्त्रीय अधिष्ठान सांगून कुटुंब व समाज यांचा मार्गदर्शनावरील प्रभाव सोदाहरण स्पष्ट करा. १५

किंवा

१. व्यक्तिअभ्यास, प्रक्षेपण तंत्र आणि पदनिश्चयन श्रेणी या अप्रमाणित साधनांचा मार्गदर्शनातील महत्त्व व मर्यादा स्पष्ट करा. १५
२. व्यवसायविषयक माहिती संकलनाची गरज आणि माहिती वितरणाची पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा. १५

किंवा

२. रोजगार पृथक्करण म्हणजे काय ? रोजगार पृथक्करण व रोजगार समाधान यातील संबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. १५
३. खालीलपैकी कोणत्याही चारवर टीपा लिहा : २०
- अ) शैक्षणिक मार्गदर्शनाची गरज.
- ब) मार्गदर्शनात व्यक्तिमत्वमापन शोधिकाचे महत्त्व.
- क) मार्गदर्शनात गृहभेटी तंत्राचे उपयुक्तता.
- ड) व्यावसायिक मार्गदर्शन अर्थ व गरज.
- इ) व्यवसायविषयक माहिती वितरणामध्ये आधुनिक तंत्राची उपयुक्तता.
- फ) रोजगार पृथक्करणाचे उद्देश.

विभाग – २

४. फ्रॉईड यांची मनोविश्लेषणवादी उपपत्तीचा समुपदेशनासाठी उपयोग कसा कराल, सोदाहरण स्पष्ट करा. १५

किंवा

४. व्यक्तिक समुपदेशन व सामूहिक समुपदेशन यांच्यामधील फरक खालील मुद्दांच्या आधारे स्पष्ट करा :

अर्थ, गरज, महत्व, समुपदेशकाच्या जबाबदाऱ्या.

१५

५. स्थापना कार्य म्हणजे काय ? स्थापना कार्याचे प्रकार कोणते ? अनुधावन कार्याचे महत्व आणि उद्देश सोदाहरण स्पष्ट करा. १५

किंवा

५. मार्गदर्शन आणि समुपदेशनातील संशोधनाची गरज सोदाहरण स्पष्ट करा. शैक्षणिक व सामाजिक विषयाला अनुसरून चार समस्या विधान लिहा. १५

६. खालीलपैकी कोणत्याही चारवर टीपा लिहा. २०

अ) निर्देशित समुपदेशनाच्या पायऱ्या.

ब) उत्कृष्ट समुपदेशकाची गुणवैशिष्ट्ये (कोणतीही पाच).

क) स्थापना कार्यात कुटुंब व समाजाची जबाबदारी.

ड) कार्ल रॉजर्स यांच्या ग्राहक केंद्रित उपपत्तीची समुपदेशनातील उपयुक्तता.

इ) मुलाखत तंत्रांचे समुपदेशनातील स्थान.

फ) स्थापना कार्याचे उद्देश (कोणतेही पाच)

[3998] – 209

M.Ed. (General) (Optional) Examination, 2011
EDUCATION (Paper – IX)
Testing, Measurement and Evaluation in Education
(2008 Pattern) (New Course)

Time : 3 Hours

Marks : 100

- Instructions:** 1) *All questions are compulsory.*
2) *Two Sections are to be written in separate answer books.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*
4) *Use of simple calculator and statistical tables is allowed.*
5) *Students should follow the given word limitations.*
6) *Word limit for Que. 1,2,4 and 5-400 words and for Que. 3 and 6-150 words.*
7) *In any situation students should not be given supplement.*

SECTION – I

1. Explain need and nature of testing of teacher effectiveness in detail. **15**
OR
What is importance of test scores ? How environmental factors influence test scores ? **15**
2. Explain steps of construction of teacher made test in detail. **15**
OR
What is need of testing in the field of education ? Explain Indian contribution to the field of testing. **15**
3. Answer **any four** of the following : **20**
a) Reliability of test
b) Standardization of test norms
c) Usability of test
d) Testing of teaching procedure
e) Influence of Psychological factors on test scores
f) Importance of test scores.

P.T.O.

SECTION – II

4. How grades are given to the students ? Explain the procedure in detail. **15**
 OR
 Explain different scales of measurement. In your opinion, which scale is frequently used for collecting data in the field of Education ? Why ? **15**
5. Explain measurement of Personality in detail. **15**
 OR
 What do you mean by 'Item Analysis' ? Explain its importance in improvement of test. **15**
6. Write notes on **any four** of the following : **20**
- Need of measurement of values
 - Concept of evaluation with reference to process of education
 - Percentiles
 - Functions of grade
 - Functions of measurement
 - Importance of measurement of Intelligence.

मराठी रूपांतर

सूचना: मराठी रूपांतराबाबत शंका वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्न विश्वसनीय मानावेत.

विभाग – I

1. शिक्षकाच्या परिणामकारकतेच्या परीक्षणाची गरज व स्वरूप सविस्तर स्पष्ट करा. **15**
 किंवा
 कसोटी प्राप्तांकांचे महत्त्व काय ? कसोटीतील प्राप्तांकांवर पर्यावरणीय घटकांचा कसा प्रभाव पडतो ? **15**
2. शिक्षकनिर्मित कसोट्यांच्या रचनेच्या पायऱ्या सविस्तर स्पष्ट करा. **15**
 किंवा
 शिक्षणक्षेत्रामध्ये परीक्षणाची काय गरज आहे ? परीक्षणाच्या क्षेत्रामधील भारतीय योगदान स्पष्ट करा. **15**

3. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर टीपा लिहा : 20
- a) कसोटीची विश्वसनीयता
 - b) कसोटी मानकांचे प्रमाणिकीकरण
 - c) कसोटीची उपयुक्तता
 - d) अध्यापन प्रक्रियेचे परीक्षण
 - e) कसोटी प्राप्तांकांवरील मानसशास्त्रीय घटकांचा प्रभाव
 - f) कसोटी प्राप्तांकांचे महत्त्व.

विभाग – II

4. विद्यार्थ्यांना श्रेणी कशा दिल्या जातात ? ती पद्धती सविस्तर स्पष्ट करा. 15

किंवा

मापनाच्या विविध शलाका (scales) स्पष्ट करा. तुमच्या मते, शिक्षणक्षेत्रातील माहितीचे संकलन करण्यासाठी कोणती शलाका (scales) वारंवार वापरली जाते ? का ? 15

5. व्यक्तीमत्त्वाचे मापन सविस्तर स्पष्ट करा. 15

किंवा

घटक विश्लेषण (Item Analysis) म्हणजे काय ? कसोटीमध्ये सुधारणा करण्यातील घटक विश्लेषणाचे महत्त्व स्पष्ट करा. 15

6. खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर टीपा लिहा : 20

- a) मूल्यांच्या मापनाची गरज
- b) शिक्षणप्रक्रियेच्या संदर्भात मूल्यमापनाची संकल्पना
- c) शततमक
- d) श्रेणीची (grades) कार्ये
- e) मापनाची कार्ये
- f) बुद्धीमत्तेच्या मापनाचे महत्त्व.

[3998] – 211

M.Ed.(General) Examination, 2011
EDUCATION (Paper – XI) (Optional Paper)
History of Education and Problems of Education
(New) (2008 Pattern)

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions.:** 1) *All questions are compulsory.*
2) *Answers to the two Sections should be written in separate answer-books.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*
4) *Long answers should have 350-400 words and short answers should have 130-150.*
5) *No supplement will be provided.*

SECTION – I

1. Explain Education in Buddhist period. 15
- OR
1. Review the development of Education in British period. 15
2. Explain and analyse the policy of Education – 1986. 15
- OR
2. Review the recommendations of Indian Education Commission (1964-66) at various levels. 15
3. Write notes on **any four** of the following : 20
- 1) Education in Vedic period
 - 2) Macaulay's minutes.
 - 3) Education in Jain period.
 - 4) Sargent Commission.
 - 5) Constitutional provisions for Education.
 - 6) Indian Education Commission on Teacher Education.

P.T.O.

SECTION – II

4. Evaluate the development and progress of Education through the process of planning in India. 15

OR

4. Explain the problems in Higher Education in the light of recent developments. 15

5. Explain the role of NCTE in Teacher Education. 15

OR

5. Bring out the significance of Education for weaker sections. 15

6. Write notes on **any four** of the following : 20

1) Problems of Education at Primary level.

2) Financial problems in Education.

3) Women Education.

4) Vocational Education.

5) Problems of Education at Secondary level.

6) NCERT.

मराठी रूपांतर

विभाग – १

१. बौद्धकालीन शिक्षण कसे होते ते लिह. १५

किंवा

१. ब्रिटीश काळात शिक्षणाचा विकास कसा झाला ते लिहा. १५

२. १९७६ च्या शैक्षणिक धोरणाची माहिती देऊन त्यावर विश्लेषण करा. १५

किंवा

२. कोठारी आयोगाने (१९६४-६६) केलेल्या शिफारसी सविस्तर लिहा. १५

३. पुढीलपैकी दोनवर टीपा लिहा : २०
- १) वैदिककालीन शिक्षण.
 - २) मेकॉलेचा खलिता.
 - ३) जैनकालीन शिक्षण.
 - ४) सार्जट आयोग.
 - ५) शिक्षणाबाबत राज्यघटनेतील तरतुदी.
 - ६) शिक्षक शिक्षणाबाबत कोठारी आयोगातील तरतुदी.

विभाग – २

४. नियोजनाद्वारे भारताचा शैक्षणिक विकास कसा झाला ते लिहा. १५

किंवा

४. अलिकडील घटनांचा संदर्भ देऊन उच्च शिक्षणातील पेचप्रसंग स्पष्ट करा. १५

५. एन्.सी.टी.ई. शिक्षक शिक्षणातील भूमिका स्पष्ट करा. १५

किंवा

५. दुर्बल घटकांसाठी शिक्षणाचे महत्व स्पष्ट करा. १५

६. पुढीलपैकी चार वर टीपा लिहा. २०

- १) प्राथमिक शिक्षणातील समस्या.
- २) शिक्षणातील आर्थिक समस्या.
- ३) स्त्रियांसाठी शिक्षण.
- ४) व्यावसायिक शिक्षण.
- ५) माध्यमिक स्तरावरील शैक्षणिक समस्या.
- ६) एन्. सी.ई.आर.टी.

[3998] – 23

**M.Ed. (General) (Compulsory) Examination, 2011
(Paper – III)
EDUCATIONAL RESEARCH METHODOLOGY
(Old)**

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

- Instructions :*
- i) *All questions are compulsory.*
 - ii) *Two Sections are to be written in separate answer books.*
 - iii) *Figures to the right indicate full marks.*
 - iv) *Use of simple calculators and statistical tables is allowed.*

SECTION – I

1. Why Research is needed in education ? Which, in your opinion are very important areas of research in education ? Why ? **15**

OR

What is Research ? What is research in Education ? Explain the need of research in primary education and teacher-training ? **15**

2. Which research method will you apply for solving the problems in present time ? Describe the steps involved in this method. **15**

OR

Why experimental method is important ? In which area you wish to undertake an experimentation ? Why ? Explain the problem and research design. **15**

3. Write short notes on **any two** : **20**

A) Primary sources and secondary sources.

B) Questionnaire and opinionnaire.

C) Attitude and aptitude test.

D) Null hypothesis.

P.T.O.

SECTION – II

4. Compute the coefficient of correlation in the table below :

15

		Test II Scores						Totals	
		18 –19	20 –21	22 –23	24 –25	26 –27	28 –29		30 –31
Test I Scores	35 –36					2	1	2	5
	33 –34					6	4		10
	31 –32		1	2	6	8	3		20
	29 –30		4	4	6	16	3	3	36
	27 –28	2	1	6	5	4	2		20
	25 –26	3	2	2	2				9
	Totals	5	8	14	19	36	13	5	100

OR

4. a) From the following data, compute coefficient of correlation using product moment method.

10

Students		a	b	c	d	e	f	g	h	i	j
S C O R E S	Test A	62	74	54	78	74	58	86	90	90	84
	Test B	66	86	50	74	70	82	114	126	92	60

b) Compute mean from the following frequency distribution : 5

C.I.	80 – 89	70 – 79	60 – 69	50 – 59	40 – 49	30 – 39	20 – 29
Frequencies	2	3	4	9	5	4	3

5. a) Compute standard deviation (σ) for the following list of test scores, 5
52, 60, 56, 68, 65, 62, 57, 70

b) The mean and S.D. of the distribution are 60.8 and 7.5 respectively. Assuming normality of the distribution, find the percentage of students scoring above 50. 5

c) Explain in brief tabulation of data. 5

OR

5. a) Two groups of high-school students are matched for initial ability in a biology test. Group-1 is taught by the lecture method, and Group-2 by the heuristic method. Data collected were as follows :

	Group-1 (Control)	Group-2 (Experimental)
Number of Students	60	60
Mean initial score on Biology test	42.30	42.50
σ of initial scores on Biology test	5.36	5.38
Mean final score on Biology test	64.64	67.74
σ of final scores on Biology test	6.34	7.25

σ (between final scores on the Biology test = 0.60). Is the difference between the final scores made by Groups 1 and 2 upon the Biology test significant at the 0.05 level and at the 0.01 level ? 10

b) Explain need of hypothesis testing. 5

6. Write notes on **any two** of the following : 20
- a) Ogive
- b) Sources of Educational Research Problem
- c) Data collection using e-tools
- d) Evaluation of Research Report.

मराठी रूपांतर

विभाग – १

1. शिक्षणात संशोधन करणे का गरजेचे आहे ? तुमच्या मते शैक्षणिक संशोधनामध्ये कोणती महत्त्वाची क्षेत्रे आहेत ?
का ? 15

किंवा

संशोधन म्हणजे काय ? शिक्षणातील संशोधन म्हणजे काय ? प्राथमिक शिक्षण व शिक्षाक प्रशिक्षण या क्षेत्रातील संशोधनाची गरज स्पष्ट करा. 15

2. वर्तमानकालीन समस्या सोडविण्यासाठी कोणती संशोधन पद्धती उपयोगी पडेल ? त्या पद्धतीतील पायऱ्यांचे वर्णन करा. 15

किंवा

प्रायोगिक पद्धती का महत्त्वाची आहे ? तुम्हाला कोणत्या क्षेत्रामध्ये प्रयोग करण्याची इच्छा आहे ? का ? संशोधन समस्या व आराखडा स्पष्ट करा. 15

3. टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 20

- अ) प्राथमिक व दुय्यम स्रोत
- ब) प्रश्नावली व मतावली
- क) अभिरुची व अभिवृत्ती चाचणी
- ड) शून्य परिकल्पना.

विभाग - २

4. खाली दिलेल्या सारणीतील सहसंबंध सहगुणक काढा.

15

चाचणी II चे प्राप्तांक

	18-19	20-21	22-23	24-25	26-27	28-29	30-31	एकूण
चाचणी I चे प्राप्तांक								
35-36					2	1	2	5
33-34					6	4		10
31-32		1	2	6	8	3		20
29-30		4	4	6	16	3	3	36
27-28	2	1	6	5	4	2		20
25-26	3	2	2	2				9
एकूण	5	8	14	19	36	13	5	100

किंवा

4. a) खाली दिलेल्या माहितीवरून परिघात परिगुणन पद्धतीने सहसंबंध सहगुणक काढा.

10

विद्यार्थी	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j
प्राप्तांक										
चाचणी A	62	74	54	78	74	58	86	90	90	84
चाचणी B	66	86	50	74	70	82	114	126	92	60

b) खाली दिलेल्या वारंवारिता वितरणांवरून मध्यमान काढा.

5

वर्गांतरे	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29
वारंवारिता	2	3	4	9	5	4	3

5. a) खाली दिलेल्या कसोटी प्राप्तांकांचे प्रमाणविचलन काढा. 5
- 52, 60, 56, 68, 65, 62, 57, 70
- b) वितरणाचे मध्यमान व प्रमाणविचलन अनुक्रमे 60.8 व 7.5 आहेत. वितरण प्रसामान्य मानून, 50 पेक्षा जास्त गुण मिळविणारे शेकडा किती विद्यार्थी असतील ते काढा. 5
- c) माहितीचे सारणीकरण थोडक्यात स्पष्ट करा. 5

किंवा

5. a) माध्यामिक शाळेतील विद्यार्थ्यांचे जीवशास्त्र विषयाच्या चाचणीतील पूर्वक्षमतांच्या आधारे दोन समान गट केले. गट- 1 ला व्याख्यान पद्धतीने शिकविले आणि गट- 2 ला स्वयंशोधन पद्धतीने शिकविले. संकलित माहिती पुढीलप्रमाणे :

	गट -1 नियंत्रित	गट -2 प्रायोगिक
विद्यार्थी संख्या	60	60
जीवशास्त्र विषयातील पूर्वचत्तणीचे मध्यमान	42.30	42.50
जीवशास्त्र विषयातील पूर्वचत्तणीचे प्रमाणविचलन	5.36	5.38
जीवशास्त्र विषयातील उत्तरचत्तणीचे मध्यमान	64.64	67.74
जीवशास्त्र विषयातील उत्तरचत्तणीचे प्रमाणविचलन	6.34	7.25

σ (जीवशास्त्र विषयातील उत्तर चाचण्यांमधील सहसंबंध सहगुणक) = 0.60 जीवशास्त्र विषयाच्या अंतिम चाचणीमध्ये दोन्ही गटांना मिळालेल्या प्राप्तांकांमध्ये 0.05 सार्थकता स्तरावर लक्षणीय फरक आहे का ? आणि 0.01 सार्थकता स्तरावर लक्षणीय फरक आहे का ? 10

- b) परिकल्पना परीक्षणाची गरज स्पष्ट करा. 5

6. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा.

20

- a) उर्ध्वगामी वक्र (Ogive)
- b) शैक्षणिक संशोधन समस्येचे स्त्रोत
- c) ई-टूल्सचा वापर करून माहिती संकलन
- d) संशोधन अहवालाचे मूल्यमापन.

[3998] – 24

M.Ed. (General) (Old) Examination, 2011
Optional Paper – I
EDUCATIONAL MANAGEMENT

Time: 3 Hours

Max. Marks: 100

- Instructions :* 1) *All questions are compulsory.*
2) *Answers to the two Sections should be written in separate answer books.*
3) *Figures to the right indicate full marks.*

SECTION – I

1. Explain the concept of Educational management ? What are the characteristics of good management ? **15**

OR

Explain the concept of 'Time Management'. Explain the need and importance of 'Time management' for a teacher. **15**

2. How will you apply the principles of management to the evaluation process in education ? **15**

OR

Explain the meaning of 'Institutional Planning. Explain its importance in Teacher education colleges. **15**

3. Write short notes (**any two**) (Word limit **250** words **each**) : **20**

- a) Manager as a good leader.
b) Time wasters encountered by a student.
c) Benefits of self appraisal to a teacher
d) Need of man-power forecasting.

P.T.O.

SECTION – II

4. What is communication ? Explain the importance of verbal and non-verbal communication from the point of view of a teacher. What are the barriers in communication ? 15

OR

What is the meaning of the term 'Finance Management' ? State and explain with illustrations the principles of financing of education. 15

5. Define Accreditation. What are the benefits of accreditation to an educational institution ? State the parameters of accreditation of teacher education institutions. 15

OR

Differentiate between Supervision and Inspection. What are the functions of a supervisor ? What are the characteristics of an effective supervisor ? 15

6. Write short notes on (**any two**)(Word limit **250**) : 20
- Functions of C.A.B.E.
 - Merits and limitations of Modern Information Technology.
 - Steps in decision making.
 - Functions of Directorate of Education.

मराठी रूपांतर

- सूचना:** 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
 3) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 4) मराठीतून उत्तरे लिहिणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका वाचावी.

विभाग १

१. शैक्षणिक व्यवस्थापन ही संकल्पना स्पष्ट करा. चांगल्या व्यवस्थापनाची वैशिष्ट्ये कोणती ? १५

किंवा

वेळेचे व्यवस्थापन ही संकल्पना स्पष्ट करा. शिक्षकासाठी वेळेच्या व्यवस्थापनाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. १५

२. शिक्षणातील मूल्यमापन प्रक्रियेला तुम्ही व्यवस्थापनाची तत्वे कशी लागू कराल ? १५

किंवा

संस्थानिहाय नियोजन म्हणजे काय ? शिक्षण प्रशिक्षण महाविद्यालयातील त्याचे महत्त्व स्पष्ट करा. १५

३. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) शब्दमर्यादा प्रत्येकी २५० : २०

अ) व्यवस्थापक एक चांगला नेता

ब) वेळेच्या व्यवस्थापनात विद्यार्थ्यांना येणारे अडथळे

क) स्वयंमूल्यमापनाचे शिक्षकाला होणारे फायदे

ड) मनुष्यबळ अंदाजाची गरज.

विभाग २

४. संप्रेषण म्हणजे काय ? शाब्दिक व अशाब्दिक संप्रेषणाचे शिक्षकाच्या दृष्टिकोनातून महत्त्व स्पष्ट करा. संप्रेषणातील अडथळे कोणते ? १५

किंवा

‘वित्त व्यवस्थापन’ याचा अर्थ स्पष्ट करा. शैक्षणिक वित्त पुरवठ्याची तत्वे सोदाहरण स्पष्ट करा. १५

५. अधिस्विकृतीची व्याख्या लिहा. अधिस्विकृति मुळे शैक्षणिक संस्थेला होणारे फायदे कोणते ? शिक्षक प्रशिक्षण संस्थांच्या अधिस्विकृतीचे निकष लिहा. १५

किंवा

पर्यवेक्षण व तपासणी यातील फरक लिहा. पर्यवेक्षकाची कार्ये कोणती ? परिणामकारक पर्यवेक्षकाची वैशिष्ट्ये कोणती ? १५

६. टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) (शब्द मर्यादा प्रत्येकी २५०) : २०

अ) C A B E ची कार्ये

ब) आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाचे फायदे व मर्यादा

क) निर्णय प्रक्रियेतील पायऱ्या

ड) शिक्षण संचालनालयाची कार्ये.